

NASK

NASK PBS

NASTOLATKI **3.0**

Raport z ogólnopolskiego
badania uczniów

Redakcja:

Marcin Bochenek

dr Rafał Lange

Zespół badawczy:

Marcin Bochenek

Filip Konopczyński

prof. zw. dr hab. Marek Konopczyński

Mariola Kowalczyk

dr Rafał Lange

dr Agnieszka Ładna

Urszula Rybicka

prof. ndzw. dr hab. Maciej Tanaś

dr Agnieszka Wrońska

Recenzja naukowa:

prof. dr hab. Małgorzata Michel,
Uniwersytet Jagielloński

NASK

NASK Państwowy Instytut Badawczy
Warszawa 2019

Nr ISBN: 978-83-65448-08-8

Spis treści

1. Wprowadzenie	4
1.1 Najważniejsze wnioski z badania	6
1.2 Nota Metodologiczna	7
2. Sposoby użytkowania	8
2.1 Skala zjawiska	9
2.2 Rodzaje aktywności	11
2.3 Miejsca	13
2.4 Godziny	14
2.5 Urządzenia	16
3. Media społecznościowe	18
3.1 Platformy	19
3.2 Sposoby użytkowania	20
3.3 Udostępniane informacje	22
4. Autokorzyści afiliacyjne	26
4.1 Powiększanie wiedzy, zainteresowania	27
4.2 Opinie o środowisku internetowym	29
4.3 Plusy i minusy korzystania z internetu	33
5. Technologie informacyjno-komunikacyjne w szkole i samoedukacji	35
5.1 TIK w szkole	36
5.2 TIK w samoedukacji	41
6. Cyfrowa transformacja	45
6.1 Oczekiwania	46
6.2 Nadzieje	48
6.3 Obawy	49
7. Prywatność w sieci	52
7.1 Sposoby ochrony	53
7.2 Świadomość zagrożeń	56
7.3 Opinie i postulaty	59
8. Cyberbezpieczeństwo	61
8.1 Przemoc słowna	62
8.2 Sposoby reakcji	65
8.3 Cyberataki	67
8.4 Patostreamy	68
9. Świadomość prawna	71
9.1 Opinie o funkcjonowaniu norm	72
9.2 Wiedza o normach	73
9.3 Postulaty wobec norm	74
9.4 Podmioty odpowiedzialne	75
10. Problematiczne użytkowanie internetu (PUI)	78
10.1 Użytkowanie smartfonów	79
10.2 Kontrola rodzicielska	81

Wprowadzenie

Internet zrewolucjonizował ludzką komunikację i szybko stał się najważniejszym medium XXI wieku. W przeciwieństwie do innych milowych zdobyczy techniki, internet potrzebował zaledwie kilkunastu lat, by stać się jednym z kluczowych fundamentów współczesnej cywilizacji. Za jego pośrednictwem pozyskujemy informacje, uczestniczymy w kulturze i rozrywce, wyrażamy i kreujemy swoją tożsamość, nawiązujemy relacje, załatwiamy sprawy życia codziennego i pracujemy. Współczesne społeczeństwo to społeczeństwo sieci, społeczeństwo informacyjne, cyberspołeczeństwo.

Sieć zmienia nie tylko sposób komunikowania, dostęp do informacji. Internet dokonuje na naszych oczach głębokich zmian w świadomości społecznej, w relacjach, gospodarce. Wiele z tych zmian pozwala na twórcze rozwinięcie nowych idei, realizację wizjonerskich projektów. Pozytywna rola internetu jest trudna do przecenienia.

Oczywiście internet to także wiele zagrożeń. Najbardziej narażone są na nie dzieci i młodzież. To właśnie ta grupa, często w sposób niekontrolowany, bezrefleksyjny i przypadkowy korzysta z jego zasobów i narzędzi. Pokolenie „dzieci sieci”, czy „cyfrowych tubylców” za pośrednictwem internetu czerpie zasoby niebezpieczne z punktu widzenia rozwoju psychicznego i emocjonalnego. Łatwy dostęp do pornografii, treści zawierających przemoc, okazja do nawiązywania niebezpiecznych relacji, brak świadomości łamania prawa czy ryzyko uzależnienia – to tylko niektóre z ogromu zagrożeń, jakie niesie za sobą powszechne usieciwienie.

Taka diagnoza dzisiejszej rzeczywistości sprawiła, iż od 2014 roku NASK prowadzi ogólnopolskie badania dotyczące praktyk, postaw i opinii wobec internetu wśród nastolatków. Poprzednie badania przeprowadziliśmy w roku 2016, a ostatnia edycja, z której raport mamy przyjemność zaprezentować, miała miejsce w 2018 i 2019 roku. Zachęcam do wnikliwej lektury wszystkich, których interesuje to, jak w przyszłości będzie wyglądał cyfrowy ład – kiedy to właśnie dzisiejsi uczniowie będą decydować o jego kształcie.

Marcin Bochenek

Dyrektor Pionu Rozwoju
Społeczeństwa
Informacyjnego

NASK

1.2 Najważniejsze wnioski z badania

- Nastolatki korzystają z sieci samodzielnie już od siódmego roku życia. Im młodsze pokolenie, tym ten kontakt następuje wcześniej.
- Prawie wszyscy respondenci zadeklarowali codzienne, kilkugodzinne korzystanie z sieci. Wynosi ono około 4 godzin i 12 minut (w poprzedniej edycji badania średnia wynosiła około 3 godzin i 40 minut). Wpływ na to ma przede wszystkim coraz częstsze korzystanie ze smartfonów.
- Internet dla nastolatków to głównie przestrzeń rozrywki, dostęp do kultury (muzyki, filmów itp.) oraz ośrodek życia społecznego. Jest również źródłem wielu korzyści – od poszerzenia wiedzy w określonej dziedzinie, po możliwość kreowania swojego wizerunku, czy poszukiwania tożsamości.
- Typy aktywności nastolatków w sieci da się podzielić na dwa główne segmenty: rekreacyjno-afiliacyjny i utylitarno-kreacyjny, które odpowiadają pasywnemu i aktywnemu korzystaniu z internetu.
- Wśród cyfrowych obaw uczniów dominuje lęk przed zwiększeniem liczby przestępstw (ataki hakerskie, włamania, kradzieże), cenzura i ograniczenie dostępu do zasobów internetu oraz nakładanie dodatkowych opłat za usługi online.
- Większość badanych wskazała, że w ich szkołach istnieją ograniczenia korzystania ze smartfonów, uczniowie deklarują, że najczęściej korzystają z nich wyłącznie podczas przerw.
- Mimo że nauczyciele wykorzystują internet podczas zajęć, blisko 40% uczniów wyraziło opinię, że edukacja szkolna nie przygotowuje do funkcjonowania w świecie opartym na nowoczesnych technologiach.
- Ochrona prywatności jest przez badanych często rozumiana jako zachowanie niezależności wobec innych użytkowników tego samego urządzenia (np. rodziców czy rodzeństwa), a nie wobec innych użytkowników internetu. Najpopularniejszą formą ochrony prywatności jest czyszczenie historii wyszukiwarki (54,2%) i jest to praktyka bardziej typowa dla młodszych uczniów. Jedynie 11,1% badanych regularnie zmienia swoje hasło dostępowe do kont e-mailowych oraz portali społecznościowych.
- Aż 77% uczniów uważa, że administratorzy portali i aplikacji internetowych nie powinni udostępniać danych użytkowników innym firmom bądź instytucjom. Prawie 60% uczniów chciałoby mieć możliwość usunięcia z internetu wszystkich prywatnych informacji na własny temat.
- Uczniowie zdają sobie sprawę z zagrożeń, które mogą ich spotkać w internecie. Bezpośrednie doświadczenie przemocy internetowej nie dotyczyło jedynie połowy badanych (51,2% „nie spotkałem/am się”). Najczęściej nastolatki padają ofiarami wyzywania, ośmieszania i poniżania.
- Blisko co trzeci poszkodowany w sieci uczeń nie podejmuje żadnego działania, nawet rozmowy z bliskimi czy innymi osobami, które mogłyby udzielić w tej sytuacji wsparcia.
- Około 66,5% uczniów nie spotkało się osobiście z żadnym z typów przestępczości komputerowej. Osoby, które zostały poszkodowane, najczęściej doświadczały włamania na konto e-mail lub na portalu społecznościowym (blisko 18% respondentów) oraz oszustwa przy transakcjach online (blisko 9%).
- Wiedza na temat legalności poszczególnych działań w internecie jest zróżnicowana. Wiele praktyk respondenci błędnie kwalifikowali jako zgodne i niezgodne z prawem. Młodzi oczekiwali przede wszystkim liberalizacji prawa autorskiego.
- W większości domów nie wprowadza się zasad ograniczających czas korzystania z internetu, czy reguł dotyczących selekcji treści, do których nastolatki mogą mieć dostęp (zwłaszcza wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych).
- Ponad połowa, bo 56% respondentów, przyznała, że powinna mniej korzystać z telefonu komórkowego, a 42%, że ten czas jest na ogół dłuższy, niż planowali.
- Wypowiedzi blisko jednej trzeciej badanych wskazują na ryzyko silnego uzależnienia od smartfonów, co w zestawieniu z rosnącym czasem korzystania z internetu, może prognozować pogłębianie się problemu.

1.3 Nota metodologiczna

W badaniu wzięło udział 1173 uczniów z 55 szkół z całej Polski, w tym uczniowie:

szkół podstawowych (n=531)

gimnazjów (n=25)

liceów (n=456)

techników (n=161)

W analizach przyjęto podział uczniów na dwie grupy: (1) uczniowie siódmych klas szkół podstawowych i drugich klas w szkołach gimnazjalnych (13 lat), (2) uczniowie szkół ponadgimnazjalnych, czyli uczniowie drugich klas liceów i techników (17 lat). Tegorocznej edycji towarzyszy podobne badanie rozszerzone o dwie dodatkowe grupy związane z edukacją: rodziców oraz nauczycieli.

W opracowaniu tabel wyników ze zbioru dotyczącego uczniów, zastosowano metodę korekty za pomocą wag dla zebranych w badaniu obserwacji, przy zastosowaniu stratyfikacji *ex post* ze względu na płeć oraz wiek respondentów, (baza przygotowana przez OSS „Opinia”). Do naliczenia wag zostały wykorzystane dane Bazy Demograficznej GUS. Korelacje ze zmiennymi metryczkowymi zastosowano do zmiennych, dla których takie tabele krzyżowe miały uzasadnienie, ze względu na logiczną zależność zmiennych oraz wystarczającą liczebność poszczególnych komórek tabel krzyżowych.

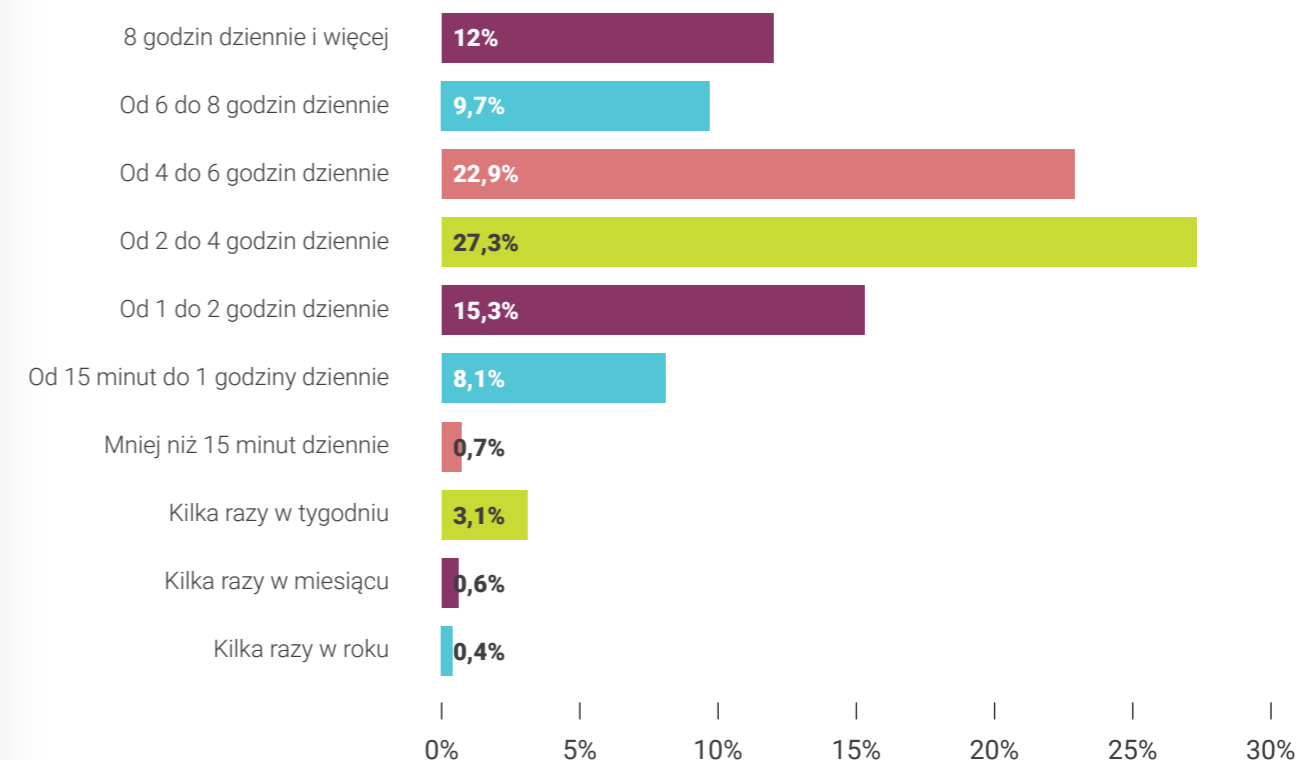
2.1 Skala zjawiska

O współczesnych nastolatkach mówi się, że są online non stop. Wyniki badania potwierdzają, że internet na stałe wpisał się w codzienność polskich nastolatków. Blisko 96% respondentów zadeklarowało korzystanie z sieci każdego dnia. Sporadyczne użytkowanie internetu („kilka razy w tygodniu” czy „kilka razy w miesiącu”) zadeklarowało niespełna 4% badanych. Online jest codziennie prawie każdy nastolatek w Polsce, niezależnie od wieku, typu szkoły i płci.

Obserwować można dalsze obniżanie się wieku rozpoczęcia użytkowania internetu przez młodzież

(mediana: 7 lat), przy jednoczesnym wzroście średniej liczby godzin spędzanych online. Od poprzedniej edycji badania (tj. w ciągu 2 lat) ta wartość wzrosła aż o 32 minuty i wynosi dziś 4 godzin i 12 minut. Warto zaznaczyć, że nie zmieniła się mediana, która dalej wynosi 3h, (patrz Tabela 3.). Prawdopodobnie coraz więcej uczniów korzysta z internetu przez telefon, z częstotliwością znacznie wyższą niż 3 godziny (rosnące wartości wśród jednostek odstających). Tym samym można wnioskować, że są to uczniowie, wśród których zachodzi wysokie prawdopodobieństwo uzależnienia od technologii internetowych.

Wykres 1. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Ile czasu, w przybliżeniu korzystasz z internetu?” wśród wszystkich respondentów; n=1007.

2 Użytkowanie internetu

Tabela 1. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Ile czasu, w przybliżeniu korzystasz z internetu?” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=1007.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
Kilka razy w roku	0,4%	0,5%	0,2%	0,2%	0,4%
Kilka razy w miesiącu	0,6%	0,7%	0,5%	0,4%	0,6%
Kilka razy w tygodniu	3,1%	3,9%	2,1%	2,5%	3,1%
Mniej niż 15 minut dziennie	0,7%	1,2%	0%	0,6%	0,7%
Od 15 minut do 1 godziny dziennie	8,1%	12,1%	2,8%	9,6%	8,1%
Od 1 do 2 godzin dziennie	15,3%	19,4%	9,8%	12,9%	15,3%
Od 2 do 4 godzin dziennie	27,3%	25,9%	29,1%	29,3%	27,3%
Od 4 do 6 godzin dziennie	22,9%	18,9%	28,1%	20,7%	22,9%
Od 6 do 8 godzin dziennie	9,7%	8,2%	11,6%	10,2%	9,6%
8 godzin dziennie i więcej	12,0%	9,1%	15,8%	13,5%	12,0%
Ogółem	100%	100%	100%	100%	100%

Uczniowie zaczynają samodzielne korzystanie z sieci jeszcze przed podjęciem nauki w szkole podstawowej (średni wiek inicjacji to ok. 6 lat i 10 miesięcy). Czas poświęcony na korzystanie z internetu wzrasta wraz z wiekiem: młodzież w szkołach średnich częściej deklaruje wielogodzinne przebywanie w sieci niż uczniowie szkół podstawowych czy gimnazjów, (patrz Tabela 1.). Dzisiejsi uczniowie szkół ponadgimnazjalnych używanie internetu zaczynają średnio w wieku 8 lat. Zaobserwować można dalsze obniżanie się wieku rozpoczęcia użytkowania internetu przez młodzież (mediana: 7 lat), przy jednoczesnym wzroście średniej liczby godzin spędzanych w internecie.

Tabela 2. Średnie wartości przybliżonego wieku rozpoczęcia korzystania z internetu dla wszystkich respondentów oraz w podziale na płeć i typ szkoły; n=1006.

	Średnia	Mediana
Wszyscy	Ok. 7 i 5 miesięcy	7
Szkoły podstawowe i gimnazja	Ok. 6 lat	7
Szkoły ponadgimnazjalne	Ok. 7 lat	8
Dziewczęta	Ok. 7 lat	7
Chłopcy	Ok. 7 lat	8

Porównując te wartości z poprzednimi badaniami „Nastolatki 3.0” z 2016 roku, można dostrzec tendencję wzrostową, wartość ta wzrosła o 32 minuty i wynosi dziś 4 godzin i 12 minut. Warto zaznaczyć, że nie zmieniła się mediana, która dalej wynosi 3h, (patrz Tabela 3.). Ze wzrostu wartości średniej, przy jednoczesnym braku zmiany mediany, można wnioskować, że coraz więcej uczniów korzysta z internetu przez telefon. Dziś są to średnio 3 godziny (wartości rosną wśród jednostek odstających).

Tabela 3. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Ile czasu dziennie, w przybliżeniu, aktywnie korzystasz z internetu za pomocą swojego telefonu, smartfonu?” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=930.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
Średnia	4h12min	4h	4h36min	4h36min	3h54min
Mediana	3h	3h	4h	4h	3h

2.2 Rodzaje aktywności

Wykres 2. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Do jakich aktywności najczęściej używasz internetu” wśród wszystkich respondentów; n=1006.

Jako najczęstsze formy aktywności w sieci, nastolatki wskazują konsumowanie treści rozrywkowych i kulturalnych (muzyka, filmy i seriale, gry video) oraz komunikację, związaną z życiem społecznym (kontakty ze znajomymi, używanie mediów społecznościowych). Połowa respondentów (50,6%) zadeklarowała, że wykorzystuje zasoby internetu do odrabiania lekcji, natomiast jedynie co piąty uczeń (21,2%) twierdzi, że wykorzystuje

internet do przygotowywania się do klasówek lub sprawdzianów. Dziewczeta znacznie częściej niż chłopcy korzystają z serwisów społecznościowych oraz kontaktują się ze znajomymi/rodziną za pomocą komunikatorów. Chłopcy natomiast zdecydowanie chętniej od dziewcząt grają w gry online, co w kontekście poprzednich edycji badania należy uznać za stały trend, (patrz Tabela 4.).

Tabela 4. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Do jakich aktywności najczęściej używasz internetu” wśród wszystkich respondentów oraz w podziale na płeć i typ szkoły; n=1006.

Użytkowanie internetu do:	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczeta	Chłopcy
Komunikacji z nauczycielami	2,4%	4,7%	2,7%	4,0%
Odrabiania lekcji	49,0%	52,7%	55,4%	46,0%
Przygotowania do sprawdzianów, klasówek	22,2%	20,0%	23,4%	19,1%
Poszerzania wiedzy potrzebnej do szkoły	14,0%	17,6%	17,1%	14,1%
Poszerzania wiedzy w ramach swoich zainteresowań, hobby	33,9%	41,3%	32,2%	41,7%
Korzystania z serwisów społecznościowych	54,6%	65,9%	67,9%	51,4%
Grania w gry on-line	48,1%	31,1%	16,7%	63,8%
Korzystania z poczty e-mail	18,7%	17,2%	16,5%	19,5%
Przeglądania wiadomości, czytania artykułów	17,2%	21,2%	20,6%	17,3%
Przeglądania i/lub udziału w dyskusjach na forach	6,0%	7,3%	5,6%	7,4%
Kontaktów ze znajomymi i/lub rodziną za pomocą komunikatorów, czatów	57,1%	66,2%	72,0%	50,6%
Załatwiania spraw urzędowych i/lub płacenia rachunków itp.	3,3%	2,8%	1,6%	4,4%
Korzystania ze sklepów internetowych, serwisów aukcyjnych	23,2%	26,6%	29,5%	20,0%
Oglądania filmów i seriali	61,1%	63,4%	67,9%	56,6%
Słuchania muzyki	64,3%	66,8%	69,1%	61,8%
Prowadzenia własnego bloga, fanpage'a lub strony internetowej	3,1%	3,9%	2,8%	4,1%
Korzystania z kursów e-learningowych	1,6%	1,6%	1,4%	1,8%
Tworzenia grafiki, muzyki, filmów, przetwarzania zdjęć	10,7%	5,1%	7,1%	9,5%
Inne	3,4%	0,7%	1,3%	3,0%
Ogółem	100%	100%	100%	100%

W oparciu o analizę statystyczną można wyodrębnić dwa zasadnicze segmenty aktywności młodych użytkowników internetu:

A. Rekreacyjno-afiliacyjny, w którym część polskich nastolatków traktuje internet głównie jako zamiennik mediów tradycyjnych (oglądanie filmów; słuchanie muzyki – często w trakcie odrabiania lekcji) oraz jako narzędzie przynależności do grupy rówieśniczej, towarzyskiej (korzystanie z serwisów społecznościowych; kontakty ze znajomymi i/lub rodziną za pomocą komunikatorów, czatów).

B. Utylitarno-kreacyjny, w którym występują trzy sub-segmenty:

- poznawczy**: młodzi, dla których internet to przede wszystkim narzędzie wspomagające proces edukacji i pozyskiwania/wymiany informacji (poszerzanie wiedzy potrzebnej do szkoły; przygotowanie do sprawdzianów/klasówek; przeglądanie wiadomości, czytanie artykułów; korzystanie z poczty e-mail),

- ludyczny**: to w głównej mierze młodzież korzystająca z internetu dla gier komputerowych oraz realizacji swojego hobby (granie w gry online; poszerzanie wiedzy w ramach swoich zainteresowań, hobby),

- tożsamościowy**: stosunkowo najmniejsza część młodych użytkowników, która za pomocą internetu kreuje swoją tożsamość internetową (przeglądanie i/lub udział w dyskusjach na forach; prowadzenie własnego bloga, fanpage'a lub strony internetowej; tworzenie grafiki, muzyki, filmów, przetwarzanie zdjęć) oraz ją skutecznie wykorzystuje (korzystanie z kursów e-learningowych; załatwianie spraw urzędowych i/lub płacenie rachunków; korzystanie ze sklepów internetowych, serwisów aukcyjnych; komunikacja z nauczycielami).

2.3 Miejsca

Respondenci najczęściej korzystają z internetu w domu (95,4% wskazań). Aż 60% używa sieci podczas podróży, komunikacji i transportu (np. w drodze do szkoły). Niespełna połowa respondentów (41,2%) zadeklarowała, że korzysta z internetu w szkole. Znacznie częściej wskazywali tak starsi uczniowie

(ponad 20 pkt. procentowych różnicy między szkołami podstawowymi i ponadpodstawowymi). Z kolei korzystanie z internetu w miejscach publicznych z dostępem do sieci cieszy się większą popularnością wśród uczniów młodszych, (patrz Tabela 5.).

Wykres 3. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Gdzie najczęściej korzystasz z internetu” wśród wszystkich respondentów; n=1008.

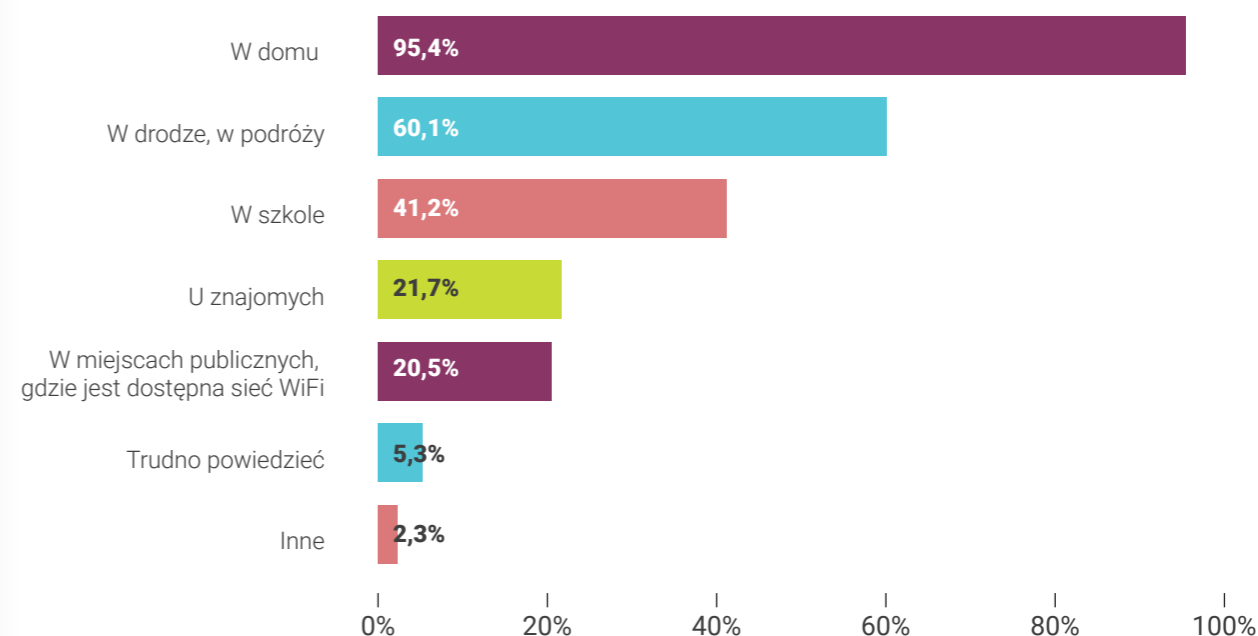

Tabela 5. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Gdzie najczęściej korzystasz z internetu” wśród wszystkich respondentów oraz w podziale na płeć i typ szkoły; n=1008.

Miejsce	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
W domu	95,5%	95,3%	95,6%	95,2%
W szkole	32,9%	52,2%	41,4%	41,1%
W drodze, w podróży	56,6%	64,7%	64,9%	55,6%
U znajomych	24,0%	18,8%	22,2%	21,3%
W miejscach publicznych, gdzie jest dostępna sieć Wi-Fi	25,4%	13,9%	21,3%	19,7%
Inne	2,3%	2,2%	1,3%	3,2%
Trudno powiedzieć	6,2%	3,9%	5,2%	5,3%

2.4 Godziny

Zdecydowana większość respondentów (82,1%) twierdzi, że korzysta z internetu w godzinach popołudniowych i wieczornych (od 16 do 22), najczęściej używając go w domu. Odsetki deklaracji o korzystaniu z internetu w późnych godzinach nocnych świadczą także o niewielkiej liczbie uczniów, którzy z sieci wylogowują się ok. godziny 1 w nocy lub później, (patrz Wykres 4.).

Wykres 4. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „W jakich godzinach najczęściej korzystasz z internetu” wśród wszystkich respondentów; n=973.

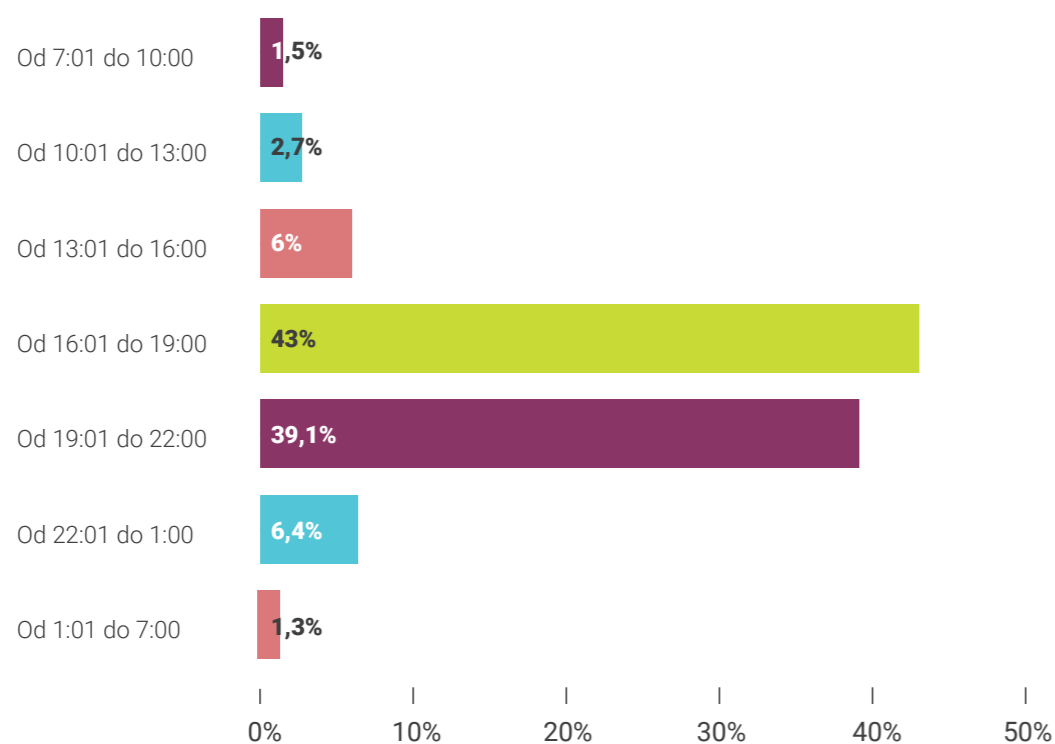

Tabela 6. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „W jakich godzinach najczęściej korzystasz z internetu” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=973.

Czas	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
Od 7:01 do 10:00	1,3%	1,7%	0,4%	2,6%
Od 10:01 do 13:00	1,8%	4,0%	2,5%	3,0%
Od 13:01 do 16:00	8,9%	2,4%	4,4%	7,5%
Od 16:01 do 19:00	49,5%	34,4%	46,5%	39,5%
Od 19:01 do 22:00	32,2%	48,0%	40,2%	38,1%
Od 22:01 do 1:00	4,9%	8,6%	5,2%	7,5%
Od 1:01 do 7:00	1,4%	1,0%	0,8%	1,8%
Ogółem	100%	100%	100%	100%

2.5 Urządzenia

Zdecydowanie najpopularniejszymi urządzeniami, za pomocą których nastolatki korzystają z internetu, są telefony komórkowe i smartfony (blisko 94% wskazań). Uczniowie często wykorzystują również laptopy – blisko 60% wskazań, rzadziej – komputery stacjonarne (blisko 30% deklaracji). Chłopcy zdecydowanie częściej niż dziewczęta, używają konsol do gier i komputerów stacjonarnych, co bezpośrednio łączy się z omawianymi wcześniej aktywnościami i zainteresowaniem chłopców gamingiem. Wnioski oddają także trendy konsumenckie i technologiczne. W gospodarstwach domowych spada popularność komputerów stacjonarnych, a rośnie laptopów, telefonów i tabletów oraz innych, podłączonych do sieci urządzeń multimedialnych, (patrz Wykres 5.).

Wykres 5. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Za pomocą jakich urządzeń najczęściej korzystasz z internetu” wśród wszystkich respondentów; n=1005.

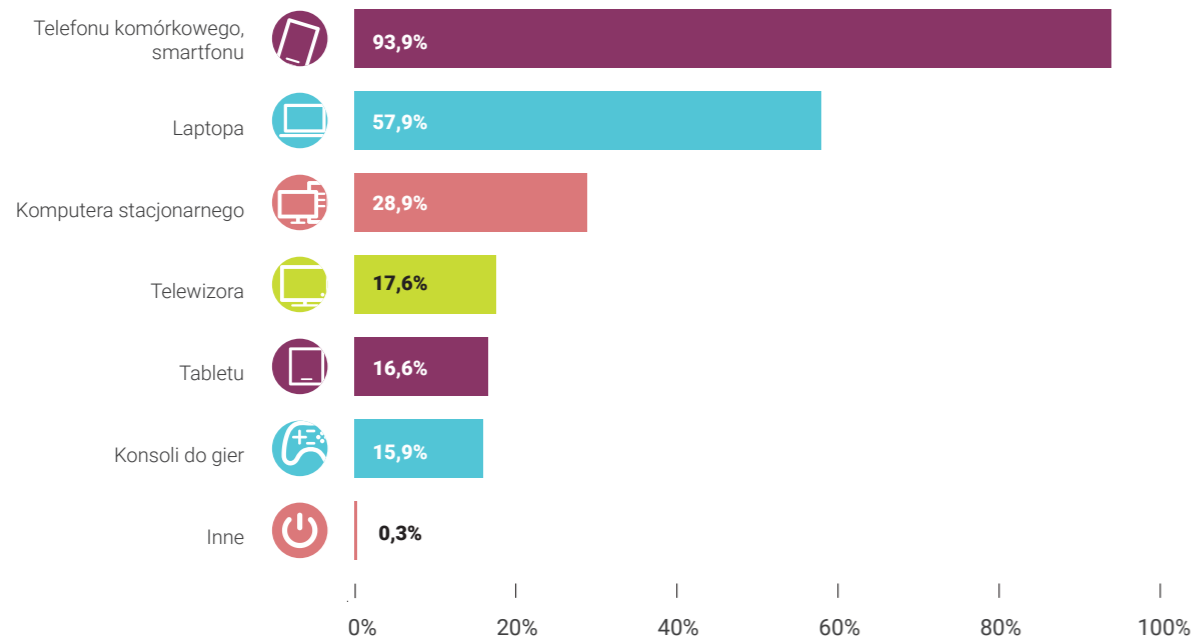

Tabela 7. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Za pomocą jakich urządzeń najczęściej korzystasz z internetu” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=1005.

	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
Telefonu komórkowego, smartfonu	91,2%	97,4%	95,9%	91,9%
Laptopa	58,5%	57,1%	67,4%	48,8%
Komputera stacjonarnego	28,2%	29,9%	14,4%	42,7%
Telewizora	18,2%	16,8%	19,3%	16,0%
Tabletu	20,2%	11,9%	20,0%	13,4%
Konsoli do gier	19,5%	11,1%	6,0%	25,2%
Inne	0,3%	0,2%	0,2%	0,4%

Rozdział 2: Sposoby użytkowania

Najważniejsze wnioski

- Internet na stałe wpisał się w codzienność nastolatków, prawie wszyscy respondenci zadeklarowali codzienne, kilkugodzinne korzystanie z sieci.
- Nastolatki coraz wcześniej zaczynają samodzielnie korzystać z sieci – pierwszy kontakt z internetem następuje średnio około siódmego roku życia. Im młodsze pokolenie, tym ten kontakt następuje wcześniej.
- Internet dla nastolatków jawi się głównie jako przestrzeń rozrywki, dostępu do kultury (muzyki, filmów itp.) oraz ośrodek życia społecznego.
- Analiza statystyczna pozwala wyróżnić dwa główne typy korzystania przez uczniów z internetu: rekreacyjno-afiliacyjny (związany z pasywnym odbiorem treści, budowaniem tożsamości) i użytkowo-kreacyjny (wynikający ze stosowania narzędzi twórczych).
- Coraz popularniejsze staje się korzystanie z internetu w szkole, choć wciąż jako miejsce korzystania z sieci, dominuje przestrzeń domowa, co łączy się z późnowieczornym użytkowaniem internetu.
- Wśród urządzeń mobilnych, wykorzystywanych przez nastolatków do łączenia się z internetem, najpopularniejsze są smartfony.
- Następuje obniżenie wieku „inicjacji internetowej”, któremu towarzyszy wzrost średniego czasu (do około 4 godzin i 12 minut, w poprzedniej edycji badania średnia wynosiła około 3 godzin i 40 minut) korzystania z internetu za pomocą smartfonu.

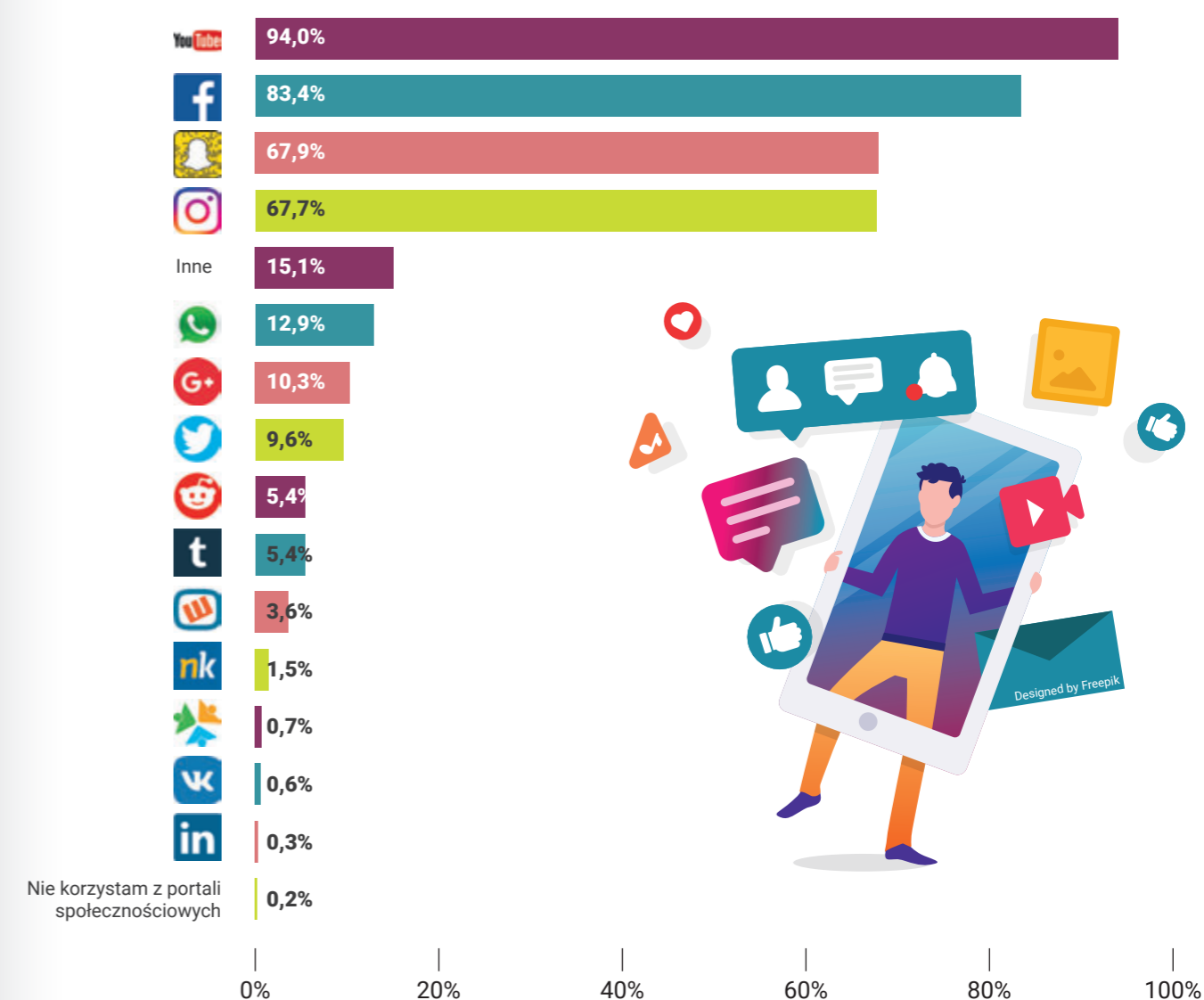

3.1 Platformy

Korzystanie z mediów społecznościowych to wśród nastolatków jeden z najpopularniejszych sposobów spędzania czasu w sieci. Według deklaracji respondentów najczęściej odwiedzany jest YouTube (94%) oraz Facebook (83,4%). Tego ostatniego częściej używa młodzież w szkołach ponadgimnazjalnych, a rzadziej uczniowie młodsi (różnica 13 p. proc.). Tuż za nimi plasuje się Snapchat oraz powiązany z Facebookiem – Instagram (na obie platformy wskazało ok. 67% uczniów,

(patrz Wykres 6.). Zarówno ze Snapchata, jak i Instagrama zdecydowanie częściej korzystają dziewczęta niż chłopcy (aż 25 i 30 p. proc. różnicy). Może to wynikać z preferowanych form używania komunikatorów i mediów społecznościowych. Obie aplikacje opierają się na przesyłaniu multimediów, co można łączyć z częściej deklarowanym przez dziewczęta robieniem i publikowaniem zdjęć, a także zainteresowaniem kwestiami takimi, jak ubiór, moda, czy zdrowy styl życia.

Wykres 6. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Z których mediów społecznościowych korzystasz najczęściej?” wśród wszystkich respondentów; n=1005.

3 Media społecznościowe

Tabela 8. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Z których mediów społecznościowych korzystasz najczęściej” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=1005.

	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczeta	Chłopcy
Facebook	77,8%	90,9%	82,9%	84,0%
Instagram	65,5%	70,8%	82,7%	53,5%
Twitter	9,4%	10,0%	9,3%	10,0%
Snapchat	63,2%	74,1%	80,3%	55,9%
Google Plus	12,4%	7,6%	8,5%	12,1%
YouTube	94,7%	93,0%	93,5%	94,4%
WhatsApp	13,7%	11,9%	16,2%	9,8%
Tumblr	6,0%	4,5%	7,0%	3,8%
Reddit	4,4%	6,8%	1,5%	9,2%
Nasza Klasa (nk.pl)	1,8%	1,1%	0,6%	2,3%
Wykop	3,7%	3,5%	0,6%	6,5%
LinkedIn	0,0%	0,7%	0,4%	0,2%
GoldenLine	0,7%	0,7%	0,2%	1,2%
Vkontakte.ru	0,4%	0,9%	0,2%	0,9%
Nie korzystam z portali społecznościowych	0,2%	0,3%	0,0%	0,4%
Inne	17,8%	11,5%	14,5%	15,7%

Praktycznie zerową popularnością cieszą się portale związane z rynkiem pracy i karierą. Nowa edycja badania pokazuje niewielką popularność platformy Twitter (poniżej 10% wskazań) oraz dalszy spadek znaczenia portalu Nasza Klasa (z blisko 15% w 2014 r. do 1,5% wskazań w b.r.).

3.2 Sposoby użytkowania

Uczniowie najczęściej udostępniają na swoich profilach w mediach społecznościowych treści związane z prezentacją własnego wizerunku oraz informacje o życiu towarzyskim i społecznym, (patrz Wykres 7.). W szczególności chodzi o zdjęcia: zarówno z własnym wizerunkiem (blisko 58%), jak i te wykonane przez siebie (44,5%), oraz przedstawiające znajomych (blisko 30%).

Wykres 7. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jakie treści najczęściej publikujesz na swoim profilu w mediach społecznościowych?” wśród wszystkich respondentów; n=945.

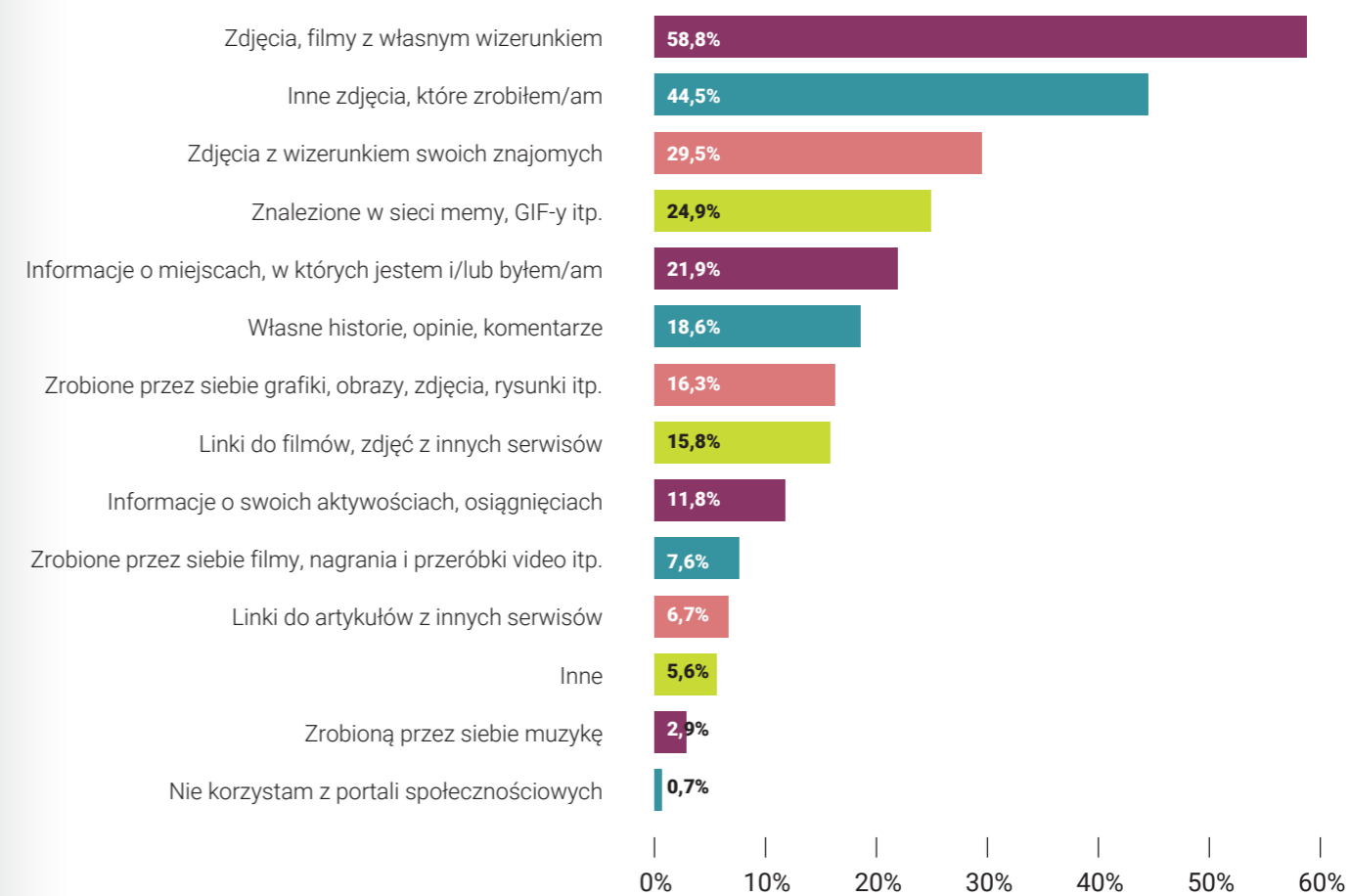

Tabela 9. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jakie treści najczęściej publikujesz na swoim profilu w mediach społecznościowych” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=945.

	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczeta	Chłopcy
Linki do filmów, zdjęć z innych serwisów	15,8%	15,8%	10,9%	20,9%
Linki do artykułów z innych serwisów	5,2%	8,6%	6,2%	7,3%
Zdjęcia, filmy z własnym wizerunkiem	58,1%	59,8%	73,2%	44,1%
Zdjęcia z wizerunkiem swoich znajomych	25,4%	34,8%	36,0%	22,9%
Inne zdjęcia, które zrobiłem/am	48,5%	39,5%	54,6%	34,2%
Własne historie, opinie, komentarze	19,3%	17,7%	18,4%	18,8%
Informacje o miejscach, w których jestem i/lub byłem/am	23,7%	19,6%	25,1%	18,5%
Informacje o swoich aktywnościach, osiągnięciach	12,7%	10,7%	9,1%	14,6%
Znalezione w sieci memy, GIF-y itp.	26,3%	23,2%	15,9%	34,2%
Zrobione przez siebie grafiki, obrazy, zdjęcia, rysunki itp.	18,5%	13,4%	16,8%	15,7%
Zrobioną przez siebie muzykę	3,3%	2,4%	1,8%	4,1%
Zrobione przez siebie filmy, nagrania i przeróbki video itp.	9,2%	5,6%	6,2%	9,1%
Nie korzystam z portali społecznościowych	0,8%	0,6%	0,0%	1,4%

Dziewczęta zdecydowanie częściej niż chłopcy zamieszczają w mediach społecznościowych fotografie (w tym własne) i zdjęcia znajomych, (patrz Tabela 9.). Co piąty respondent (21,9%) deklaruje, że udostępni w sieci informacje o miejscach, w których przebywa. Porównując ten wynik z deklaracjami o tym,

że aż jedna czwarta badanych posiada otwarty dostęp do zamieszczanych treści, uzyskamy wskaźnik, który może niepokoić z punktu widzenia troski o prywatność uczniów, (patrz Wykres 8.).

Wykres 8. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jaka jest dostępność treści, które publikujesz (posty, zdjęcia, filmy itp.) na swoim profilu/profilach w serwisach społecznościowych?” wśród wszystkich respondentów; n=949.

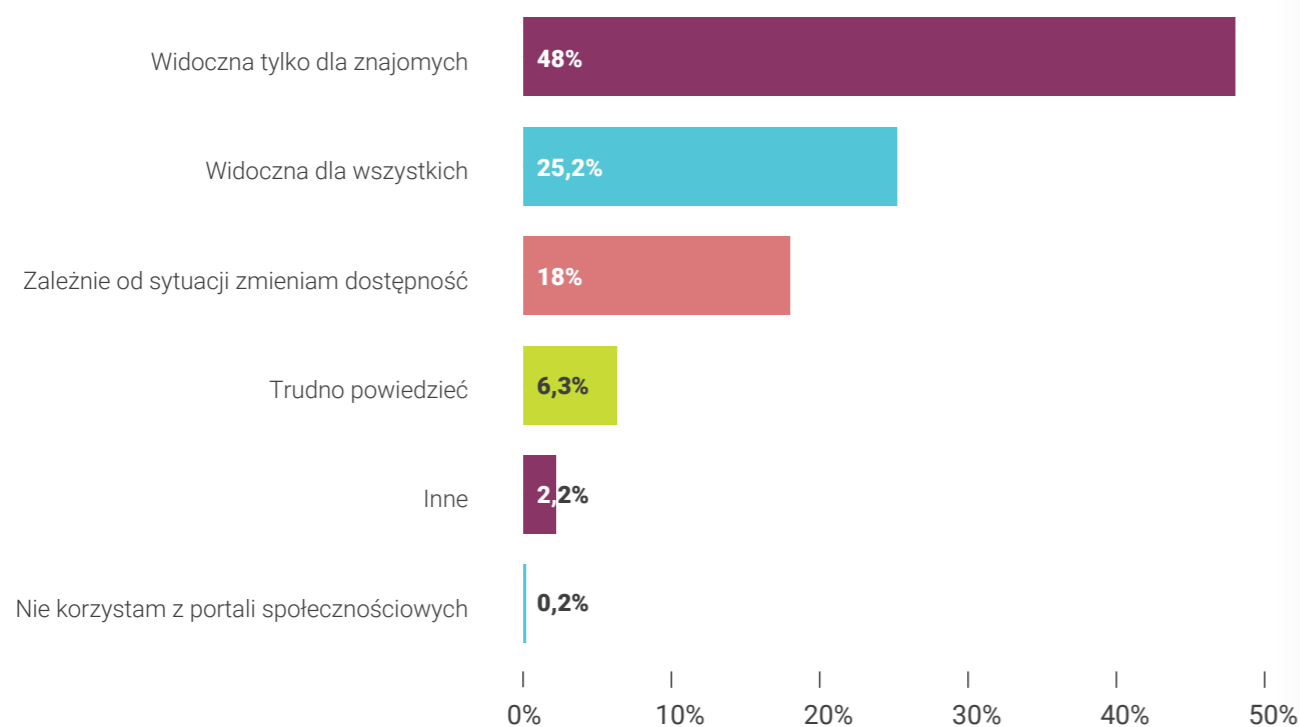

Tabela 10. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jaka jest dostępność treści, które publikujesz (posty, zdjęcia, filmy itp.) na swoim profilu/profilach w serwisach społecznościowych?” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=945.

	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
Widoczna dla wszystkich	28,2%	21,5%	22,4%	28,1%
Widoczna tylko dla znajomych	47,4%	48,8%	50,5%	45,6%
Zależnie od sytuacji zmieniam dostępność	14,0%	23,2%	20,9%	15,2%
Trudno powiedzieć	7,4%	4,8%	5,1%	7,4%
Nie korzystam z portali społecznościowych	0,2%	0,2%	0%	0,4%
Inne	2,8%	1,4%	1,1%	3,4%

3.3 Udostępniane informacje

Chłopcy są znacznie bardziej skłonni podawać publicznie numer telefonu niż dziewczęta, a popularność tego zachowania nieznacznie przeważa wśród uczniów młodszych. Blisko połowa

respondentów twierdzi, że udostępni informacje ze swojego profilu wyłącznie osobom, które znajdują się na ich liście znajomych. Te wyniki w pewnym stopniu różnią się ze wskazaniami w pytaniu: „Jakie informacje, opisujące Twoją osobę, udostępniasz

publicznie (wszystkim użytkownikom internetu) na swoim profilu w mediach społecznościowych?”. Tutaj badani zadeklarowali udostępnianie: „imienia” (95,4%), „nazwiska” (87%), „daty urodzenia” (62,5%)

oraz „miejsca zamieszkania” (blisko 30%), (patrz Wykres 9.). Różnicę wyników tłumaczyć można wieloznacznym rozumieniem przez młodzież kategorii prywatności i związanych z nią praktyk.

Wykres 9. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jakie informacje, opisujące Twoją osobę, udostępniasz publicznie (wszystkim użytkownikom internetu) na swoim profilu w mediach społecznościowych?” wśród wszystkich respondentów; n=965.

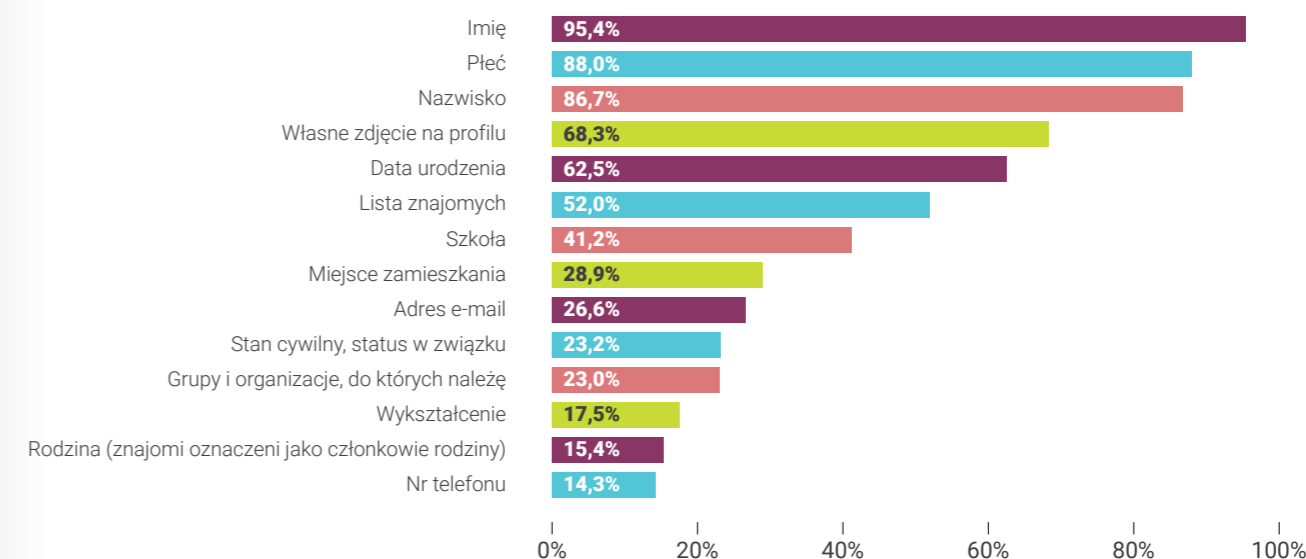

Tabela 11. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jakie informacje, opisujące Twoją osobę, udostępniasz publicznie (wszystkim użytkownikom internetu) na swoim profilu w mediach społecznościowych?” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=965.

	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
Imię	93,4%	97,8%	96,9%	93,8%
Nazwisko	81,4%	93,3%	86,4%	87,0%
Płeć	84,9%	91,9%	88,4%	87,5%
Stan cywilny, status w związku	21,3%	25,6%	22,6%	23,9%
Miejsce zamieszkania	25,4%	33,3%	29,6%	28,2%
Data urodzenia	56,8%	69,6%	63,5%	61,4%
Nr telefonu	14,9%	13,6%	10,2%	18,5%
Własne zdjęcie na profilu	65,2%	72,2%	75,3%	61,1%
Wykształcenie	13,4%	22,8%	13,6%	21,5%
Szkoła	32,2%	52,6%	41,7%	40,7%
Adres e-mail	27,1%	26,0%	18,3%	35,0%
Rodzina (znajomi oznaczeni jako członkowie rodziny)	15,9%	14,7%	16,4%	14,3%
Lista znajomych	49,5%	55,1%	48,2%	55,8%
Grupy i organizacje, do których należę	23,3%	22,5%	20,3%	25,7%

Według respondentów na wybór rodzaju ustawień profilowych największy wpływ ma chęć ochrony swojej prywatności (52,1%). Jednak, aż 37,6% badanych wskazało, że nie chroni swojego profilu przez ustawienia prywatności. Przy czym warto zauważyć, że intencjonalnie nie robi tego blisko 36%, (patrz Wykres 10.). Odsetek deklaracji wskazujących na brak potrzeby zachowania prywatności jest wyższy

wśród uczniów szkół podstawowych i gimnazjów, a spada (o ok. 5 p. procentowych) u respondentów starszych, (patrz Tabela 12.). Niestety, zgodnie z maksymą „internet nigdy nie zapomina”, cyfrowe aktywności osób młodszych mogą powodować konsekwencje przez resztę życia, w szczególności przy założeniu niezmienności numeru telefonu, czy miejsca zamieszkania.

Wykres 10. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Dlaczego wybierasz takie, a nie inne ustawienia profilowe?” wśród wszystkich respondentów; n=955.

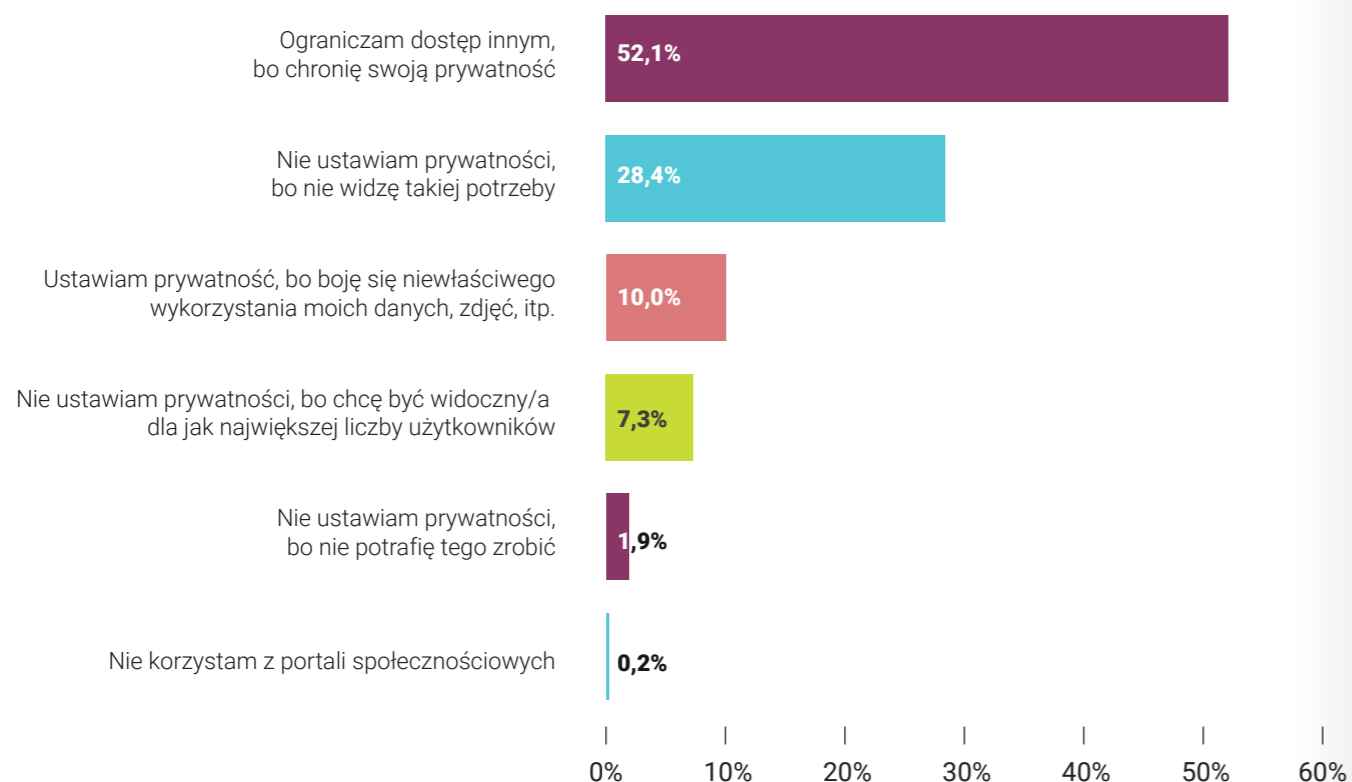

Tabela 12. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Dlaczego wybierasz takie, a nie inne ustawienia profilowe” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=955.

	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
Ograniczam dostęp innym, bo chronię swoją prywatność	47,2%	58,4%	54,2%	50,3%
Nie ustawiam prywatności, bo chcę być widoczny/a dla jak największej liczby użytkowników	8,6%	5,7%	4,6%	9,8%
Nie ustawiam prywatności, bo nie widzę takiej potrzeby	30,3%	25,8%	26,1%	30,7%
Nie ustawiam prywatności, bo nie potrafię tego zrobić	2,8%	0,9%	2,3%	1,5%
Ustawiam prywatność, bo boję się niewłaściwego wykorzystania moich danych, zdjęć, itp.	10,9%	9,0%	12,8%	7,3%
Nie korzystam z portali społecznościowych	0,2%	0,2%	0,0%	0,4%

Rozdział 3: Media społecznościowe Najważniejsze wnioski

- Najpopularniejszymi portalami społecznościowymi są niezmiennie YouTube oraz Facebook, tuż za nimi plasują się Snapchat oraz Instagram. Mało popularne są m.in. Twitter, Tumblr czy Nasza Klasa (nk.pl).
- Najczęściej publikowane przez nastolatki treści w mediach społecznościowych to zdjęcia lub filmy z własnym wizerunkiem oraz zdjęcia wykonane samodzielnie.
- Udostępniane dane przez nastolatki mają zazwyczaj charakter ogólny – imię, nazwisko, płeć, wiek. Warto zauważyć, że stosunkowo często udostępniane są dane, które powinny zostać poufne (np. numer telefonu udostępniany jest publicznie przez 14% respondentów).
- Jedynie połowa profili respondentów jest widoczna „tylko dla znajomych”, aż co czwarty badany deklaruje posiadanie profilu publicznego.
- Ponad połowa respondentów chroni swoją prywatność poprzez dedykowane ustawienia na serwisach społecznościowych, a ponad jedna trzecia respondentów (36%) świadomie rezygnuje z narzędzi i działań chroniących prywatność w sieci.

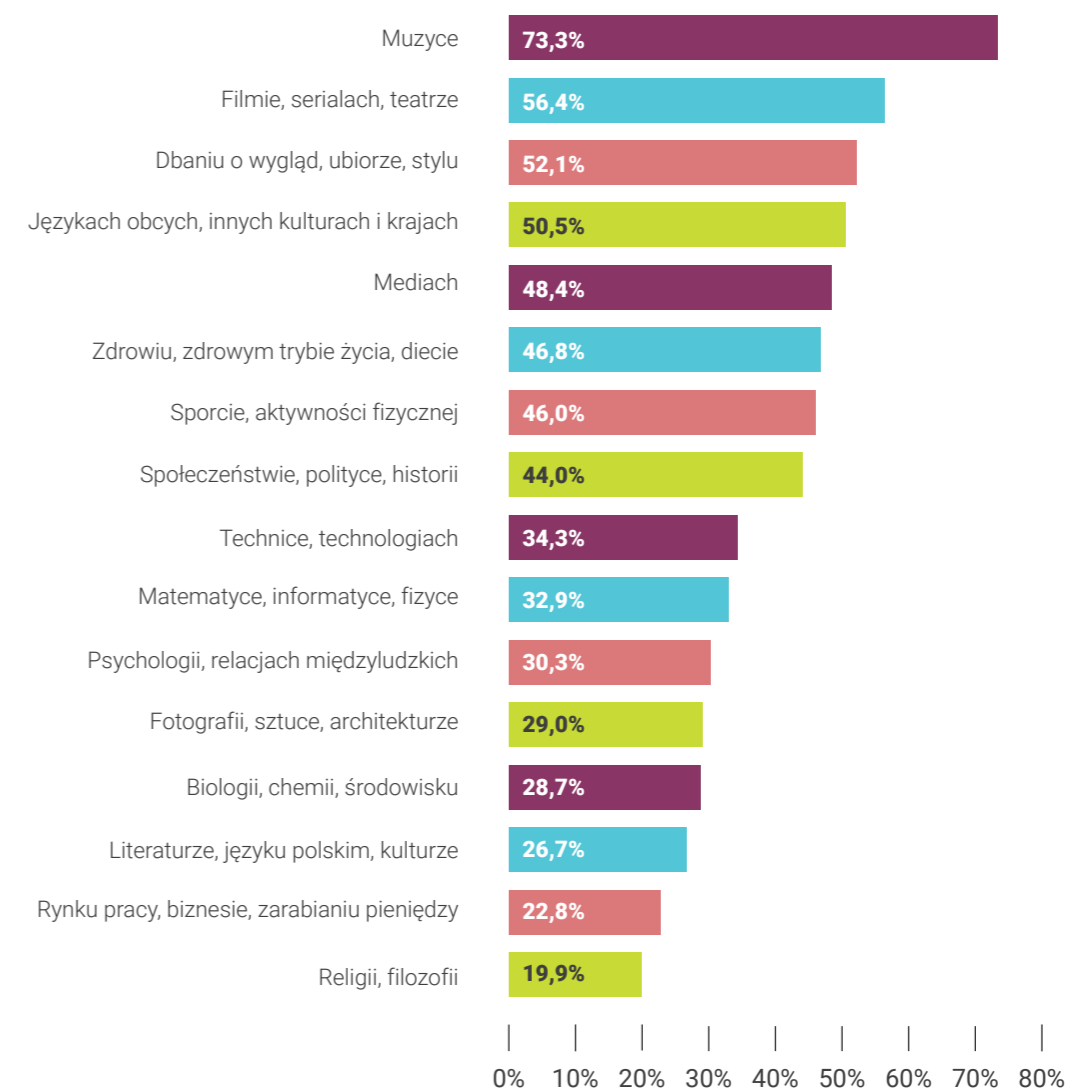

4.1 Powiększanie wiedzy, zainteresowania

W postrzeganiu nastolatków, internet jest źródłem licznych korzyści: od poszerzenia wiedzy w określonej dziedzinie, kreowanie swojego wizerunku, przez możliwość rozwijania pasji, aż do poszukiwania i kreowania własnej tożsamości. Większość respondentów wskazała także, że dzięki korzystaniu

z sieci poszerza wiedzę w zakresie swoich zainteresowań. Przede wszystkim chodzi o muzykę (73,3%), filmy, seriale, teatr (56,4%), kwestie związane z dbaniem o wygląd, ubiór i styl (52,1%), oraz wiedzę o mediach (48,4%), sporcie (48,4%), sprawach społecznych, historii i polityce (44,0%).

Wykres 11. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Przez internet poszerzyłem/am swoją wiedzę o:” wśród wszystkich respondentów; n=1000.

Respondenci nie ograniczają swoich poszukiwań do jednej płaszczyzny, ale rozwijają wiedzę i zainteresowania na wielu polach równocześnie, (patrz Wykres 11.). Występuje również zależność pomiędzy typem szkoły (też wiekiem), a deklaracjami dotyczącymi zainteresowań. Widoczny jest także,

rosnący z wiekiem uczniów, trend ku coraz większej specjalizacji. Uczniowie ze szkoły podstawowej charakteryzują się większą liczbą wskazanych obszarów zainteresowań niż ich starsi koledzy i koleżanki.

4 Autokorzyści afiliacyjne

Dostrzegalne są również zależności między preferencjami pozyskiwania wiedzy w obszarach swoich zainteresowań, a płcią respondentów. Chłopcy znacznie częściej niż dziewczęta deklarowali poszukiwania wiedzy o technice i technologiach. Podobnie rozkład wygląda w przypadku zainteresowań sprawami publicznymi („społeczeństwo, polityka,

historia”), matematyką, informatyką, fizyką, rynkiem pracy oraz finansami. Natomiast dziewczęta znacznie częściej niż chłopcy deklarowały, że chcą rozwijać swoją wiedzę w obszarach związanych z kulturą i sztuką, literaturą, fotografią, ale również zdrowym trybem życia, urodą czy stylem, (patrz Tabela 13.).

Tabela 13. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Przez internet poszerzyłem/am swoją wiedzę o:?” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=1000.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
Społeczeństwo, polityce, historii	44,0%	34,1%	57,2%	39,5%	48,4%
Religii, filozofii	19,9%	12,3%	30,0%	17,3%	22,4%
Matematyce, informatyce, fizyce	32,9%	30,9%	35,5%	24,0%	41,4%
Biologii, chemii, środowisku	28,7%	25,8%	32,5%	29,1%	28,3%
Technice, technologiach	34,3%	29,4%	40,8%	22,2%	45,9%
Literaturze, języku polskim, kulturze	26,7%	20,7%	34,5%	30,4%	23,0%
Mediach	48,4%	46,4%	51,0%	47,8%	48,9%
Filmie, serialach, teatrze	56,4%	48,9%	66,4%	63,4%	49,7%
Językach obcych, innych kulturach i krajach	50,5%	43,8%	59,4%	52,8%	48,2%
Rynku pracy, biznesie, zarabianiu pieniędzy	22,8%	16,2%	31,6%	17,1%	28,3%
Muzyce	73,3%	73,6%	72,8%	73,7%	72,8%
Fotografii, sztuce, architekturze	29,0%	25,4%	33,8%	36,6%	21,7%
Sporcie, aktywności fizycznej	46,0%	39,8%	54,3%	42,3%	49,6%
Dbaniu o wygląd, ubiorze, stylu	52,1%	45,6%	60,8%	65,9%	38,9%
Zdrowiu, zdrowym trybie życia, diecie	46,8%	39,8%	56,2%	60,3%	33,9%
Psychologii, relacjach międzyludzkich	30,3%	21,9%	41,5%	30,8%	29,9%

4.2 Opinie o środowisku internetowym

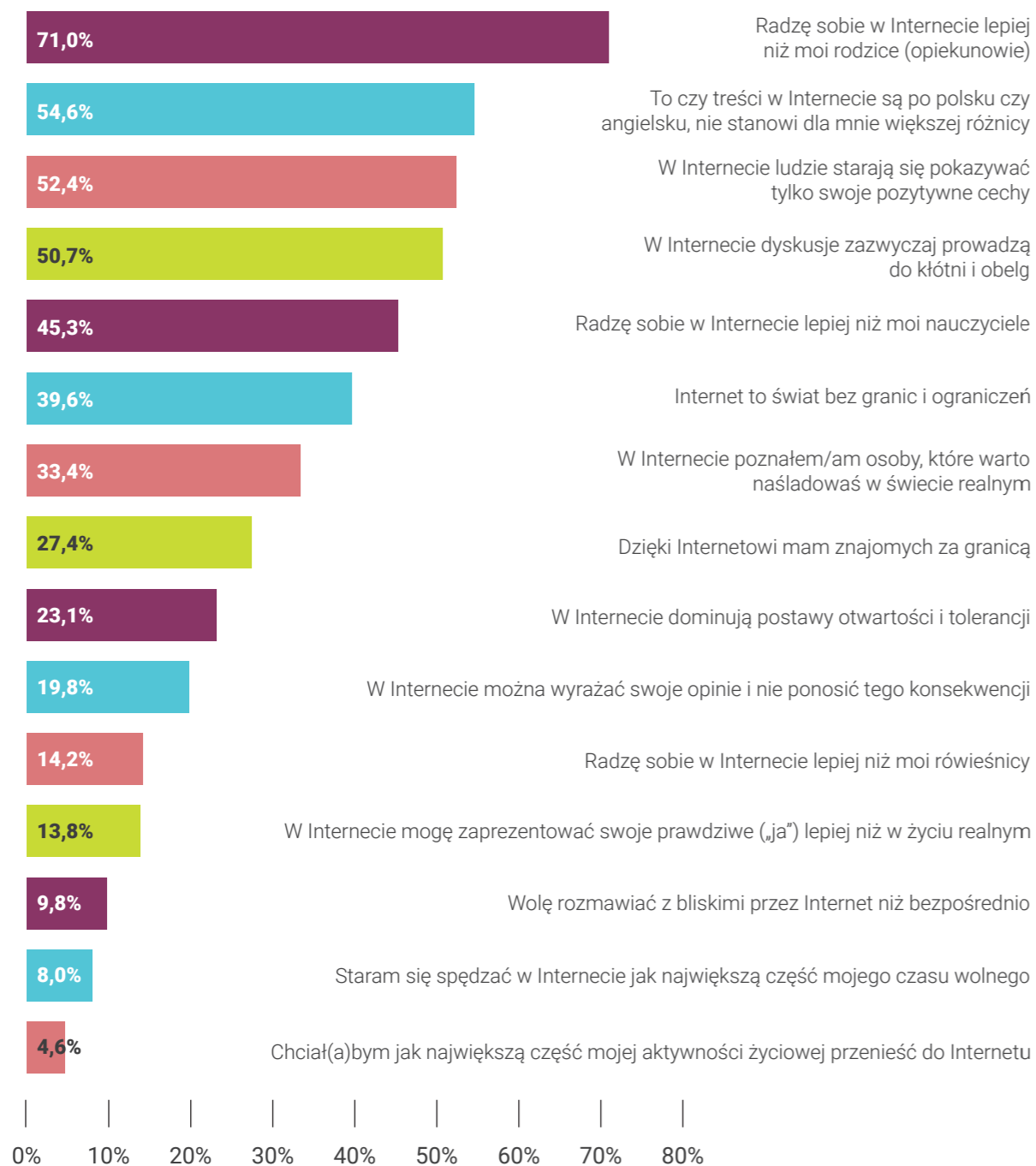
Praktycznie ciągła obecność w sieci wpływa na ogólne postrzeganie świata wirtualnego. Z wiekiem rośnie poziom „zadomowienia” młodych w globalnej sieci. Odsetek badanych deklarujących, że internet jest dla nich przestrzenią wolną i pozbawioną granic, jest większy u uczniów szkół ponadpodstawowych o prawie 10%. Może się to wiązać ze wzrostem kompetencji cyfrowych, oraz znajomością języków

obcych wśród starszych uczniów. Aż 54,6% deklaruje, że nie ma dla nich znaczenia, czy treści są po polsku czy angielsku. Takie wskazanie częściej dotyczy uczniów szkół ponadgimnazjalnych niż podstawowych i gimnazjalnych, co prawdopodobnie wynika z dłuższej edukacji lingwistycznej starszej młodzieży, (patrz Tabela 14.).

Tabela 14. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Zgoda z poniższymi zdaniem” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=990.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
W internecie dominują postawy otwartości i tolerancji	23,1%	25,1%	20,5%	21,2%	25,0%
W internecie dyskusje zazwyczaj prowadzą do kłótni i obelg	50,7%	43,1%	60,7%	55,2%	46,4%
W internecie można wyrażać swoje opinie i nie ponosić tego konsekwencji	19,8%	19,8%	19,9%	14,8%	24,6%
Internet to świat bez granic i ograniczeń	39,6%	35,6%	44,8%	37,3%	41,7%
Chciał(a)bym jak największą część mojej aktywności życiowej przenieść do internetu	4,6%	5,1%	3,9%	3,8%	5,3%
W internecie poznałem/am osoby, które warto naśladować w świecie realnym	33,4%	32,6%	34,4%	32,7%	34,0%
W internecie ludzie starają się pokazywać tylko swoje pozytywne cechy	52,4%	48,1%	58,0%	57,8%	47,0%
To czy treści w internecie są po polsku czy angielsku, nie stanowi dla mnie większej różnicy	54,6%	48,4%	62,8%	54,9%	54,4%
Dzięki internetowi mam znajomych za granicą	27,4%	24,9%	30,6%	26,4%	28,3%
Wolę rozmawiać z bliskimi przez internet niż bezpośrednio	9,8%	11,8%	7,3%	10,3%	9,4%
Staram się spędzać w internecie jak największą część mojego czasu wolnego	8,0%	9,5%	6,1%	7,1%	9,0%
W internecie mogę zaprezentować swoje prawdziwe („ja”) lepiej niż w życiu realnym	13,8%	14,7%	12,5%	15,0%	12,6%
Radzę sobie w internecie lepiej niż moi rodzice (opiekunowie)	71,0%	66,4%	77,0%	73,3%	68,8%
Radzę sobie w internecie lepiej niż moi nauczyciele	45,3%	37,4%	55,5%	39,4%	50,9%
Radzę sobie w internecie lepiej niż moi rówieśnicy	14,2%	14,1%	14,3%	8,0%	20,2%

Wykres 12. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Zgoda z poniższymi zdaniem i ” wśród wszystkich respondentów; n=990.

Uczniowie postrzegają siebie jako przedstawicieli pokolenia radzącego sobie w sieci lepiej niż generacja ich rodziców i opiekunów (ponad 71% wskazań). Jednocześnie nastolatki mają świadomość, że przestrzeń wirtualna często ma charakter inscenizacji i jest miejscem kreowania wizerunku, niekoniecznie tożsamego ze stanem rzeczywistym. Ze zdaniem „użytkownicy sieci starają się pokazywać tylko swoje pozytywne cechy” zgadza się ponad połowa badanych. Częściej uważają tak starsi uczniowie oraz

dziewczęta (częściej niż chłopcy deklarujące, że media społecznościowe to jedna z ich głównych aktywności w sieci). Taka świadomość jest również powiązana z podejściem do prezentacji własnej tożsamości. Jedynie 13,8% respondentów zgadza się z opinią, że internet jest miejscem, w którym można wyrazić własne „ja” lepiej niż w życiu realnym – częściej takie deklaracje składali chłopcy oraz starsi uczniowie.

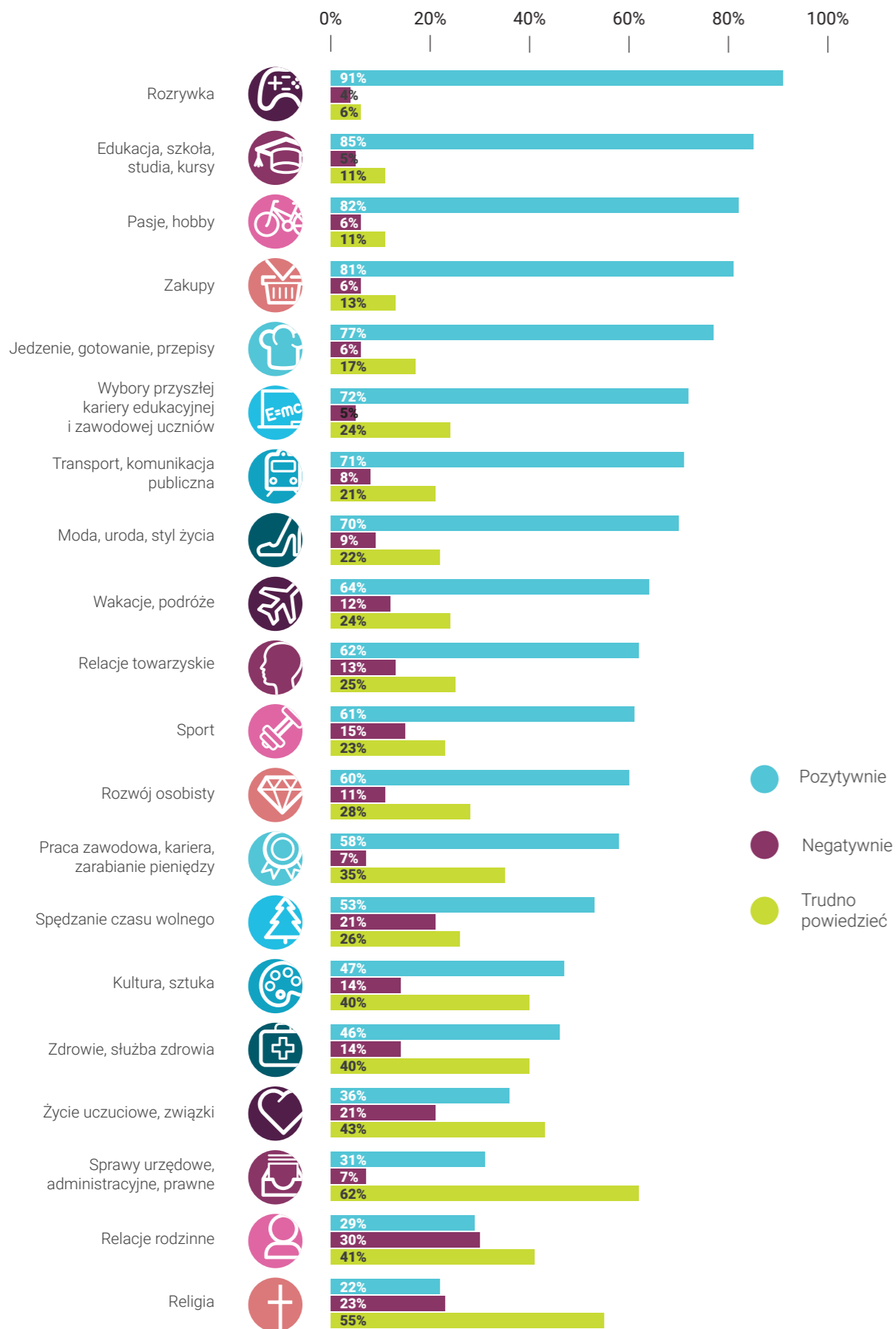
Według deklaracji nastolatków klimat społeczny panujący w internecie można określić jako stosunkowo brutalny i oparty na niezdrowej rywalizacji. Zapytani o to, czy dyskusje w internecie mają na ogół charakter kulturalny i oparty na otwartości, czy raczej konfrontacyjny i agresywny, nastolatki ponad dwa razy częściej wskazują na tę drugą odpowiedź. Szczególnie negatywne zdanie o poziomie interakcji międzyludzkich w sieci mają dziewczęta, oraz uczniowie szkół ponadpodstawowych.

W odczuciu uczniów internet daje także możliwości nabycia cennych kontaktów i znajomości – co trzeci badany wskazał, że poznał dzięki sieci osoby, które warto naśladować w życiu. Tyle samo nastolatków nawiązało komunikację z osobami z innych krajów (nieznacznie częściej dotyczy to uczniów szkół ponadgimnazjalnych). Mimo dużego znaczenia internetu w codzienności nastolatków, wciąż preferują oni kontakty osobiste, zwłaszcza z najbliższymi osobami. Ze stwierdzeniem „Wolę rozmawiać z bliskimi przez internet niż bezpośrednio” zgodził się tylko co dziesiąty respondent, (patrz Wykres 12.).

Chęć przeniesienia jak największej części aktywności życiowej do świata wirtualnego dotyczy niewielkiej części uczniów – chce tego 4,6% respondentów. Jedynie 8% młodych ludzi deklaruje, że jak największą część swojego czasu wolnego stara się spędzać w internecie. Częściej takie postawy deklarują osoby młodsze oraz chłopcy.

Uczniowie zostali także poproszeni o ocenę wpływu internetu na wybrane sfery życia. Wyniki w znacznej mierze wskazują na to, że internet jest dla młodych przede wszystkim źródłem rozrywki. Aż 91% respondentów ocenia wpływ internetu w tej sferze jako pozytywny. Na drugim miejscu pod względem satysfakcji, uczniowie wskazali edukację i sprawy szkolne (85% wskazań). Kolejne wysokie odsetki wskazań pozytywnego wpływu internetu respondenci przypisali odpowiedziom: „Pasje, hobby” – 82%, „Zakupy” – 81%, „Jedzenie, gotowanie” – 77%, „Wybór przyszłej kariery edukacyjnej i zawodowej” – 72%, (patrz Wykres 13.).

Wykres 13. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jak oceniasz wpływ, jaki ma internet na Twoje życie w następujących sferach” wśród wszystkich respondentów; n=990.

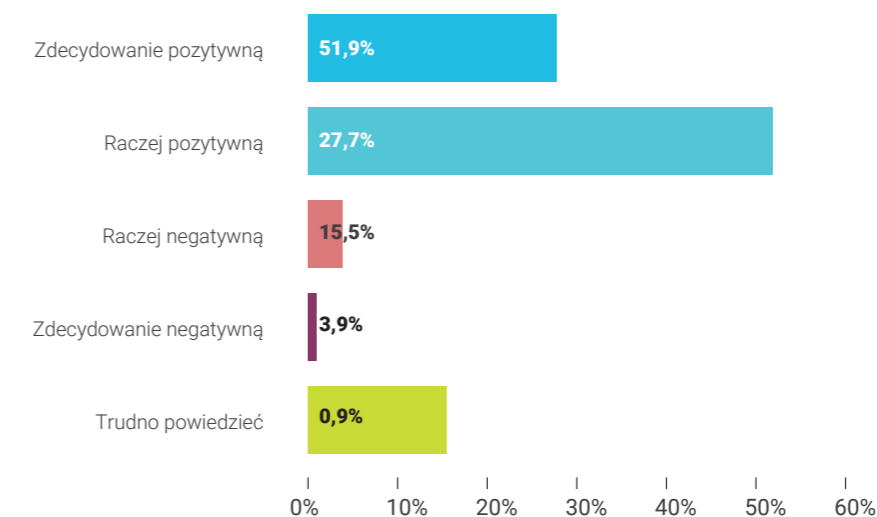

4.3 Plusy i minusy korzystania z internetu

Z kolei negatywny wpływ internetu najczęściej wymieniany był w przypadku relacji rodzinnych (blisko co trzeci badany), religii (blisko co czwarty badany), oraz życia uczuciowego i związków (co piąty

badany). Tym samym potwierdza to interpretację, że respondenci w relacjach z bliskimi wciąż preferują komunikację bezpośrednią i offline'ową.

Wykres 14. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy według Ciebie internet odgrywa pozytywną rolę w Twojej edukacji?” wśród wszystkich respondentów; n=1003.

Pozytywny wpływ internetu na edukację nastolatków został potwierdzony w oddzielnym pytaniu – blisko 80% respondentów zadeklarowało, że internet odgrywa pozytywną rolę w ich edukacji, (patrz Wykres 14.).

Warto zaznaczyć, że mocne deklaracje („Zdecydowanie pozytywną”), częściej dotyczą starszej młodzieży oraz chłopców.

Tabela 15. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy według Ciebie internet odgrywa pozytywną rolę w Twojej edukacji?” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=1003.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczeta	Chłopcy
Zdecydowanie pozytywną	27,7%	26,0%	29,9%	22,4%	32,8%
Raczej pozytywną	51,9%	50,2%	54,2%	55,2%	48,8%
Raczej negatywną	3,9%	3,7%	4,4%	3,7%	4,1%
Zdecydowanie negatywną	0,9%	1,2%	0,5%	0,8%	1,0%
Trudno powiedzieć	15,6%	18,9%	11,1%	17,9%	13,3%
Ogółem	100%	100%	100%	100%	100%

Choć respondenci wcześniej wskazywali, że nie korzystają z portali „sieciujących” na rynku pracy (np. LinkedIn), to dostrzegają oni w internecie możliwości poznawania ścieżek zawodowych czy inspiracji dla własnej drogi profesjonalnej. Prawdopodobnie

informacje na ten temat czerpią w inny sposób, za pomocą interakcji z rówieśnikami, w mediach społecznościowych, podczas konsumpcji rozrywki i treści kultury oraz korzystając z portali informacyjnych.

Rozdział 4: Autokorzyści afiliacyjne

Najważniejsze wnioski

- Internet jest źródłem wielu korzyści dla badanych nastolatków – od poszerzenia wiedzy w określonej dziedzinie, po możliwość kreowania swojego wizerunku, czy poszukiwania tożsamości.
- Respondenci jako dziedziny, w których poszerzają swoją wiedzę za pomocą internetu, najczęściej wskazywali rozrywkę i kulturę. Im młodsi uczniowie, tym ciekawość poznawcza jest szersza i w większym stopniu realizowana online.
- Poszerzanie wiedzy przez internet częściowo odbija tradycyjne postrzeganie zainteresowań ze względu na płeć. Chłopcy częściej poszukują treści związanych z dziedzinami ścisłymi lub politycznymi, dziewczęta zaś są bardziej zainteresowane kulturą, sztuką i stylami życia.
- Zdecydowana większość badanych dostrzega pozytywny wpływ internetu w sferze edukacji.
- Pokolenie respondentów, socjalizowane do życia online, ma świadomość, że treści w przestrzeni wirtualnej są często inscenizacją i miejscem kreowania wizerunku, niekoniecznie tożsamego z rzeczywistym stanem.
- Większość respondentów dobrze ocenia swoje kompetencje cyfrowe w odniesieniu do pokolenia swoich rodziców/opiekunów.
- Kontakty osobiste są cenniejsze niż wirtualne, zwłaszcza w interakcjach z najbliższymi osobami (w życiu rodzinnym oraz uczuciowym).
- Internet – również za sprawą coraz bardziej swobodnej komunikacji młodzieży w języku angielskim – stał się platformą do nawiązywania cennych kontaktów i znajomości. Blisko co trzeci respondent nawiązał komunikację z osobami z innych krajów.
- Znaczna część badanych twierdzi, że sieć jest dla nich drogą do poznawania świata, bez względu na różnice językowe czy geograficzne.

5 Technologie informacyjno-komunikacyjne w szkole i samoedukacji

5.1 TIK w szkole

Uczniowie zostali poproszeni o ocenę sposobu korzystania z sieci w procesie edukacji oraz o opinię, jak technologie informacyjne wykorzystuje się w życiu szkolnym. W większości przypadków respondenci zadeklarowali, że w ich szkołach obowiązują ograniczenia w korzystaniu z podłączonych do sieci urządzeń mobilnych. Uczniowie najczęściej (38%) deklaruje, że możliwości korzystania z urządzeń mobilnych mają wyłącznie podczas przerw (tendencja bardziej popularna w szkołach ponadgimnazjalnych, podobnie w przypadku odpowiedzi „korzystanie tylko na niektórych lekcjach”). Co piąty uczeń zadeklarował, że korzystanie ze smartfonów czy tabletów jest w ich szkołach niedozwolone (tego typu regulacje zdecydowanie popularniejsze są w szkołach podstawowych i gimnazjalnych). Tylko 6,8% badanych twierdzi, że może korzystać z urządzeń mobilnych bez żadnych ograniczeń, (patrz Tabela 16.).

Wykres 15. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „W Twojej szkole korzystanie z urządzeń mobilnych (smartfon, tablet), mających do internetu, jest możliwe:” wśród wszystkich respondentów; n=994.

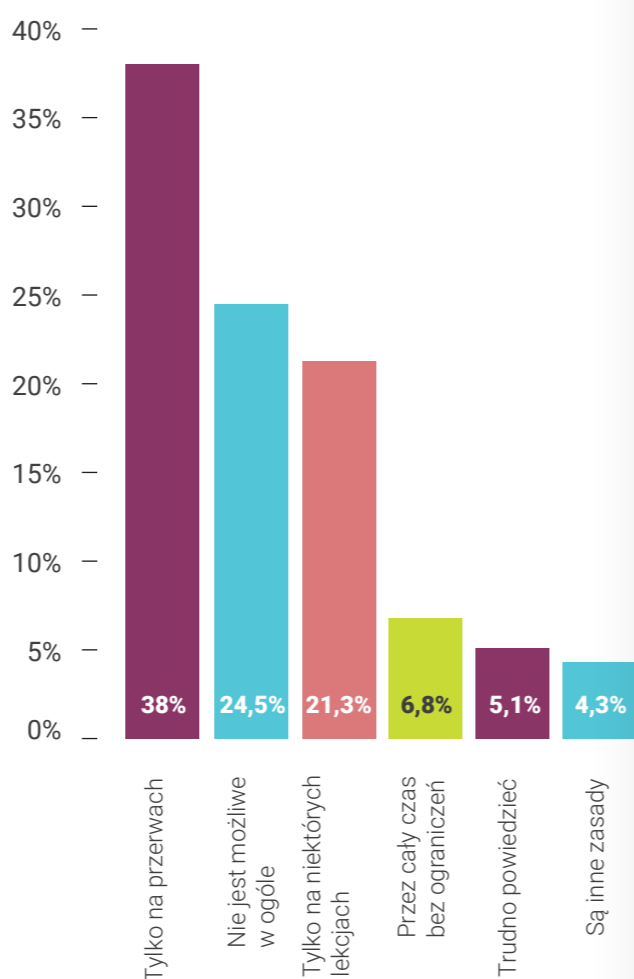

Tabela 16. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „W Twojej szkole korzystanie z urządzeń mobilnych (smartfon, tablet), mających do internetu, jest możliwe?” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=994.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne
Przez cały czas bez ograniczeń	6,8%	6,0%	8,0%
Tylko na niektórych lekcjach	21,2%	17,3%	26,5%
Tylko na przerwach	38,0%	27,2%	52,5%
Nie jest możliwe w ogóle	24,4%	38,9%	5,4%
Są inne zasady	4,3%	5,3%	3,0%
Trudno powiedzieć	5,1%	5,3%	4,7%
Ogółem	100%	100%	100%

Patrząc na miejsce internetu w edukacji szkolnej pod kątem stopnia wykorzystywania go przez kadre pedagogiczną, warto zwrócić uwagę na dużą różnorodność aktywności. Uczniowie wskazywali, że ich nauczyciele, korzystając z sieci w szkole, najczęściej pokazują na lekcjach filmy (81,2%), wyświetlają prezentacje (77,6%) i korzystają z programów edukacyjnych (60,6%), (patrz Tabela 17.).

Wykres 16. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Kiedy nauczyciele używają internetu na lekcji to najczęściej:” n=1003.

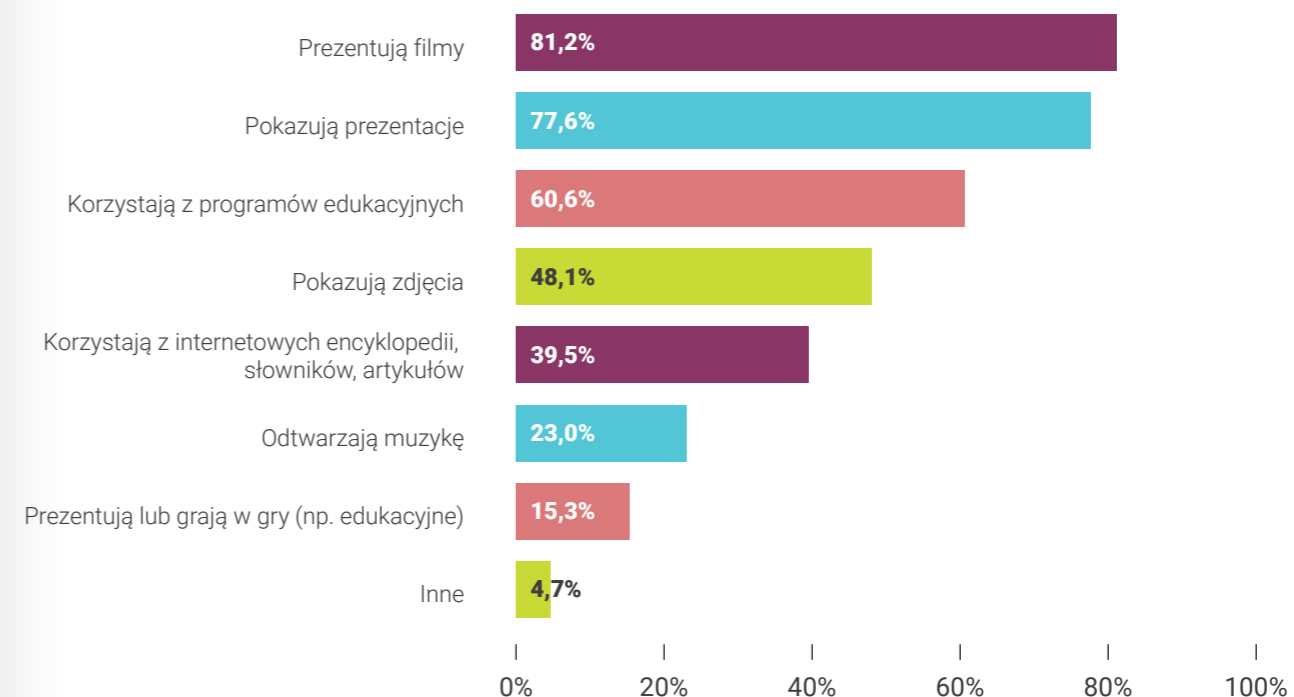

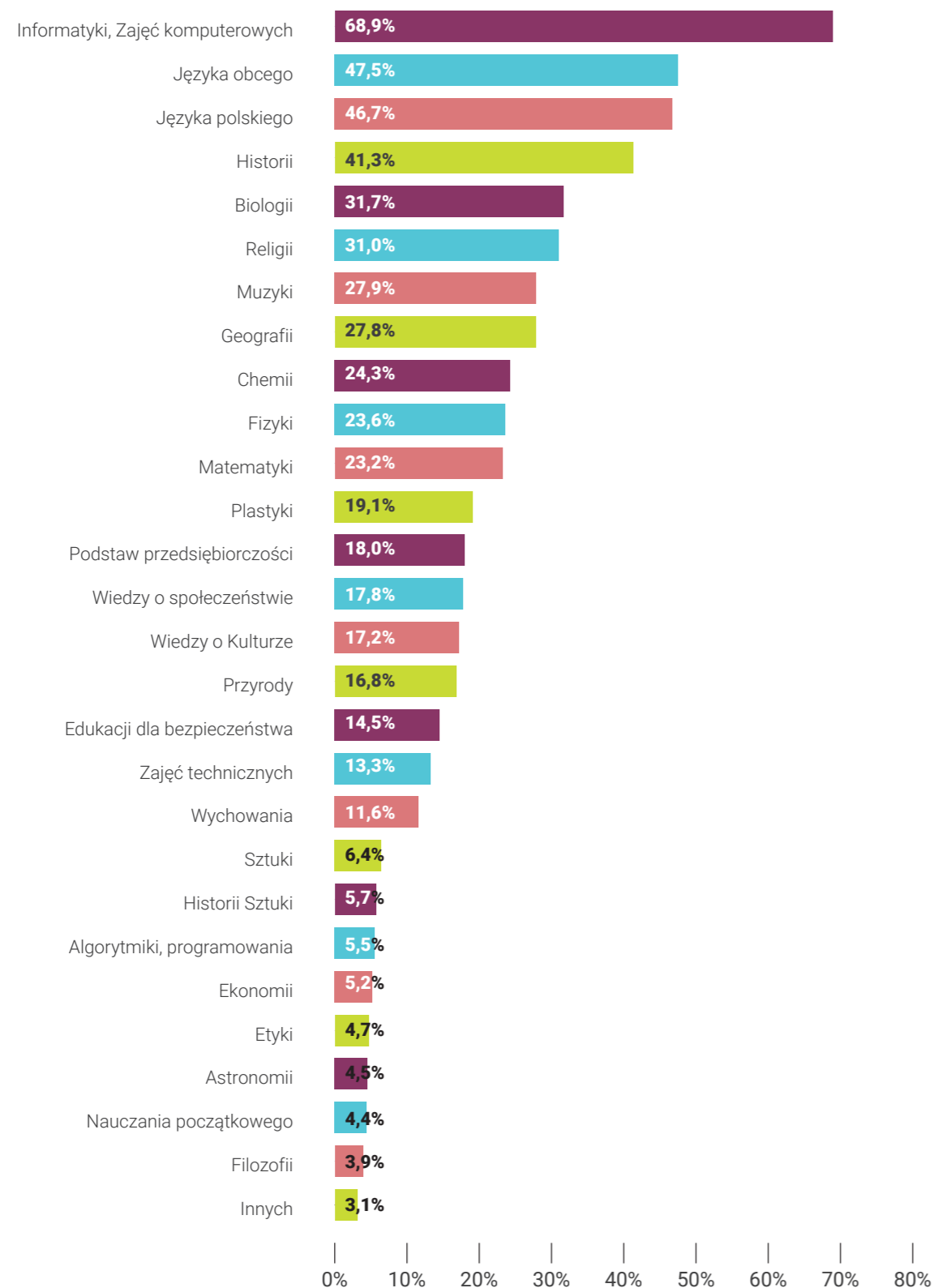
Tabela 17. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Kiedy nauczyciele używają internetu na lekcji to najczęściej:” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=1003.

	Ogółem	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
Prezentują filmy	81,2%	79,9%	83,0%	82,9%	79,6%
Odtwarzają muzykę	23,0%	28,1%	16,2%	21,0%	25,0%
Pokazują zdjęcia	48,1%	52,2%	42,6%	49,9%	46,3%
Korzystają z internetowych encyklopedii, słowników, artykułów	39,5%	42,1%	36,0%	43,1%	36,0%
Korzystają z programów edukacyjnych	60,6%	59,0%	62,8%	63,6%	57,8%
Pokazują prezentacje	77,6%	75,1%	81,0%	83,1%	72,4%
Prezentują lub grają w gry (np. edukacyjne)	15,3%	17,7%	12,0%	16,0%	14,5%
Inne	4,7%	5,8%	3,2%	4,3%	5,0%

Użycie internetu przez nauczycieli jest najczęstsze podczas zajęć informatyki i zajęć komputerowych (blisko 70% wskazań). Poza lekcjami sprofilowanymi do swobodnego korzystania z zasobów i narzędzi internetowych, uczniowie najczęściej wskazywali

zajęcia związane z nauczaniem języków obcych, oraz lekcje języka polskiego (blisko połowa respondentów w obydwu przypadkach). Kolejno plasują się lekcje historii – 41,3%, biologii – 31,7% oraz religii – 31%, (patrz Wykres 17.).

Wykres 17. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Na których zajęciach w Twojej szkole wykorzystuje się internet (przez nauczyciela lub za jego wiedzą)?” wśród wszystkich respondentów; n=972.

Należy pamiętać, że nie wszystkie przedmioty z kafeterii są obecne w programie na każdym z etapów nauczania, jak również profil szkoły może determinować dostępność tylko niektórych zajęć.

Tabela 18. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Na których zajęciach w Twojej szkole wykorzystuje się internet (przez nauczyciela lub za jego wiedzą)?” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=972.

	Języka polskiego	Języka obcego	Matematyki	Historii	Wiedzy o społeczeństwie	Geografii	Biologii	Przyrody	Chemii	Fizyki	Astronomii	Informatyki, Zajęć komputerowych	Religii	Etyki
Ogółem	46,7%	47,5%	23,2%	41,3%	17,8%	27,8%	31,7%	16,8%	24,3%	23,6%	4,5%	68,9%	31,0%	4,7%
Podstawowa i gimnazjum	45,9%	42,9%	24,5%	40,6%	12,9%	25,5%	34,3%	20,3%	24,6%	23,1%	4,4%	74,3%	27,3%	3,6%
Ponad-gimnazjalna	47,6%	53,6%	21,5%	42,4%	24,6%	31,0%	28,3%	12,2%	23,8%	24,2%	4,8%	61,7%	35,9%	6,1%

	Zajęć technicznych	Edukacji dla bezpieczeństwa	Filozofii	Muzyki	Sztuki	Plastyki	Ekonomii	Podstaw przedsiębiorczości	Nauczania początkowego	Wiedzy o Kulturze	Historii Sztuki	Algorytmiki, programowania	Wychowania	Innych
Ogółem	13,3%	14,5%	3,9%	27,9%	6,4%	19,1%	5,2%	18,0%	4,4%	17,2%	5,7%	5,5%	11,6%	3,1%
Podstawowa i gimnazjum	18,3%	10,1%	4,7%	37,6%	5,9%	27,7%	6,4%	7,7%	5,1%	6,7%	5,6%	5,0%	12,4%	2,6%
Ponad-gimnazjalna	6,5%	20,3%	2,9%	15,0%	7,0%	7,6%	3,5%	31,8%	3,5%	31,2%	5,8%	6,3%	10,6%	3,7%

W pytaniu o ocenę przydatności edukacji szkolnej w kontekście życia w cyfrowym świecie, odpowiedzi uczniów są podzielone. Pozytywnie rolę szkoły ocenia 40% badanych, przy czym brak pozytywnej roli szkoły w edukacji cyfrowej wskazało niemal tyle samo respondentów (39,5%), (patrz Wykres 18.). Lepsze oceny tej funkcji szkoły deklarują młodszy uczniowie. Wśród uczniów ze szkół ponadgimnazjalnych blisko połowa wyraziła opinię, że szkoła nie odpowiada na potrzeby edukacyjne związane z funkcjonowaniem świata opartego na nowoczesnych technologiach internetowych, (patrz Tabela 19.).

Ta różnica może wynikać z faktu, że pokolenie dzisiejszych uczniów szkół średnich w dużej mierze zdobyło te kompetencje samodzielnie. Wpływ na takie odpowiedzi może mieć też zwiększająca się wraz z wiekiem świadomości wyzwań, które stawia postępująca cyfryzacja współczesnego społeczeństwa.

Wykres 18. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy w Twojej opinii, edukacja szkolna dobrze przygotowuje Cię do życia w świecie opartym o technologie internetowe?” wśród wszystkich respondentów; n=999.

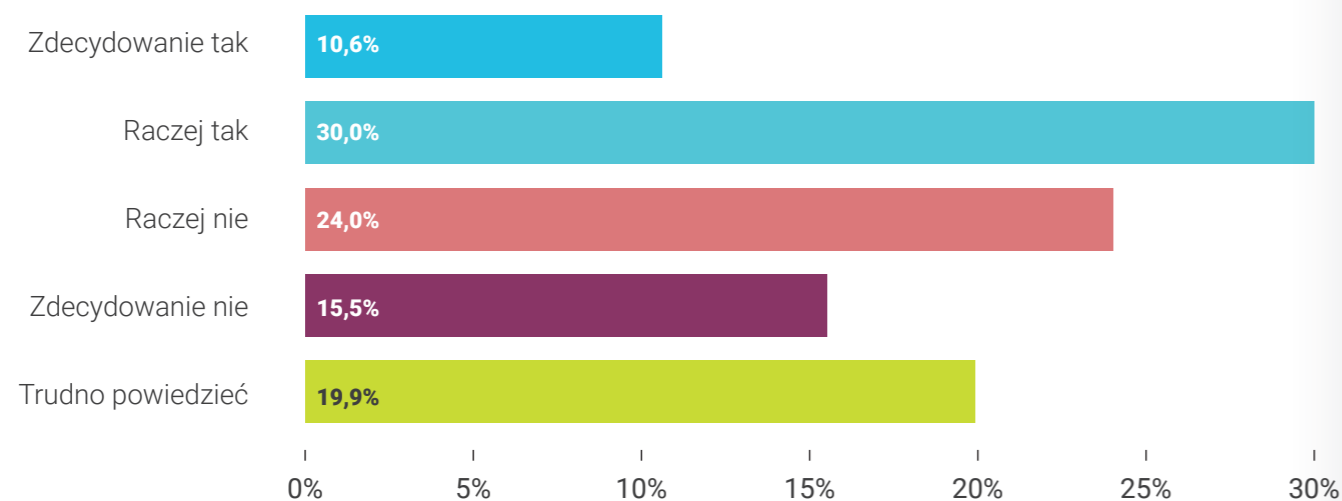

Tabela 19. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy w Twojej opinii, edukacja szkolna dobrze przygotowuje Cię do życia w świecie opartym o technologie internetowe?” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=999.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
Zdecydowanie tak	10,6%	12,7%	7,9%	8,4%	12,7%
Raczej tak	30,1%	32,0%	27,1%	33,3%	27,1%
Raczej nie	24,0%	20,1%	29,2%	21,1%	26,7%
Zdecydowanie nie	15,4%	13,2%	18,6%	12,1%	18,6%
Trudno powiedzieć	19,9%	22,0%	17,2%	25,1%	14,9%
Ogółem	100%	100%	100%	100%	100%

Designed by Freepik

5.2 TIK w samoedukacji

Uczniowie, zapytani o to, jaką rolę pełni dla nich szkoła w rozwoju kompetencji cyfrowych, zauważają, że to właśnie dzięki zadaniom szkolnym sięgają do zasobów internetowych. Przygotowując się do zajęć, sprawdzianów bądź odrabiając lekcję, zdecydowana większość korzysta z Wikipedii (76,3%), czy wyszukiwarki Google (62,6%). Wysoką popularnością cieszy się portal YouTube (47,5% wskazań) – ze względu na szerokie spektrum oferowanych filmów, trudno stwierdzić, po które filmy/filmiki uczniowie sięgają najczęściej (tutoriale, filmy edukacyjne, omówienia konkretnych zadań lub treści o charakterze rozrywkowym).

Popularnością cieszą się również portale, oferujące opracowania lub gotowe rozwiązania dla zadań szkolnych. Z portalu Ściąga.pl korzysta ponad połowa

badanych, blisko 40% respondentów sięga po treści z portalu Odrabiamy, a co trzeci ze strony Zapytaj, (patrz Wykres 19.).

Najważniejszy wniosek płynący z odpowiedzi na pytanie: „Z których wymienionych poniżej serwisów najczęściej korzystasz, odrabiając lekcje i/lub ucząc się do zajęć, sprawdzianów itp.?” wskazuje na to, że bez względu na cechy społeczno-demograficzne, współczesne nastolatki powszechnie sięgają po treści edukacyjne dostępne za pomocą internetu. Korzystają również z wielu form, narzędzi i źródeł, efektywnie dostosowując je do swoich bieżących potrzeb i wymagań, (patrz Tabela 20.). Otwartym pozostaje pytanie: czy owe źródła pełnią rolę edukacyjną i inspirującą do poszukiwań, czy też odwrotnie – dostarczają gotowych rozwiązań i streszczeń, które odtwórczo i bezrefleksyjnie pozwalają jedynie zrealizować szkolny obowiązek?

Wykres 19. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Z których wymienionych poniżej serwisów najczęściej korzystasz, odrabiając lekcje i/lub ucząc się do zajęć, sprawdzianów itp.?” wśród wszystkich respondentów; n=1001.

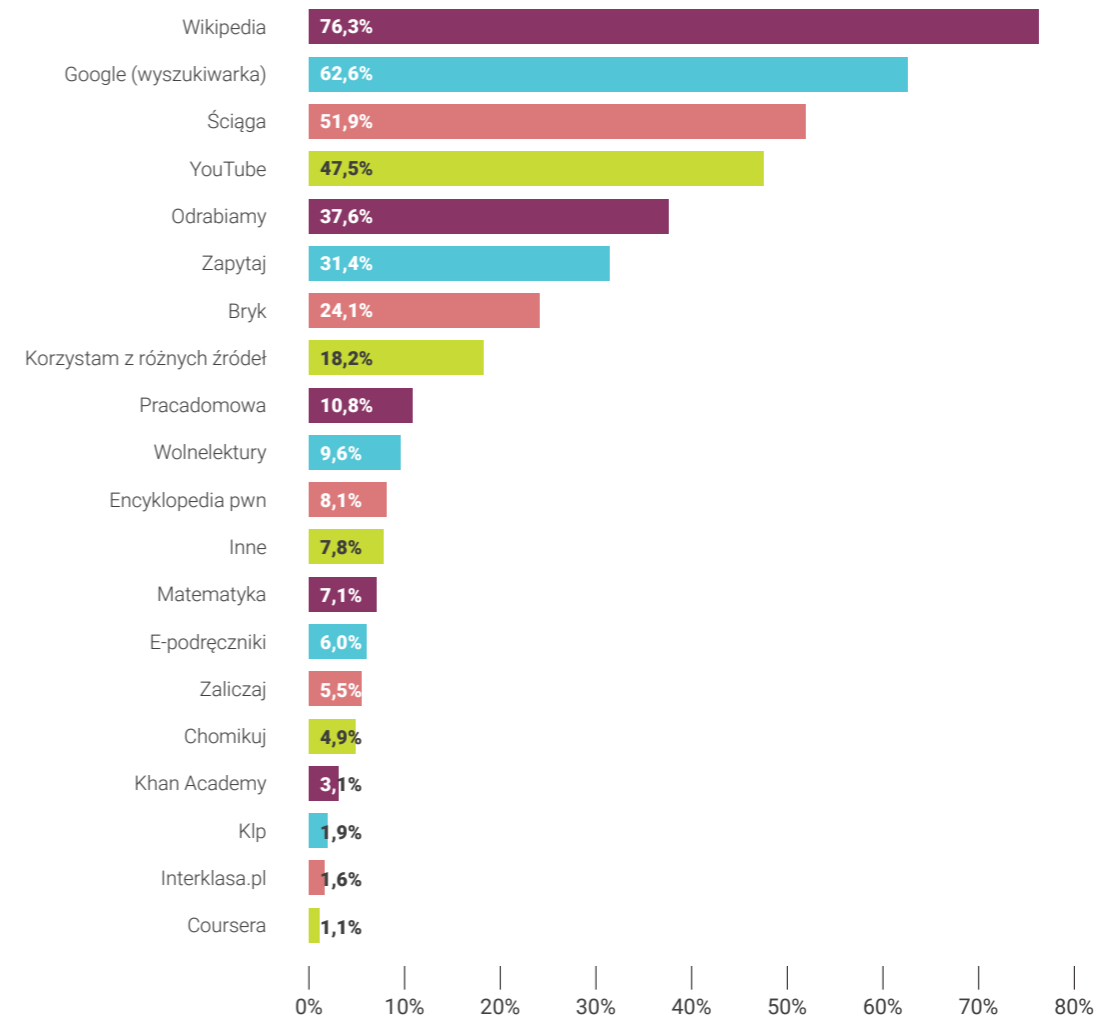

Tabela 20. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Z których wymienionych poniżej serwisów najczęściej korzystasz, odrabiając lekcje i/lub ucząc się do zajęć, sprawdzianów itp.?” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=1001.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
Wikipedia	76,3%	74,5%	78,8%	79,2%	73,5%
Interklasa.pl	1,6%	2,1%	1,0%	1,0%	2,2%
YouTube	47,5%	46,1%	49,3%	46,1%	48,8%
Google (wyszukiwarka)	62,6%	59,0%	67,4%	66,0%	59,4%
Khan Academy	3,1%	3,4%	2,7%	2,4%	3,9%
Ściąga	51,9%	52,3%	51,4%	51,6%	52,2%
Odrabiamy	37,6%	37,8%	37,3%	41,4%	33,8%
Bryk	24,1%	17,4%	32,9%	26,4%	21,9%
Wolnelektury	9,6%	7,1%	13,0%	11,8%	7,6%
Pracdomowa	10,8%	8,8%	13,5%	10,9%	10,8%
Coursera	1,1%	1,7%	0,3%	1,1%	1,2%
Zaliczaj	5,5%	6,2%	4,5%	5,1%	5,9%
Zapytaj	31,4%	32,6%	29,8%	35,8%	27,2%
Chomikuj	4,9%	5,0%	4,8%	3,9%	5,9%
Matematyka	7,1%	5,3%	9,6%	7,1%	7,2%
Epdrećzniki	6,0%	6,1%	5,9%	6,0%	6,0%
Klp	1,9%	1,4%	2,7%	2,7%	1,2%
Encyklopedia pwn	8,1%	7,2%	9,3%	9,8%	6,5%
Korzystam z różnych źródeł	18,2%	19,0%	17,2%	19,3%	17,2%
Inne	7,8%	9,6%	5,4%	5,0%	10,5%

Coraz popularniejsze są także metody współpracy rówieśniczej. Oprócz korzystania z portali i innych narzędzi internetowych, nastolatki często poszukują wsparcia w przygotowywaniu się do lekcji wśród szkolnych kolegów i koleżanek. Wśród badanych taka praktyka zdarza się najczęściej „kilka razy w tygodniu” (blisko 30% wskazań). Ponad 15% respondentów współpracuje z kolegami i koleżankami codziennie,

na ogół wykorzystując do tego komunikatory internetowe, (patrz Wykres 20.). Z możliwości pracy wieloosobowej nie korzystało nigdy jedynie 12,2% badanych. Warto zwrócić uwagę, że zdecydowanie częściej z możliwości internetowej kooperacji korzystają dziewczęta, jak również uczniowie starsi, (patrz Tabela 21.).

Wykres 20. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jak często odrabiając lekcje współpracujesz z kolegami i/lub koleżankami za pomocą internetu?” wśród wszystkich respondentów; n=1004.

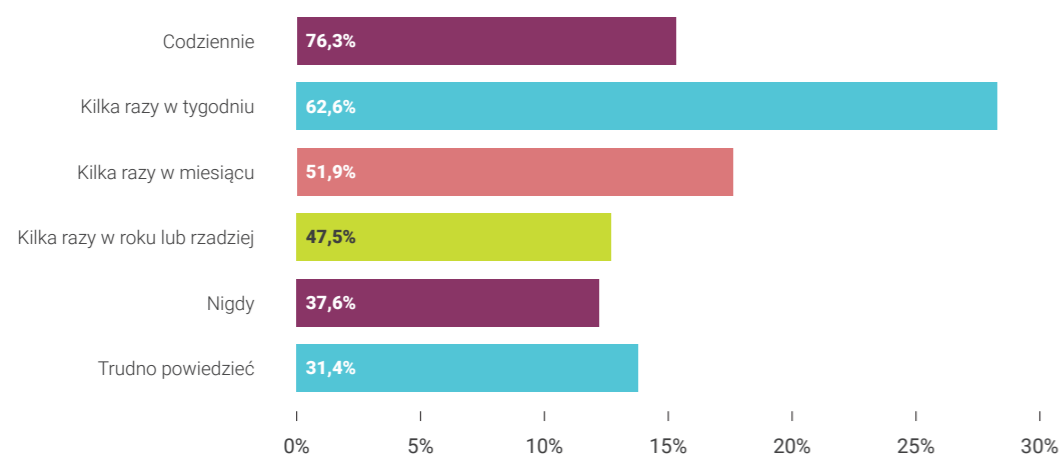

Tabela 21. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jak często odrabiając lekcje współpracujesz z kolegami i/lub koleżankami za pomocą internetu?” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=1004.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
Codziennie	15,3%	13,2%	18,4%	17,7%	13,1%
Kilka razy w tygodniu	28,3%	23,5%	34,7%	29,7%	26,9%
Kilka razy w miesiącu	17,6%	16,9%	18,6%	20,8%	14,6%
Kilka razy w roku lub rzadziej	12,7%	14,8%	10,0%	12,2%	13,3%
Nigdy	12,3%	15,0%	8,4%	6,5%	17,7%
Trudno powiedzieć	13,7%	16,6%	10,0%	13,0%	14,4%

Nastolatki zdecydowanie rzadziej komunikują się przez internet z nauczycielami – aż 60% respondentów nie robi tego wcale. W kontakcie online z nauczycielami,

za pomocą szkolnych systemów, pozostaje co czwarty uczeń, a częstotliwość tych interakcji wzrasta wraz z wiekiem uczniów, (patrz Tabela 22.).

Wykres 21. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy komunikujesz się z nauczycielami za pomocą szkolnego systemu komunikacji internetowej?” wśród wszystkich respondentów; n=980.

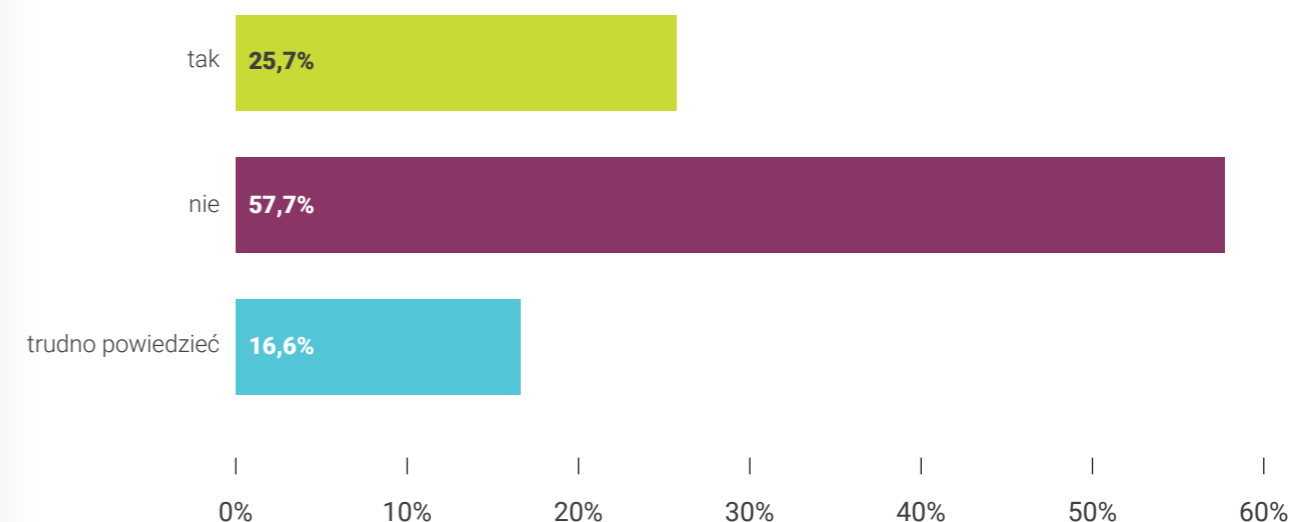

Tabela 22. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy komunikujesz się z nauczycielami za pomocą szkolnego systemu komunikacji internetowej?” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=980.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
tak	25,6%	19,9%	33,3%	30,8%	20,8%
nie	57,9%	62,3%	51,9%	49,8%	65,3%
trudno powiedzieć	16,5%	17,8%	14,8%	19,4%	14,0%

Rozdział 5: Technologie informacyjno- -komunikacyjne w szkole i samoedukacji

Najważniejsze wnioski

- Większość badanych wskazała, że w ich szkołach istnieją ograniczenia korzystania ze smartfonów, najczęściej możliwość użytkowania smartfonów jest dostępna podczas przerw.
- Ze wskazań badanych wynika, że najpopularniejszym celem wykorzystywania internetu przez nauczycieli jest prezentowanie filmów, wyświetlanie prezentacji oraz korzystanie z programów edukacyjnych.
- Blisko 40% uczniów wyraziło opinię, że edukacja szkolna nie przygotowuje do funkcjonowania w świecie opartym na nowoczesnych technologiach.
- Zdecydowana większość respondentów, w celu przygotowania się do lekcji szkolnych, sięga po zasoby internetowe, od internetowych encyklopedii i wyszukiwarki po portale oferujące gotowe rozwiązania.
- Nastolatki często poszukują wsparcia w przygotowywaniu się do lekcji wśród szkolnych kolegów i koleżanek za pomocą internetu – jedynie 12,2% nigdy nie korzystało z takiej możliwości. Jest to popularniejsza praktyka wśród dziewcząt niż chłopców, oraz wśród uczniów starszych.
- Internetowa komunikacja z nauczycielami jest marginalną praktyką. Taki kontakt utrzymuje jedynie 25,6% badanych.
- Nastolatki wykorzystują do edukacji szkolnej internet w sposób raczej bierny, to znaczy: kopiują gotowe rozwiązania z najbardziej popularnych źródeł wskazywanych przez wyszukiwarki internetowe.

6 Cyfrowa transformacja

6.1 Oczekiwania

Przestrzeń wirtualna oraz narzędzia internetowe dla współczesnych młodych ludzi są środowiskiem naturalnym. Pokolenie polskich nastolatków, przystosowane do ciągłego kontaktu i bycia online, dorastało w radykalnie innym środowisku społecznym, technologicznym i kulturowym w porównaniu do poprzednich generacji. W drodze socjalizacji nabyli oni kompetencje, które umożliwiają swobodne korzystanie z zasobów internetowych za pomocą licznych narzędzi technologicznych (smartfonów, urządzeń i gadżetów z dostępem do sieci). Należy

także dodać, że w mediach, dyskursie eksperckim i kulturze silnie obecna jest narracja o trwającej transformacji (lub rewolucji) cywilizacyjnej, związanej z rozwojem nowych technologii, w szczególności komputerowych i internetowych.

Jednym ze wskaźników takiej zmiany są plany zawodowe młodzieży, związane z branżą TIK. Aż co trzeci respondent wskazał, że w przyszłości chciałby pracować w zawodzie ściśle związanym z internetem i/lub technologiami cyfrowymi, (patrz Tabela 23).

Wykres 22. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy w przyszłości chciałbyś/chciałabyś pracować w zawodzie ściśle związanym z internetem i/lub technologiami cyfrowymi?” wśród wszystkich respondentów; n=998.

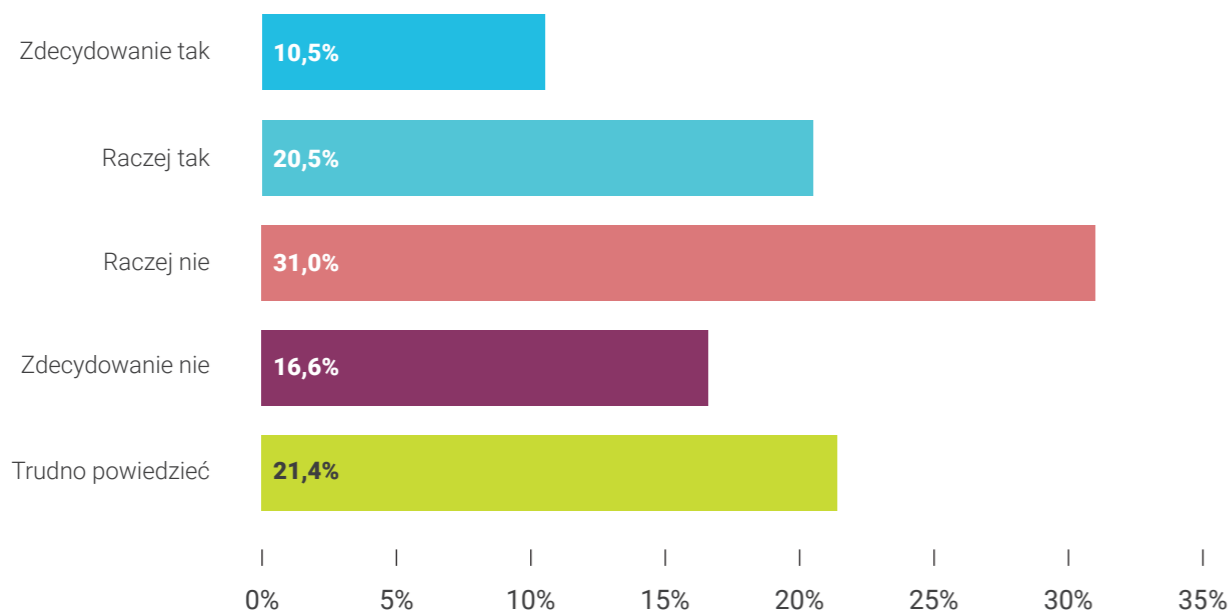

Tabela 23. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy w przyszłości chciałbyś/chciałabyś pracować w zawodzie ściśle związanym z internetem i/lub technologiami cyfrowymi?” Wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=998.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
Zdecydowanie tak	10,5%	12,0%	8,6%	4,9%	15,8%
Raczej tak	20,4%	17,4%	24,5%	14,4%	26,4%
Raczej nie	31,0%	31,1%	30,8%	35,9%	26,4%
Zdecydowanie nie	16,6%	17,2%	15,9%	23,4%	10,2%
Trudno powiedzieć	21,4%	22,3%	20,3%	21,4%	21,3%

Dzisiejsze nastolatki obserwują ciągły rozwój możliwości technologii internetowych, które niemal bez przerwy wprowadzają nowe, innowacyjne formy i funkcje. Tym samym wskazali liczne sfery życia, w których oczekiwaliby zwiększenia wpływu internetu i efektywniejszego wykorzystywania jego możliwości. Na pierwszy plan oczekiwania nastolatków – blisko 62% wskazań – wysuwa się sfera związana z edukacją, szkołą, studiami, kursami. Uczniowie wskazywali także odpowiedzi, związane z zakupami (50,5%), rozrywką (46,5%), pasjami, hobby (46,2%), jedzeniem, gotowaniem, przepisami (45,6%). Część nastolatków stwierdziło, że możliwości internetu powinny być wykorzystywane w większym stopniu w sprawach urzędowych, administracyjnych i prawnych (43,1%). W przypadku uczniów szkół

podstawowych i gimnazjów, deklaracje mogą być związane nie tylko z bezpośrednim doświadczeniem, ale np. opiniami rodziców. Znacznie częściej na tę sferę wskazywali uczniowie starsi – ponad połowa uczniów szkół średnich uznała kwestie administracyjne za niewystarczająco zdigitalizowane, (patrz Tabela 24.).

Co piąty respondent uważa, że relacje towarzyskie są za mało usieciowione. Znacznie niższe odsetki odnotowano w sferach związanych z życiem uczuciowym, rodzinnym oraz religijnym – szczególnie wśród starszych, ankietowanych uczniów. Tym samym wydaje się, że te sfery życia są wciąż dla nastolatków płaszczyznami, które wymagają kontaktów osobistych i bezpośrednich.

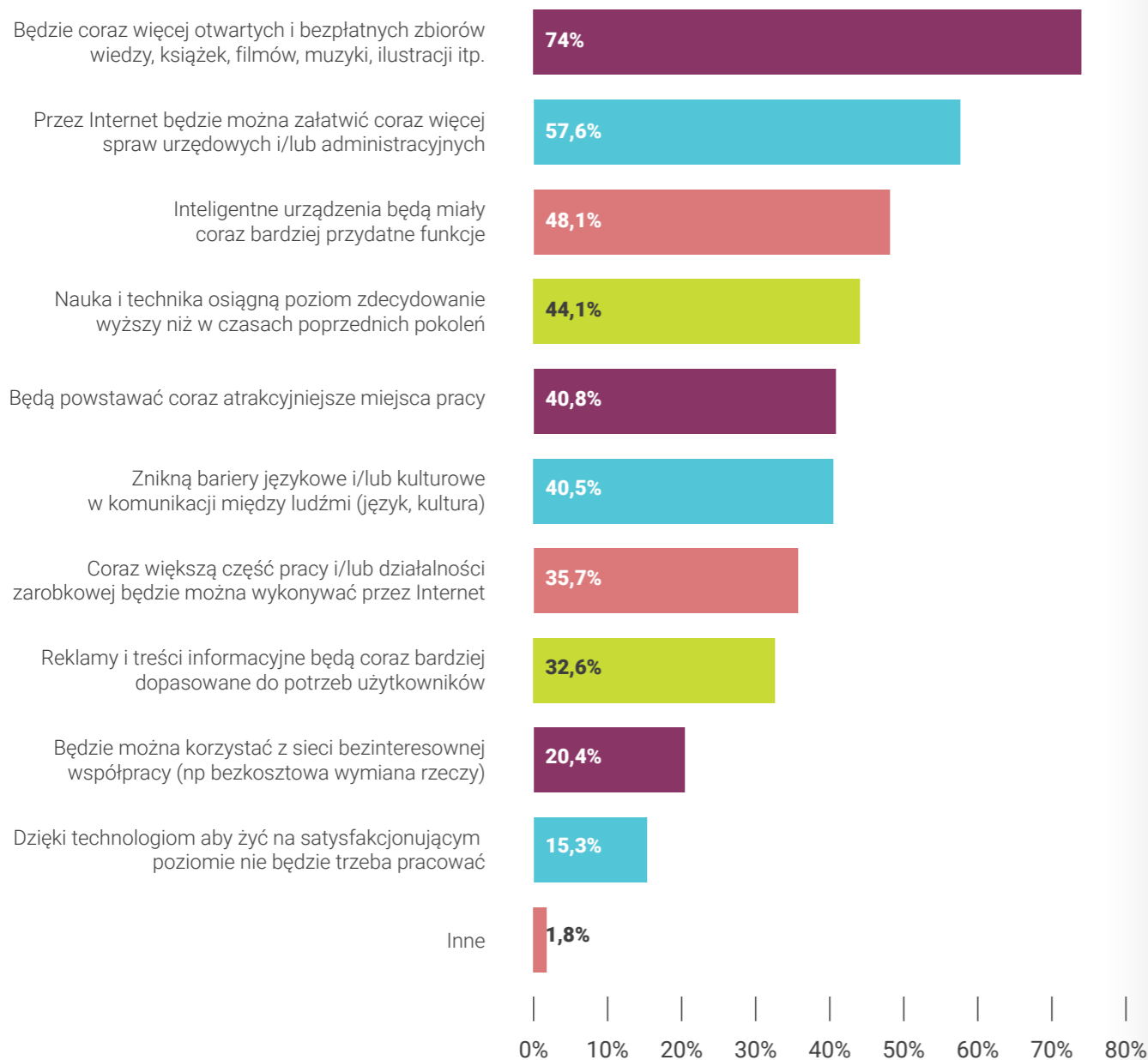
Tabela 24. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „W jakich sferach życia powinno się według Ciebie w większym stopniu wykorzystywać możliwości internetu?” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=991.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
Sprawy urzędowe, administracyjne, prawne	43,1%	36,5%	51,9%	42,2%	44,0%
Edukacja, szkoła, studia, kursy	61,9%	61,7%	62,2%	63,6%	60,3%
Wybory przyszłej kariery edukacyjnej i/lub zawodowej	39,3%	35,5%	44,3%	41,9%	36,7%
Praca zawodowa, kariera, zarabianie pieniędzy	39,4%	39,7%	39,1%	36,6%	42,2%
Zdrowie, służba zdrowia	26,1%	22,8%	30,4%	27,9%	24,3%
Sport	26,1%	28,9%	22,5%	21,5%	30,6%
Rozrywka	46,5%	49,2%	42,9%	40,6%	52,2%
Relacje rodzinne	8,7%	10,8%	5,9%	8,7%	8,7%
Relacje towarzyskie	17,6%	19,2%	15,4%	17,8%	17,3%
Życie uczuciowe, związki	11,2%	12,2%	9,9%	11,6%	10,8%
Pasje, hobby	46,2%	49,0%	42,5%	44,2%	48,2%
Rozwój osobisty	27,0%	24,6%	30,3%	26,2%	27,9%
Moda, uroda, styl życia	35,5%	35,3%	35,9%	47,5%	24,0%
Spędzanie czasu wolnego	21,2%	23,1%	18,7%	20,5%	21,9%
Wakacje, podróże	29,8%	30,5%	28,8%	32,1%	27,6%
Religia	7,5%	5,9%	9,7%	6,7%	8,3%
Kultura, sztuka	16,0%	14,2%	18,4%	15,7%	16,3%
Zakupy	50,5%	48,8%	52,7%	55,3%	45,9%
Jedzenie, gotowanie, przepisy	45,6%	44,7%	46,8%	55,8%	35,8%
Transport, komunikacja publiczna	37,1%	32,0%	43,8%	38,6%	35,6%
Inne	1,9%	1,2%	2,7%	1,7%	2,0%

6.2 Nadzieje

Oprócz szeregu oczekiwań i potrzeb digitalizowania kolejnych dziedzin życia, uczniowie wyrazili swoje nadzieje związane z rozwojem internetu.

Wykres 23. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „W związku z rozwojem internetu mam nadzieję, że:” wśród wszystkich respondentów; n=997.

Aż 74% badanych wyraża oczekiwanie związane z wolnym dostępem do zbioru wiedzy oraz treści kultury, (patrz Wykres 23.). Te nadzieje szczególnie przejawiają dziewczęta oraz starsi uczniowie. Ponad połowa respondentów ma także oczekiwania związane z poszerzeniem oferty internetowej administracji publicznej (57,6%). Znacznie częściej dotyczy to starszej młodzieży, która może mieć już za sobą pierwsze kontakty z urzędami, (patrz Tabela 25.).

Co trzeci respondent wyraził nadzieję,

że postęp technologiczny upowszechni mobilne formy zatrudnienia (szczególnie zainteresowani są tym chłopcy). Oczekiwania związane z rozwojem ekonomii współdzielenia dotyczą co piątego respondenta. Ten wynik łączy się z największymi obawami nastolatków, które dotyczą wizji nakładania opłat na coraz to nowe usługi i treści. Najmniej respondentów wyraziło nadzieję związaną z „futurystyczną” wizją przyszłości pracy. Tylko 15% badanych uważa, że dzięki postępowi technologicznemu i automatyzacji nie będzie trzeba pracować, aby żyć na satysfakcjonującym poziomie.

Tabela 25. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „W związku z rozwojem internetu mam nadzieję, że” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=997.

	Ogółem	Szkoła podstawowa i gimnazjum	Szkoła ponadgimnazjalna	Dziewczęta	Chłopcy
Przez internet będzie można załatwić coraz więcej spraw urzędowych i/lub administracyjnych	57,6%	51,0%	66,5%	52,8%	62,2%
Będzie coraz więcej otwartych i bezpłatnych zbiorów wiedzy, książek, filmów, muzyki, ilustracji itp.	74,0%	68,9%	80,7%	79,8%	68,3%
Coraz większą część pracy i/lub działalności zarobkowej będzie można wykonywać przez internet	35,7%	34,4%	37,5%	30,2%	41,0%
Inteligentne urzędy będą miały coraz bardziej przydatne funkcje	48,1%	47,3%	49,1%	43,3%	52,7%
Będą powstawać coraz atrakcyjniejsze miejsca pracy	40,8%	35,9%	47,5%	37,5%	44,1%
Reklamy i treści informacyjne będą coraz bardziej dopasowane do potrzeb użytkowników	32,6%	32,9%	32,2%	34,6%	30,7%
Nauka i technika osiągną poziom zdecydowanie wyższy niż w czasach poprzednich pokoleń	44,1%	40,1%	49,6%	40,4%	47,7%
Dzięki technologiom aby żyć na satysfakcjonującym poziomie nie będzie trzeba pracować	15,3%	16,0%	14,4%	11,2%	19,3%
Będzie można korzystać z sieci bezinteresownej współpracy (np. bezkosztowa wymiana rzeczy)	20,4%	19,3%	21,7%	16,4%	24,2%
Znikną bariery językowe i/lub kulturowe w komunikacji między ludźmi (język, kultura)	40,5%	34,6%	48,6%	44,6%	36,7%
Inne	1,8%	1,9%	1,6%	1,1%	2,4%

6.3 Obawy

Najczęściej wskazywaną obawą, związaną z rozwojem internetu, jest zwiększenie skali występowania aktów naruszenia prawa. Ponad dwie trzecie respondentów zadeklarowało obawę o to, że wzrośnie liczba ataków hakerskich, włamań, kradzieży pieniędzy i/lub danych itp., (patrz Wykres 24.). Ponad połowa badanych boi się, że nie będzie mogła korzystać w tak swobodnym stopniu jak dotychczas z zasobów internetu, ze względu na nałożone dodatkowe opłaty na usługi (55,8%), jak również cenzurę administracji publicznej (43,3%) czy sektora prywatnego (około 40%).

Nastolatki nie podchodzą do środowiska internetu w sposób bezkrytyczny i dostrzegają w nim wiele zagrożeń. Najbardziej obawiają się naruszeń prywatności i inwigilacji: obcych państw (40%), polskiego rządu (37,9%) oraz biznesu i reklamodawców (33,3%). Niepokój wzrasta wraz z wiekiem badanych, (patrz Tabela 26.). Zapytani o ogólny stosunek do przyszłości cyfryzacji, często wyrażali obawę przed uzależnieniem wszystkich aspektów życia od sfery wirtualnej (aż 43% badanych).

Photo by Karlym Baker on Unsplash

Wykres 24. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „W związku z rozwojem internetu obawiam się, że:” wśród wszystkich respondentów; n=974.

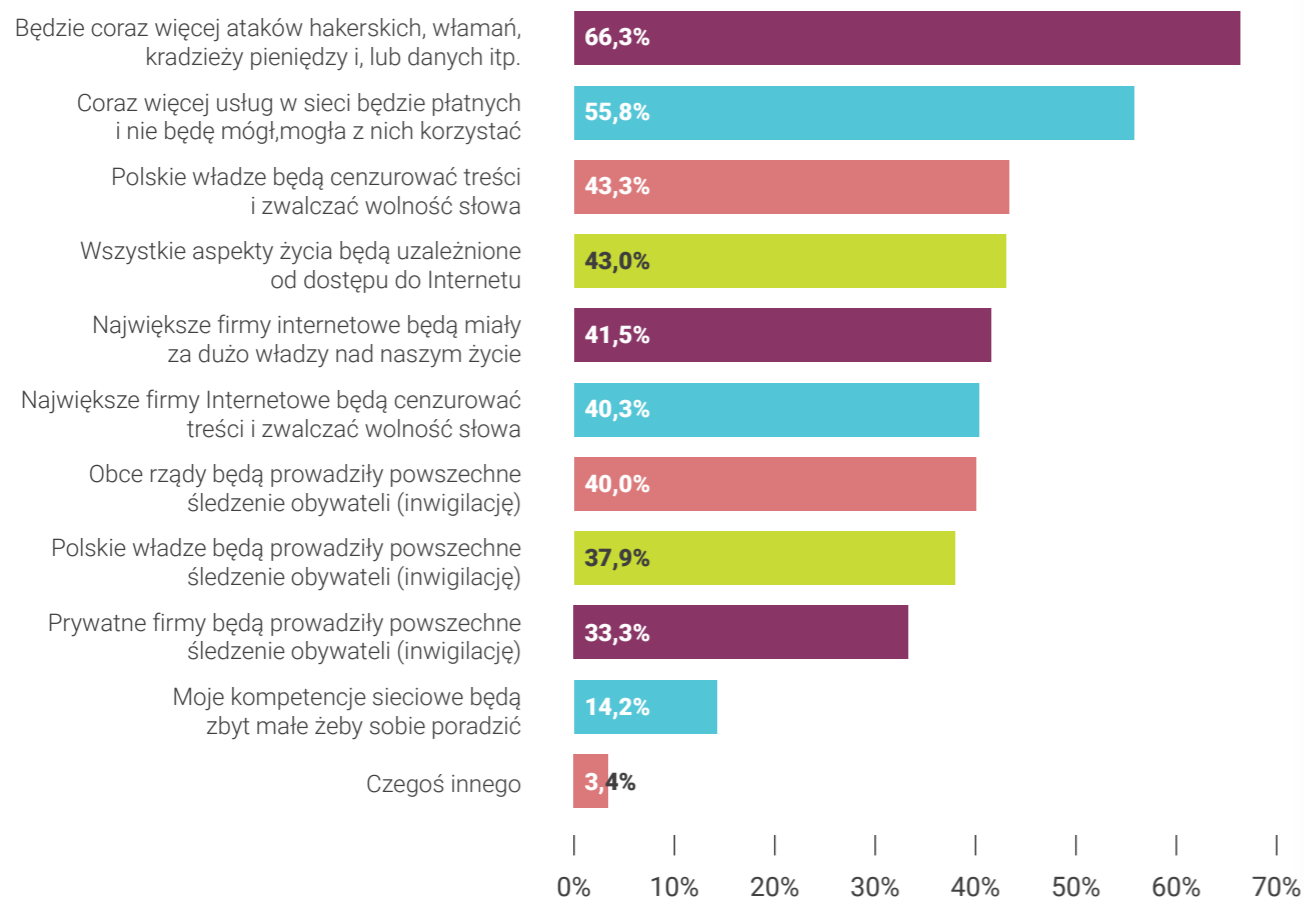
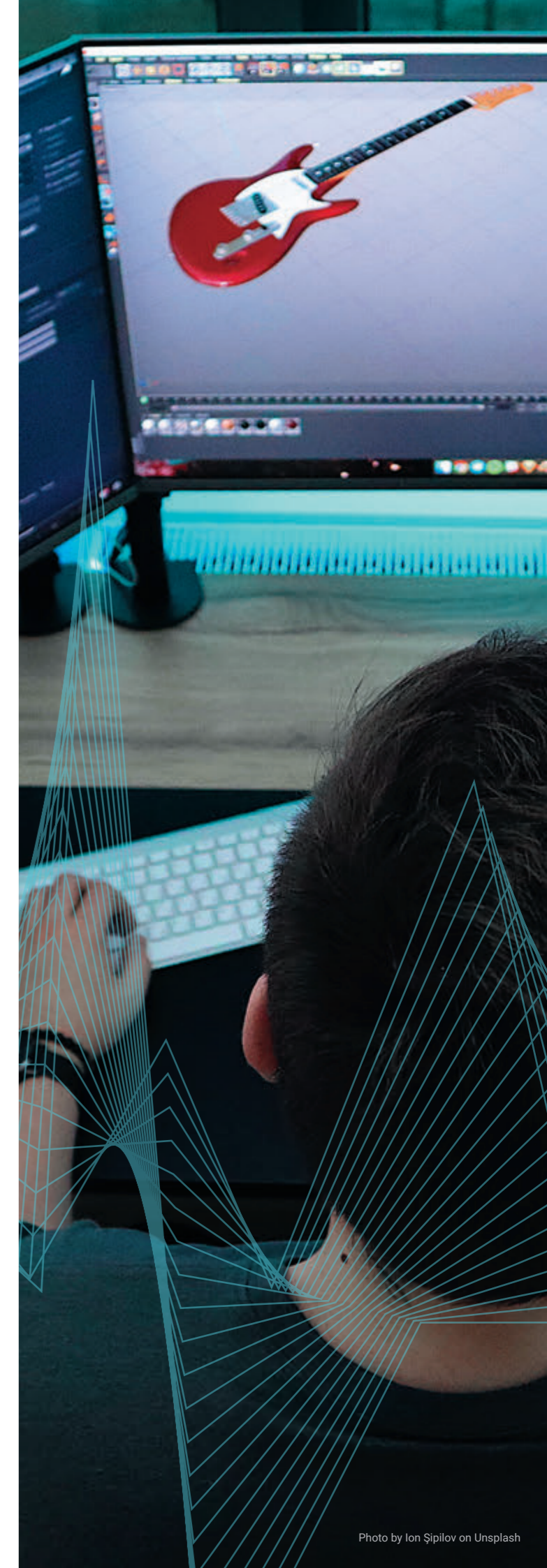

Tabela 26. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „W związku z rozwojem internetu obawiam się, że:” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=974.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczeta	Chłopcy
Coraz więcej usług w sieci będzie płatnych i nie będę mógł, mogła z nich korzystać	55,8%	57,3%	53,8%	60,0%	51,7%
Będzie coraz więcej ataków hakerskich, włamań, kradzieży pieniędzy i, lub danych itp	66,3%	65,6%	67,2%	74,5%	58,4%
Największe firmy internetowe będą cenzurować treści i zwalczać wolność słowa	40,3%	38,1%	43,0%	35,4%	45,0%
W związku z rozwojem internetu obawiam się, że: Polskie władze będą cenzurować treści i zwalczać wolność słowa	43,3%	39,3%	48,5%	40,7%	45,8%
Obce rządy będą prowadziły powszechne śledzenie obywateli (inwigilację)	40,0%	34,4%	47,4%	38,5%	41,5%
Polskie władze będą prowadziły powszechne śledzenie obywateli (inwigilację)	37,9%	31,9%	45,7%	40,6%	35,3%
Prywatne firmy będą prowadziły powszechne śledzenie obywateli (inwigilację)	33,3%	28,0%	40,2%	33,9%	32,8%
Wszystkie aspekty życia będą uzależnione od dostępu do internetu	43,0%	35,9%	52,2%	49,7%	36,5%
Moje kompetencje sieciowe będą zbyt małe żeby sobie poradzić	14,2%	15,3%	12,7%	16,4%	12,0%
Największe firmy internetowe będą miały za dużo władzy nad naszym życie	41,5%	37,7%	46,4%	45,9%	37,2%
Czegoś innego	3,4%	3,3%	3,4%	2,7%	4,0%

Rozdział 6: Cyfrowa transformacja Najważniejsze wnioski

- Co trzeci respondent wskazał, że w przyszłości chciałby pracować w zawodzie ściśle związanym z internetem i/lub technologiami cyfrowymi.
- Nastolatki wskazywały liczne sfery życia, w których oczekiwałyby zwiększenia wpływu internetu i efektywniejszego wykorzystywania jego możliwości. Na pierwszy plan oczekiwań nastolatków wysuwa się sfera związana z edukacją, szkołą, studiami i kursami – blisko 62% wskazań.
- Największe nadzieje związane z rozwojem internetu, respondenci wiążą z poszerzeniem wolnego dostępu do treści w obszarze edukacji i kultury.
- Najpoważniejszymi obawami nastolatków, związanymi z rozwojem internetu, jest zwiększenie częstotliwości przestępstw (ataki hakerskie, włamania, kradzieże) oraz ograniczenie swobody wypowiedzi w internecie i dostępu do zasobów poprzez nakładanie dodatkowych opłat na usługi dostępne online.

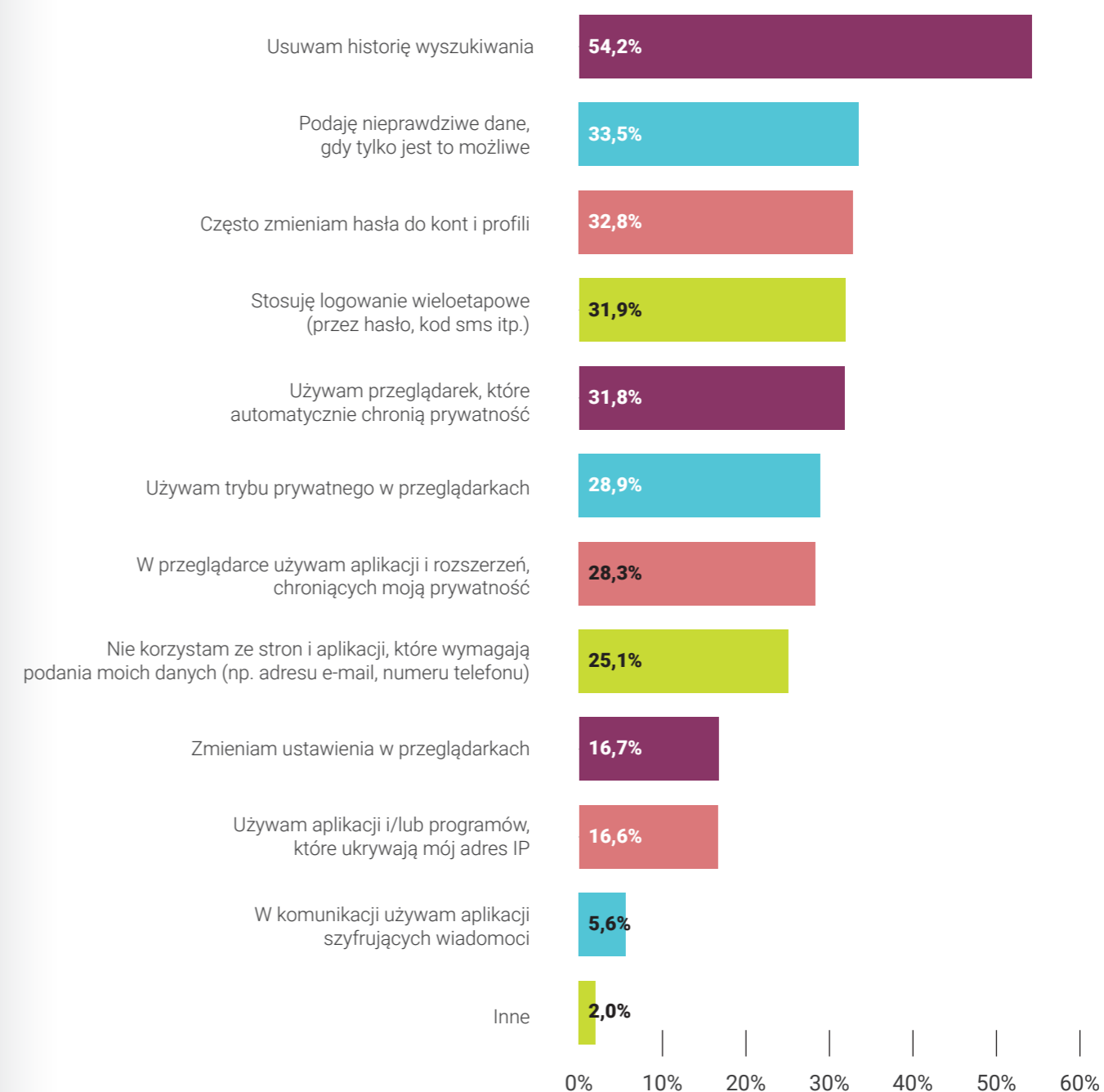

7.1 Sposoby ochrony

Jak wspomniano w poprzedniej części raportu, znaczny odsetek nastolatków obawia się utraty prywatności i inwigilacji w związku z rozwojem internetu. Warto zwrócić uwagę na samo rozumienie prywatności przez badanych nastolatków. Największy odsetek respondentów, jako sposób ochrony prywatności, wskazywał czyszczenie historii wyszukiwarki: 54,2%

(jest to praktyka nieco częstsza wśród młodszych uczniów), (patrz Wykres 25. i Tabela 27.). Tym samym zachodzi prawdopodobieństwo, że prywatność w dużej mierze jest chroniona przed innymi użytkownikami urządzenia, z którego korzystają respondenci (np. rodzicami czy rodzeństwem).

Wykres 25. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Które z poniższych sposobów ochrony swojej prywatności w internecie stosujesz?” wśród wszystkich respondentów; n=981.

7 Prywatność w sieci

Blisko jedna trzecia badanych w celu ochrony prywatności, zawsze w miejscach, gdzie istnieje taka możliwość, podaje o sobie nieprawdziwe dane. Tylko nieco powyżej 30% respondentów korzysta z bardziej zaawansowanych technik ochrony prywatności,

takich jak logowanie wieloetapowe czy cykliczna zmiana hasła. Większość zabezpieczeń prywatności jest częściej stosowana przez chłopców niż przez dziewczęta, (patrz Tabela 27.).

Tabela 27. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Które z poniższych sposobów ochrony swojej prywatności w internecie stosujesz” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=981.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
Usuwanie historii wyszukiwania	54,2%	57,7%	49,5%	55,5%	53,0%
Nie korzystam ze stron i aplikacji, które wymagają podania moich danych (np. adresu e-mail, nr. telefonu)	25,1%	24,9%	25,4%	26,3%	23,9%
Używam trybu prywatnego w przeglądarkach	28,9%	30,4%	26,9%	26,5%	31,2%
Zmieniam ustawienia w przeglądarkach	16,7%	15,9%	17,9%	15,9%	17,6%
W przeglądarce używam aplikacji i rozszerzeń, chroniących moją prywatność	28,3%	25,8%	31,8%	28,0%	28,7%
Używam przeglądarek, które automatycznie chronią prywatność	31,8%	32,2%	31,3%	34,0%	29,7%
Używam aplikacji i, lub programów, które ukrywają mój adres IP	16,6%	18,6%	13,8%	13,7%	19,3%
W komunikacji używam aplikacji szyfrujących wiadomości	5,6%	5,8%	5,4%	4,5%	6,7%
Często zmieniam hasła do kont i profili	32,8%	35,4%	29,2%	39,9%	26,0%
Podaję nieprawdziwe dane, gdy tylko jest to możliwe	33,5%	32,3%	35,0%	33,7%	33,2%
Stosuję logowanie wieloetapowe (przez hasło, kod sms)	31,9%	28,7%	36,3%	29,5%	34,3%
Inne	2,0%	1,9%	2,2%	1,3%	2,7%

Większość respondentów deklaruje, że zwraca uwagę, gdy w przeglądarce lub aplikacji natrafia na prośbę o zgodę na użycie danych osobowych. Uczniowie twierdzą, że najczęściej zmieniają ustawienia tak, aby ograniczyć dostęp do informacji o nich samych (31%), nieco rzadziej udostępnia dane tylko zaufanym stronom i aplikacjom (24,2%). Opcję domyślną wybiera 23% badanych, co na ogół wskazuje na swobodne dysponowanie danymi osobowymi, (patrz Wykres 26.). Najmniejsza grupa uczniów twierdzi, że rezygnuje z korzystania z serwisów (11,1%). Ostatnia praktyka częściej dotyczy nastolatków ze szkół podstawowych i gimnazjalnych, (patrz Tabela 28.).

Wykres 26. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Kiedy strona internetowa i/lub aplikacja pyta Ciebie o zgodę na użycie Twoich danych osobowych to najczęściej:” wśród wszystkich respondentów; n=971.

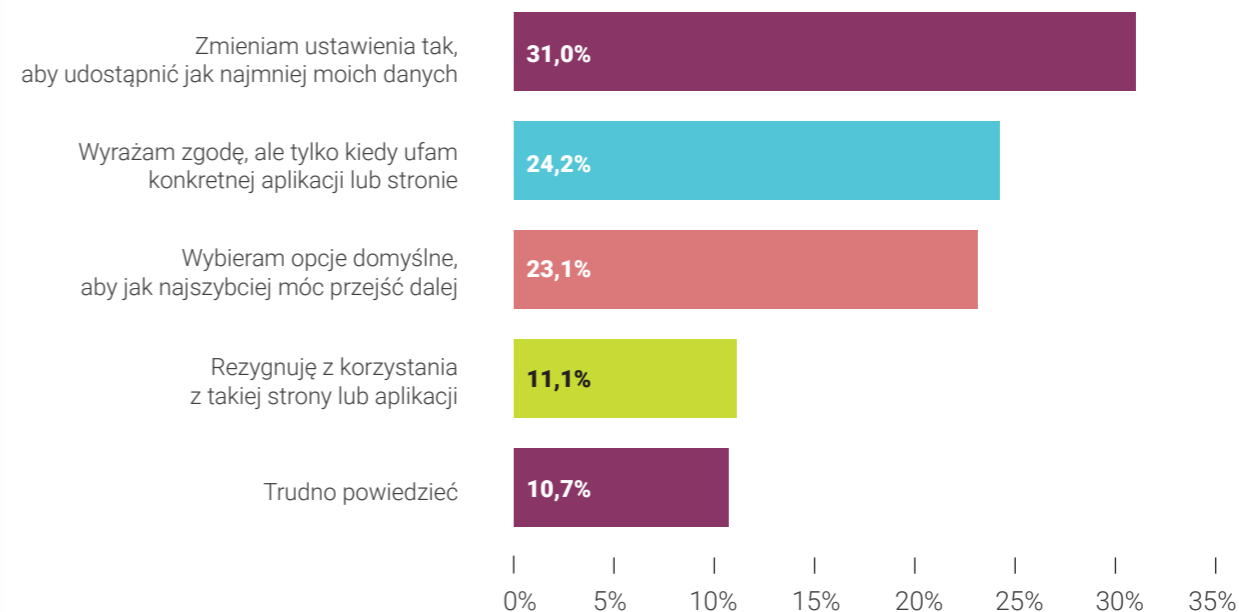

Tabela 28. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Kiedy strona internetowa i/lub aplikacja pyta Ciebie o zgodę na użycie Twoich danych osobowych to najczęściej:” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=971.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
Wybieram opcje domyślne, aby jak najszybciej móc przejść dalej	23,1%	21,5%	25,2%	24,2%	22,0%
Zmieniam ustawienia tak, aby udostępnić jak najmniej moich danych	30,9%	30,9%	31,0%	31,3%	30,6%
Wyrażam zgodę, ale tylko kiedy ufam konkretnej aplikacji lub stronie	24,1%	22,0%	26,9%	21,5%	26,7%
Rezygnuję z korzystania z takiej strony lub aplikacji	11,1%	14,2%	7,1%	11,9%	10,4%
Trudno powiedzieć	10,7%	11,5%	9,8%	11,3%	10,2%
Ogółem	100%	100%	100%	100%	100%

Jedynie 11,1% respondentów zadeklarowało, że regularnie dba o swoją prywatność i bezpieczeństwo poprzez regularne zmienianie haseł dostępowych do kont e-mail i profili społecznościowych. Badana młodzież najczęściej (w blisko 43%) deklarowała elastyczność w zabezpieczaniu prywatności – „różnie, w zależności od sytuacji”. Odpowiedzi pokazują, że ta podstawowa praktyka zabezpieczająca prywatność

wciąż nie jest wśród nastolatków wystarczająco powszechna, (patrz Wykres 27.). Nieznacznie większy odsetek chłopców niż dziewcząt deklaruje, że często zmienia swoje hasła. Jednocześnie warto podkreślić, że chłopcy częściej niż dziewczęta deklarowali, że w ogóle nie zmieniają swoich haseł dostępowych, (patrz Tabela 29.).

Wykres 27. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jak często zmieniasz swoje hasło/a dostępne (np. do konta e-mail i/lub konta w serwisach społecznościowych)” wśród wszystkich respondentów; n=984.

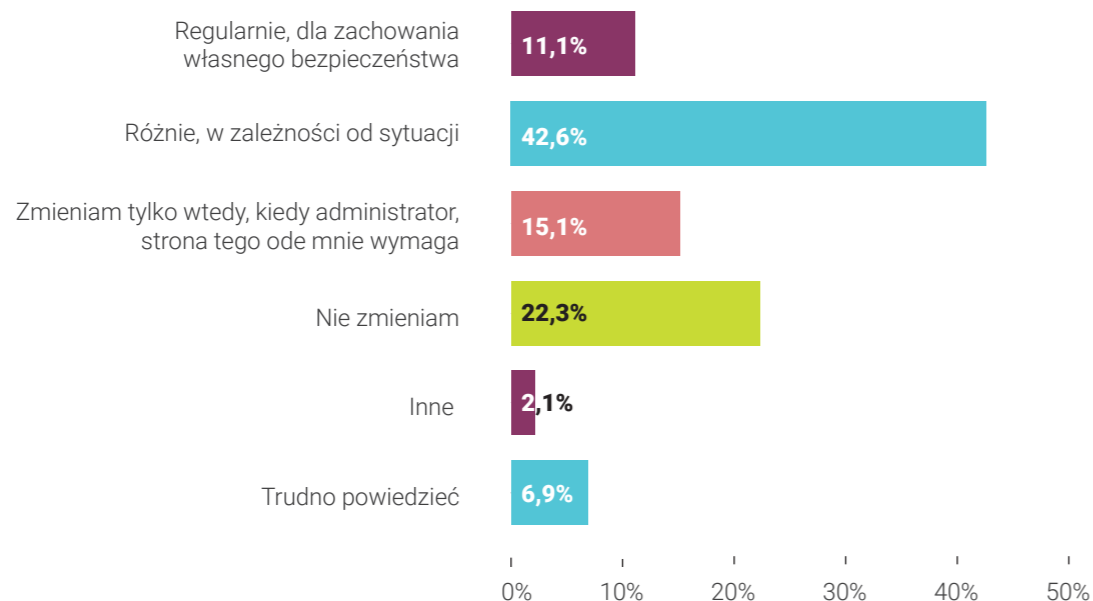

Tabela 29. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jak często zmieniasz swoje hasło/a dostępne (np. do konta e-mail i/lub konta w serwisach społecznościowych)” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=945.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
Regularnie, dla zachowania własnego bezpieczeństwa	11,1%	12,5%	9,0%	9,5%	12,6%
Różnie, w zależności od sytuacji	42,6%	41,6%	44,0%	46,2%	39,1%
Zmieniam tylko wtedy, kiedy administrator tego ode mnie wymaga	15,1%	13,0%	18,0%	15,1%	15,2%
Nie zmieniam	22,4%	22,1%	22,5%	19,8%	24,8%
Inne	2,0%	2,5%	1,4%	2,1%	2,0%
Trudno powiedzieć	6,8%	8,2%	5,2%	7,4%	6,2%
Ogółem	100%	100%	100%	100%	100%

7.2 Świadomość zagrożeń

W pytaniu: „Co stanowi największe zagrożenie dla prywatności w internecie?” najpopularniejsza odpowiedź to „otwieranie załączników z nieznanego źródła”, którą wybrało 61,6% ankietowanych, (patrz Wykres 28.). Blisko 60% badanych jest świadomych, że korzystanie z portali społecznościowych może skutkować narażeniem się na ryzyko wycieku danych osobistych. Ta wiedza rośnie wraz z wiekiem respondentów i nie jest zależna od płci, (patrz Tabela 30.).

Jako zagrożenie dla prywatności badani stosunkowo często wskazywali korzystanie ze stron i serwisów hazardowych (ponad połowa badanych). Rzadziej wybierane odpowiedzi dotyczyły ściągania z internetu filmów i muzyki (31,8%), instalowania aplikacji na smartfonach (26,1%), zakupów przez internet (24%) czy korzystania z czatów i komunikatorów (21,5%).

Stosunkowo niewiele osób za niebezpieczne dla ich prywatności uznaje korzystanie z wideorozmów, korzystanie z usług w tzw. chmurze (15,6%) oraz korzystanie z „inteligentnych” urządzeń w ramach internetu rzeczy (14,1%).

Natomiast praktyki, które nie są postrzegane jako zagrożenie dla prywatności (10% wskazań lub mniej), to korzystanie z poczty e-mail, wyszukiwarek internetowych, czytanie blogów czy przeglądanie stron i portali informacyjnych.

W dobie masowej popularności mediów społecznościowych, zachowanie prywatności ma także związek z publikowaniem nagrań i fotografii z własnego życia. Duża część respondentów – odsetki opinii wynoszą 43,7% dla zdjęć i 41,1% dla filmów – uznaje, że te zachowania rodzą zagrożenia dla prywatności. Świadomość tych ryzyk rośnie wraz z wiekiem. Odpowiedzi twierdzące zaznaczał co trzeci respondent z podstawówki i gimnazjum, podczas gdy wśród starszych uczniów taką opinię ma już około połowa badanych. Z wiekiem wzrasta również świadomość możliwości utraty prywatności przez udostępnianie na portalach społecznościowych różnego rodzaju treści i prywatnych danych, (patrz Tabela 30.).

Wykres 28. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Które z wymienionych aktywności w internecie, Twoim zdaniem, najbardziej narażają użytkownika internetu na utratę prywatności:” wśród wszystkich respondentów; n=993.

Tabela 30. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Które z wymienionych aktywności w internecie, Twoim zdaniem, najbardziej narażają użytkownika internetu na utratę prywatności:” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=945.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczeta	Chłopcy
Korzystanie z portali społecznościowych	58,7%	53,6%	65,5%	59,0%	58,3%
Czytanie blogów internetowych	7,4%	8,9%	5,4%	5,3%	9,5%
Instalowanie aplikacji na smartfonach	26,1%	24,1%	28,7%	22,0%	30,0%
Oglądanie ofert sklepów internetowych	10,8%	12,4%	8,6%	10,3%	11,3%
Dokonywanie zakupów drogą elektroniczną	24,0%	23,3%	24,9%	27,9%	20,2%
Otwieranie załączników z nieznanego źródła	61,6%	58,5%	65,8%	63,3%	60,0%
Ściąganie plików filmowych, muzycznych itp. z internetu	31,8%	30,8%	33,2%	30,2%	33,4%
Korzystanie z internetowych serwisów hazardowych	50,2%	53,3%	46,0%	54,4%	46,2%
Korzystanie z poczty internetowej	10,4%	9,5%	11,5%	11,0%	9,8%
Oglądanie stron portali informacyjnych	4,6%	4,7%	4,4%	3,2%	5,9%
Korzystanie z technologii chmury (np. Google Drive, Dropbox, SkyDrive itp.)	15,6%	13,0%	19,1%	16,2%	15,0%
Zapisywanie się na newslettery (subskrypcje)	15,7%	15,8%	15,6%	17,1%	14,4%
Korzystanie z wyszukiwarek internetowych (np. Google)	9,3%	9,9%	8,6%	7,2%	11,4%
Używanie czatów internetowych	21,5%	21,4%	21,6%	21,3%	21,7%
Wpisywanie komentarzy pod artykułami i, lub na forach internetowych	11,0%	11,8%	10,0%	12,6%	9,5%
Umieszczanie prywatnych zdjęć w internecie	43,7%	36,6%	53,3%	48,0%	39,5%
Umieszczanie prywatnych filmów w internecie	41,1%	36,9%	46,9%	44,1%	38,2%
Korzystanie z wideo rozmów (np. Skype 'a, Google Handout itp.)	14,1%	15,6%	12,0%	13,0%	15,1%
Udostępnianie danych osobowych na portalach społecznościowych	46,9%	42,0%	53,6%	52,7%	41,4%
Udostępnianie na portalach społecznościowych informacji na temat swojej aktywności	27,6%	23,2%	33,4%	28,7%	26,5%
Korzystanie z tzw. inteligentnych urządzeń mających możliwość łączenia się z internetem	11,2%	11,6%	10,6%	8,2%	14,1%
Udostępnianie rodzinie czy znajomym swojego loginu i hasła do konta w sklepie	34,7%	32,8%	37,3%	40,0%	29,6%
Wysyłanie prywatnych danych (np.: dane osobowe, bankowe) sklepom i serwisom aukcyjnym	44,6%	40,1%	50,8%	52,6%	37,0%
Akceptowanie zaproszenia do grona znajomych od osób, których osobiście się nie zna	44,5%	41,4%	48,6%	52,6%	36,6%
Korzystanie z quizów, psychotestów, gier w serwisach społecznościowych	13,5%	12,2%	15,2%	12,0%	14,9%

Niezależnie od częstotliwości stosowania praktyk chroniących prywatność oraz od poziomu świadomości i wiedzy na temat zagrożeń w internecie należy podkreślić, że zdecydowana większość (68%) respondentów deklaruje, że przejmuje się swoją prywatnością w sieci. Przeciwniej odpowiedzi

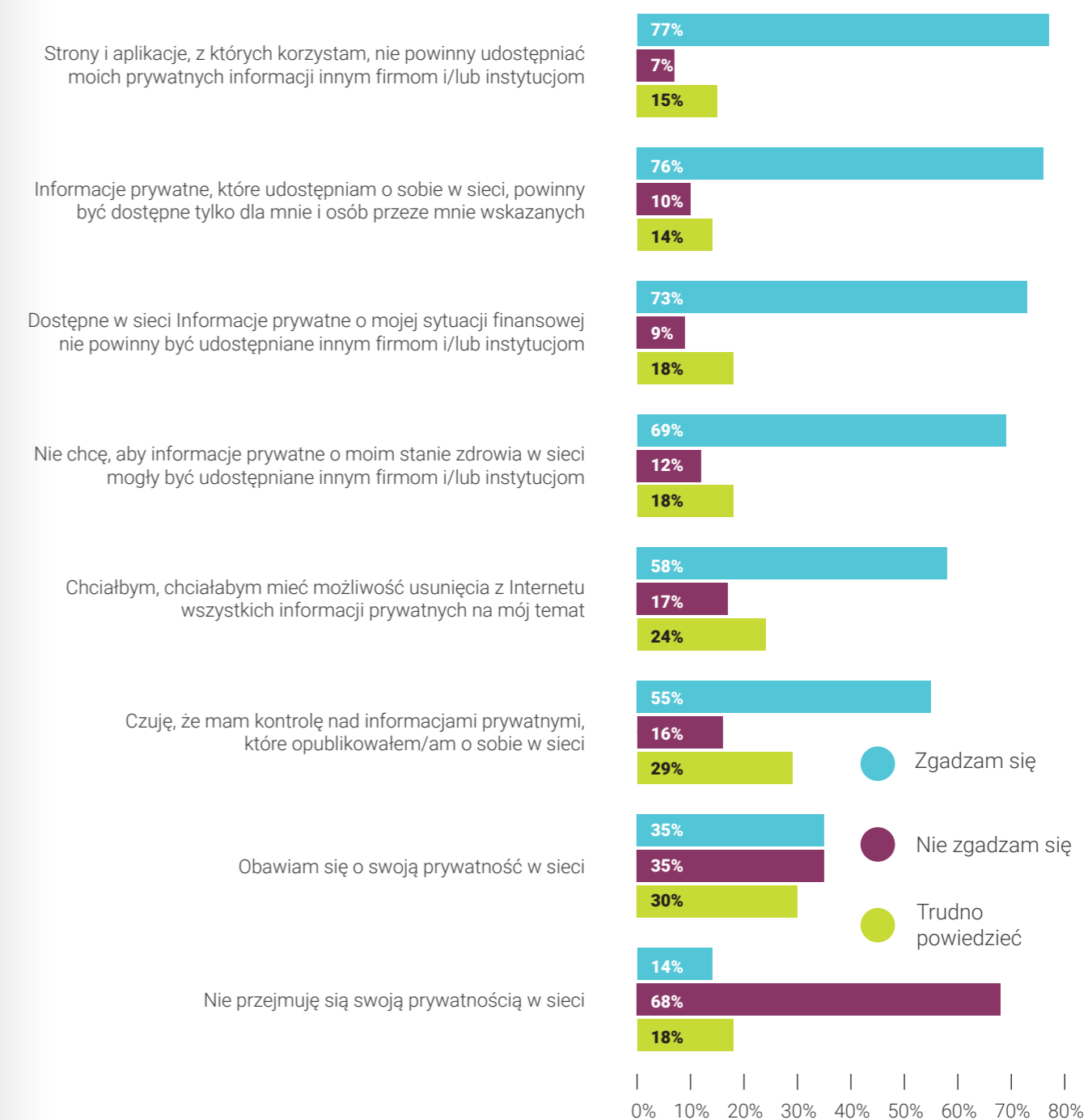
udzieliło jedynie 18% ankietowanych. Obawę o swoją prywatność deklaruje 35% badanych – tyle samo uczniów jest przeciwnego zdania. Sugeruje to, że choć młodzież jest świadoma potencjalnych problemów, to w większości nie ulega panice związanej z rozwojem internetu.

7.3 Opinie i postulaty

Młodzi mają także zdecydowany pogląd na temat prywatności w kontekście ochrony danych osobowych i gospodarki opartej na danych („data driven economy”). Aż 77% uczniów uważa, że administratorzy portali i aplikacji internetowych nie powinni udostępniać danych użytkowników innym firmom bądź instytucjom. Nieco mniej uczniów sprzeciwia się temu, żeby korzystano z danych o ich sytuacji finansowej

(73%) i zdrowiu (69%). Większość respondentów racjonalnie ocenia obowiązki administratorów stron, portali czy aplikacji jako odpowiedzialnych za ochronę prywatności swoich klientów lub użytkowników. Jednocześnie prawie 60% uczniów chciałoby mieć możliwość usunięcia z internetu wszystkich prywatnych informacji na swój temat, (patrz Wykres 29.).

Wykres 29. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy zgadzasz się z poniższymi zdaniami:” wśród wszystkich respondentów; n=979.

Rozdział 7: Prywatność w sieci

Najważniejsze wnioski

- Ochrona prywatności przez badanych często jest rozumiana jako zachowanie prywatności wobec innych użytkowników tego samego urządzenia (np. rodziców czy rodzeństwa), a nie wobec innych użytkowników internetu.
- Najpopularniejszą formą ochrony prywatności jest czyszczenie historii wyszukiwarki (54,2%) i jest to praktyka bardziej typowa dla młodszych uczniów.
- Jedynie nieco powyżej 30% respondentów korzysta z bardziej zaawansowanych technik ochrony prywatności takich, jak logowanie wieloetapowe czy cykliczna zmiana hasła.
- Jedynie 11,1% badanych regularnie zmienia swoje hasła dostępowe do kont e-mailowych oraz portali społecznościowych.
- Badani uczniowie mają stosunkowo wysoką wiedzę i świadomość związaną z ryzykiem utraty poufnych informacji.
- Blisko 60% badanych jest świadomych tego, że korzystanie z portali społecznościowych może skutkować utratą osobistych danych, ta świadomość rośnie wraz z wiekiem respondentów.
- Zdaniem badanych uczniów, podmiotami odpowiedzialnymi za ochronę prywatności użytkowników internetu są administratorzy stron, portali oraz aplikacji.

8 Cyberbezpieczeństwo

8.1 Przemoc słowna

Powszechne korzystanie z internetu przez dzieci i młodzież wiąże się realnymi ryzykami. Nastolatki w internecie mogą spotykać się z licznymi zagrożeniami, m.in. oszustwami, wyłudzeniami danych, włamaniami na konta, czy też zachowaniami związanymi z agresją słowną, zastraszaniem, nękaniami oraz mową nienawiści. Zdecydowana większość respondentów natknęła się na przejawy przemocy internetowej, kierowanej przeciwko znajomej lub znajomemu. Jedynie 23,5% badanych zadeklarowało, że nigdy nie było świadkami takich

zdarzeń, (patrz Wykres 30.). Najczęściej respondenci spotykali się z takimi przejawami agresji jak: wyzywanie (44,6%), ośmieszanie (44,3%) czy poniżanie (43,3%). Znaczna część respondentów obserwowała również rozprzestrzenianie kompromitujących treści na czyjś temat, podszywanie się, straszenie czy nawet szantażowanie. Zdecydowanie częściej świadkami przemocy internetowej (każdej jej formy) byli uczniowie szkół średnich niż młodzież ze szkół podstawowych i gimnazjów, (patrz Tabela 31.), co wynika zapewne z dłuższego doświadczenia w korzystaniu z sieci.

Wykres 30. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy spotkałeś się z któryś z poniższych rodzajów przemocy internetowej” wśród wszystkich respondentów; n=974.

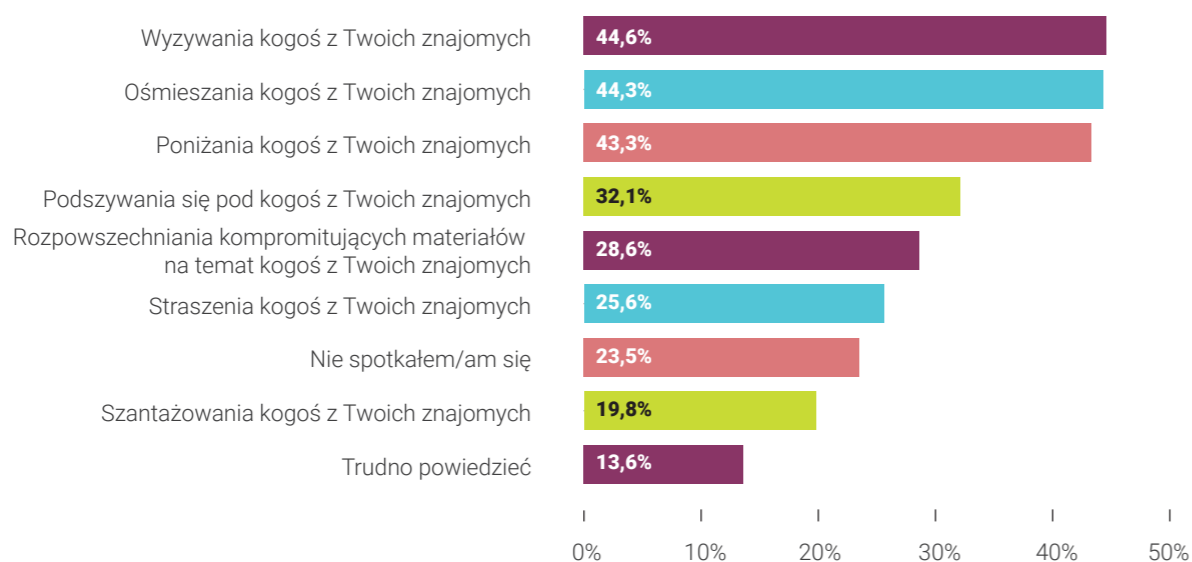

Tabela 31. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy spotkałeś się z któryś z poniższych rodzajów przemocy internetowej” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=974.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczeta	Chłopcy
Poniżania kogoś z Twoich znajomych	43,3%	36,9%	51,5%	40,8%	45,6%
Ośmieszania kogoś z Twoich znajomych	44,3%	34,9%	56,5%	46,6%	42,1%
Straszenia kogoś z Twoich znajomych	25,6%	20,8%	31,7%	23,8%	27,3%
Szantażowania kogoś z Twoich znajomych	19,8%	16,2%	24,4%	17,7%	21,7%
Wyzywania kogoś z Twoich znajomych	44,6%	38,6%	52,4%	45,3%	43,9%
Podszywania się pod kogoś z Twoich znajomych	32,1%	26,0%	40,1%	33,7%	30,7%
Rozpowszechniania kompromitujących materiałów na temat kogoś z Twoich znajomych	28,6%	20,4%	39,2%	30,8%	26,4%
Nie spotkałem/am się	23,5%	27,4%	18,4%	22,7%	24,3%
Trudno powiedzieć	13,6%	17,2%	8,8%	13,1%	14,0%

Bezpośrednie doświadczenie bycia ofiarą przemocy internetowej nie dotyczyło tylko połowy badanych (51,2% „nie spotkałem/am się”). Pozostali respondenci najczęściej doświadczyli przemocy w postaci: wyzywania – blisko 27%, ośmieszania – niecałe 20%, poniżania – niespełna 16%, straszenia – 13%, podszywania się – ok. 12%. Blisko co dziesiąty badany twierdzi także, że w przeszłości doświadczył rozpowszechniania kompromitujących materiałów

na swój temat oraz był w internecie szantażowany, (patrz Wykres 31.). Poszkodowanymi w wyniku przemocy w sieci równie często stają się uczniowie szkół podstawowych i gimnazjów, jak i nastolatki ze szkół ponadgimnazjalnych. Nie obserwuje się również zależności ze względu na płeć badanych. Tym samym przemoc dotyka nastolatków bez względu na ich zróżnicowanie społeczno-demograficzne.

Wykres 31. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy kiedykolwiek doświadczyłeś któregoś z poniższych rodzajów przemocy internetowej?” wśród wszystkich respondentów; n=951.

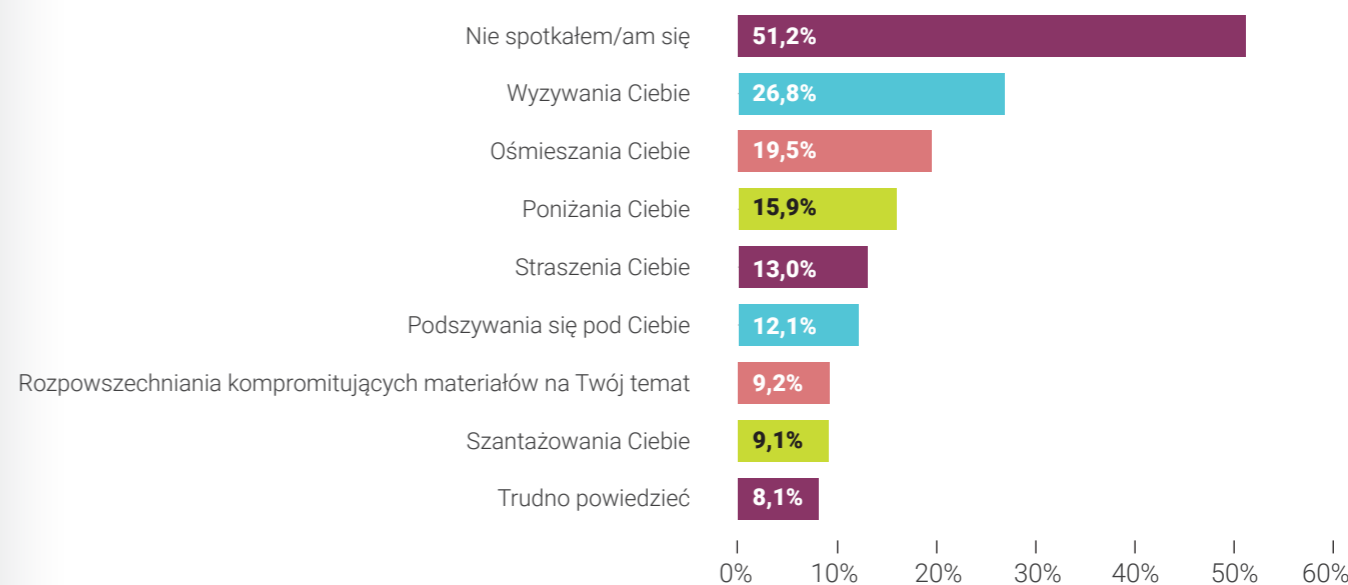

Tabela 32. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy kiedykolwiek doświadczyłeś któregoś z poniższych rodzajów przemocy internetowej?” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=951.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczeta	Chłopcy
Poniżania Ciebie	15,9%	17,0%	14,6%	13,7%	18,2%
Ośmieszania Ciebie	19,5%	18,7%	20,6%	20,4%	18,5%
Straszenia Ciebie	13,0%	11,5%	14,9%	9,8%	16,2%
Szantażowania Ciebie	9,1%	8,4%	10,0%	8,4%	9,7%
Wyzywania Ciebie	26,8%	25,5%	28,5%	23,7%	29,8%
Podszywania się pod Ciebie	12,1%	10,2%	14,7%	12,8%	11,4%
Rozpowszechniania kompromitujących materiałów na Twój temat	9,2%	9,4%	8,9%	8,8%	9,6%
Nie spotkałem/am się	51,2%	52,9%	49,0%	53,9%	48,5%
Trudno powiedzieć	8,1%	9,1%	6,8%	6,8%	9,4%

W większości przypadków (64,3%) badani twierdzą, że nie doświadczyli agresji słownej bezpośrednio. Respondenci, którzy stawali się ofiarą przemocy internetowej, najczęściej byli obrażani ze względu na wygląd (11,1%), ubiór (6,3%), upodobania i hobby

(6,3%), wyznanie, narodowość i poglądy polityczne (ok 5%). Nieznacznie częściej ofiarami omawianych ataków w internecie padali uczniowie szkół średnich oraz chłopcy, (patrz Tabela 33.).

Wykres 32. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy byłeś/aś w internecie celem ataków ze względu na:” wśród wszystkich respondentów; n=973.

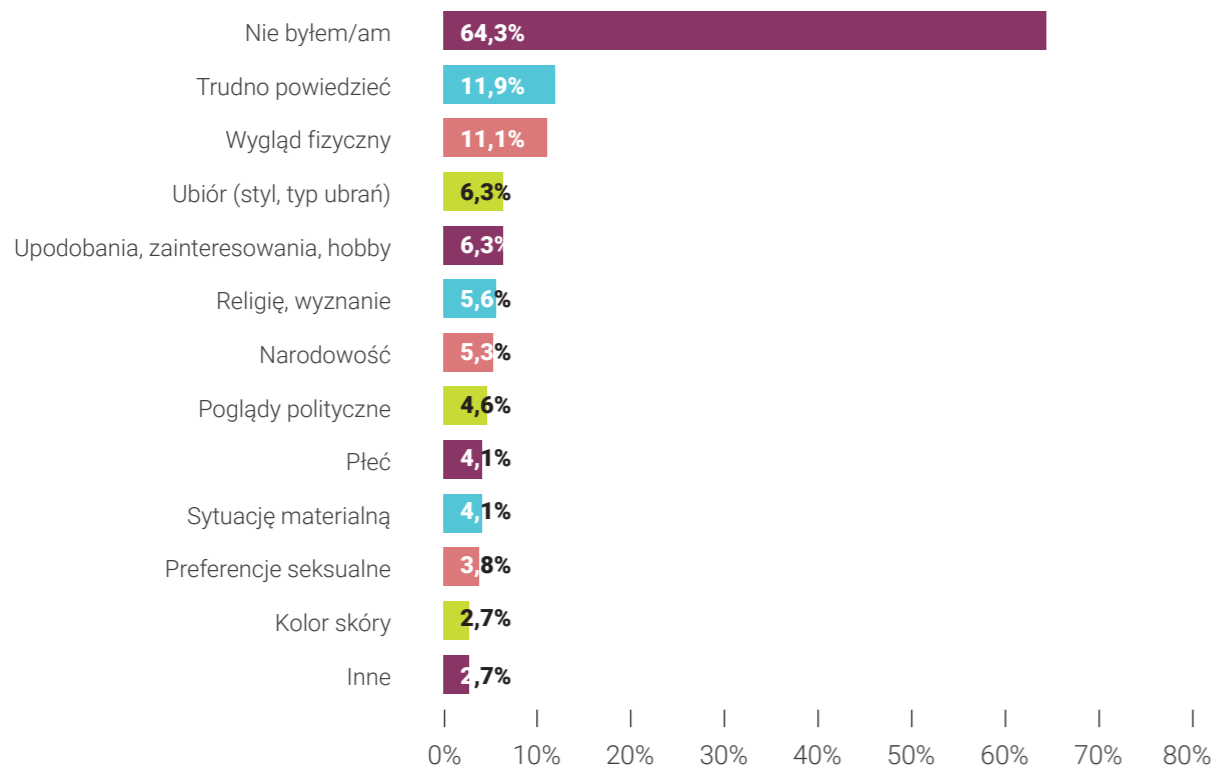

Tabela 33. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy byłeś/aś w internecie celem ataków ze względu na:” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=973.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczeta	Chłopcy
Wygląd fizyczny	11,1%	10,3%	12,2%	11,2%	11,0%
Ubiór (styl, typ ubrań)	6,3%	6,1%	6,6%	6,0%	6,6%
Sytuację materialną	4,1%	3,8%	4,4%	2,4%	5,6%
Religię, wyznanie	5,6%	4,9%	6,7%	3,2%	8,0%
Kolor skóry	2,7%	2,5%	3,1%	1,1%	4,3%
Narodowość	5,3%	4,6%	6,4%	1,9%	8,6%
Płeć	4,1%	3,6%	4,8%	3,2%	5,0%
Preferencje seksualne	3,8%	3,2%	4,6%	2,9%	4,7%
Poglądy polityczne	4,6%	3,3%	6,3%	2,9%	6,2%
Upodobania, zainteresowania, hobby	6,3%	6,4%	6,1%	6,2%	6,4%
Inne	2,7%	2,7%	2,6%	1,3%	3,9%
Nie byłem/am	64,3%	66,0%	62,1%	65,8%	63,0%
Trudno powiedzieć	11,9%	12,6%	10,8%	14,9%	9,0%
Ogółem	132,9%	130,1%	136,7%	122,9%	142,4%

8.2 Sposoby reakcji

Niepokój mogą budzić deklaracje poszkodowanych respondentów, dotyczące sposobów reagowania na te zjawiska. Blisko co trzeci nie zgłasza problemu i nie podejmuje żadnego działania, nawet rozmowy z bliskimi i znajomymi. Najpopularniejszą reakcją jest zgłoszenie problemu administratorom serwisu, w ramach którego doszło do zdarzenia – 27,3%, oraz rozmowa z przyjaciółmi/znajomymi – 24,3%

lub z rodziną – 21,9%, (patrz Wykres 33.). Z pomocy instytucjonalnej (szkoła, powołane do tego instytucje) korzysta nieznaczny odsetek poszkodowanych. W odpowiedziach otwartych najczęściej pojawiały się odpowiedzi takie jak: „rozwiązuje problem sam/a” bądź „porozmawiałem ze sprawcą” – częściej dotyczyło to chłopców niż dziewcząt, (patrz Tabela 34.).

Wykres 33. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jeśli doświadczyłeś/aś przemocy internetowej, to jak zareagowałeś/aś?” wśród wszystkich respondentów; n=442.

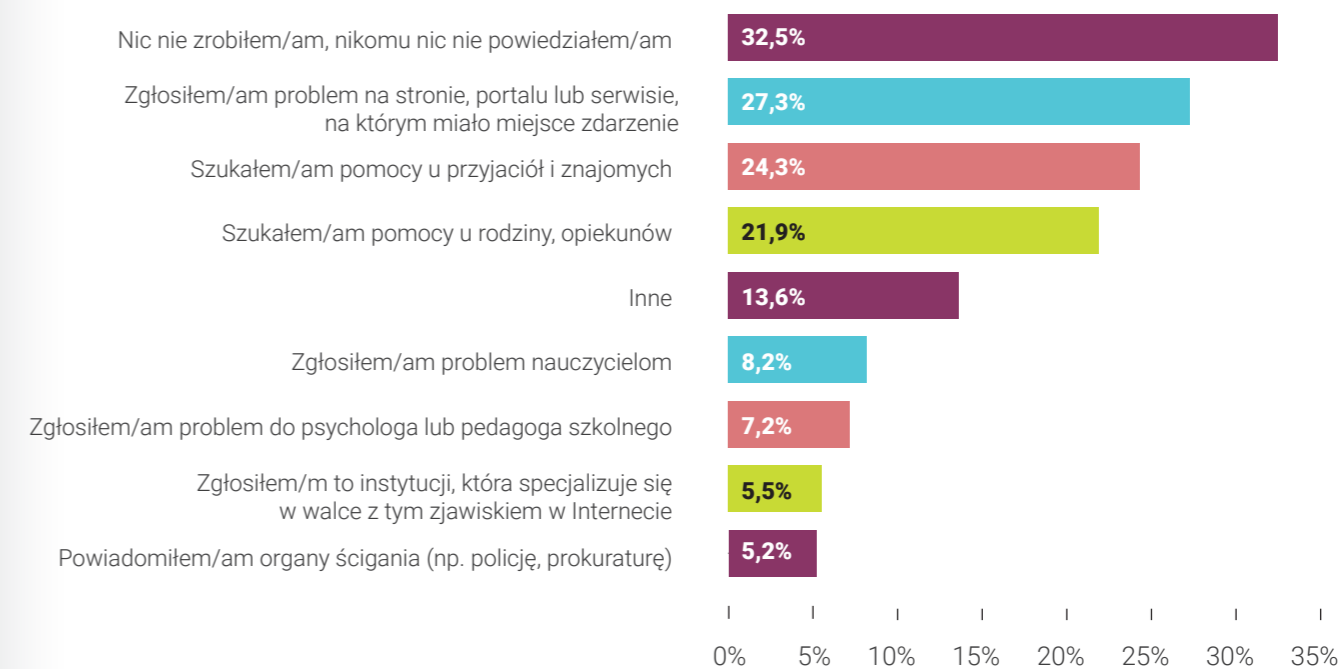

Tabela 34. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jeśli doświadczyłeś/aś przemocy internetowej, to jak zareagowałeś/aś?” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=442.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczeta	Chłopcy
Szukałem/am pomocy u rodziny, opiekunów	21,9%	23,6%	19,8%	32,7%	12,3%
Szukałem/am pomocy u przyjaciół i znajomych	24,3%	21,7%	27,5%	32,6%	16,8%
Zgłosiłem/am problem nauczycielom	8,2%	8,0%	8,4%	13,2%	3,7%
Zgłosiłem/am problem do psychologa lub pedagoga szkolnego	7,2%	8,4%	5,6%	4,5%	9,5%
Powiadomiłem/am organy ścigania (np. policję, prokuraturę)	5,2%	6,2%	4,1%	5,0%	5,5%
Zgłosiłem/am problem na stronie, portalu lub serwisie, na którym miało miejsce zdarzenie	27,3%	24,1%	31,3%	29,5%	25,4%
Zgłosiłem/am to instytucji, która specjalizuje się w walce z tym zjawiskiem w internecie	5,5%	5,5%	5,5%	3,2%	7,6%
Nic nie zrobiłem/am, nikomu nic nie powiedziałem/am	32,5%	32,3%	32,7%	25,4%	38,8%
Inne	13,6%	12,3%	15,2%	9,5%	17,3%

W przypadku agresji komunikacyjnej w internecie, uczniowie najczęściej byli świadkami dyskryminacji ze względu na wygląd fizyczny – 55,3%, ubiór (styl, typ ubrań) – 43,8%, jak również preferencje seksualne – 40%. Znacząca część badanych spotkała się z przejawami obrażenia w internecie ze względu na sytuację materialną, narodowość, poglądy polityczne (ok. 29%) oraz płeć (22%). Jedyne 18,2%

badanych nie przypomina sobie żadnego przypadku sieciowej dyskryminacji. Zdecydowanie częściej świadkami przemocy w internecie byli uczniowie starsi niż młodzież ze szkół podstawowych. W przypadku „najpopularniejszych” motywów przemocy słownej w internecie, czyli wyglądu, ubioru i sytuacji materialnej – to dziewczęta, częściej niż chłopcy, deklarowały bycie świadkami takiego zdarzenia, (patrz Tabela 35.).

Wykres 34. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy spotkałeś/aś się z obrażaniem w internecie innych osób ze względu na:” wśród wszystkich respondentów; n=980.

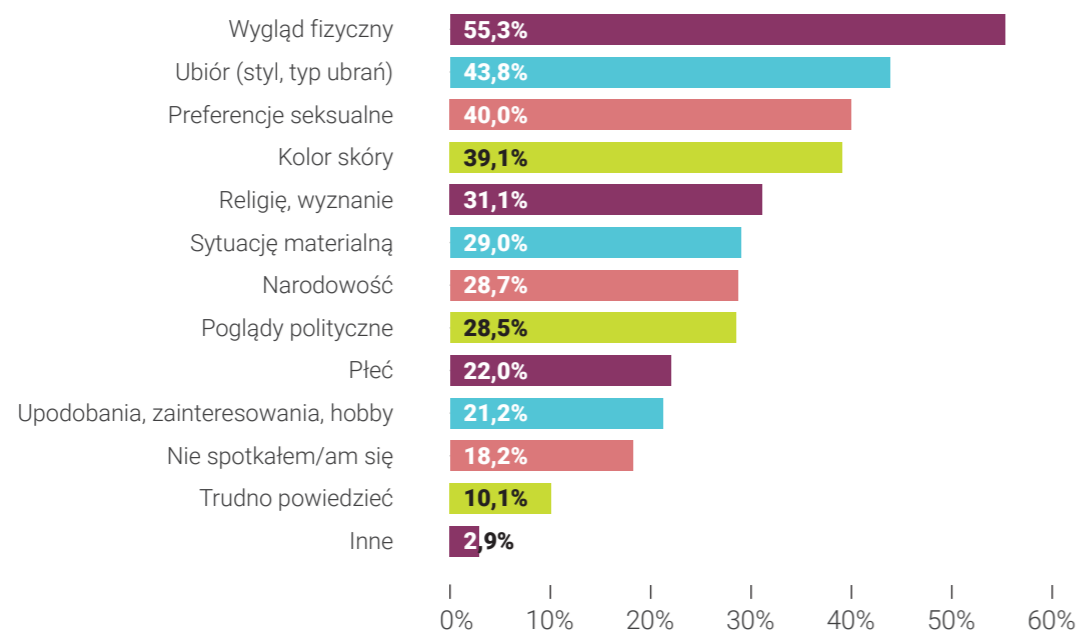

Tabela 35. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy spotkałeś/aś się z obrażaniem w internecie innych osób ze względu na:” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=980.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
Wygląd fizyczny	55,3%	44,8%	69,0%	60,8%	49,8%
Ubiór (styl, typ ubrań)	43,8%	34,2%	56,5%	50,9%	36,9%
Sytuację materialną	29,0%	21,3%	39,1%	30,5%	27,5%
Religię, wyznanie	31,1%	21,1%	44,1%	27,9%	34,2%
Kolor skóry	39,1%	32,9%	47,3%	38,8%	39,5%
Narodowość	28,7%	20,3%	39,9%	25,5%	31,9%
Płeć	22,0%	15,8%	30,2%	20,4%	23,7%
Preferencje seksualne	40,0%	28,1%	55,6%	41,3%	38,7%
Poglądy polityczne	28,5%	17,1%	43,6%	27,0%	30,1%
Upodobania, zainteresowania, hobby	21,2%	15,2%	29,0%	21,0%	21,4%
Inne	2,9%	2,2%	3,8%	2,3%	3,4%
Nie spotkałem/am się	18,2%	24,9%	9,5%	14,6%	21,8%
Trudno powiedzieć	10,1%	13,2%	6,0%	10,4%	9,8%

8.3 Cyberataki

Niewielki procent nastolatków deklaruje, że padł ofiarą przestępczości internetowej związanej z wyłudzeniem, włamaniami, kradzieżami itp. Większość badanych – 66,5%, nie doświadczyła osobiście żadnego z wymienionych typów przestępczości wirtualnej. Osoby, które zostały poszkodowane, najczęściej doświadczały włamania na konto e-mail lub na portalu społecznościowym – blisko 18% respondentów – oraz oszustwa przy transakcjach online – blisko 9%, (patrz Wykres 35.). Podobnie jak w przypadku doświadczeń z przemocą w internecie, starsi respondenci częściej padali ofiarami przestępczości niż uczniowie podstawówek i gimnazjów, (patrz Tabela 36.).

Wykres 35. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy w internecie byłeś/as poszkodowany/a w wyniku:” wśród wszystkich respondentów; n=962.

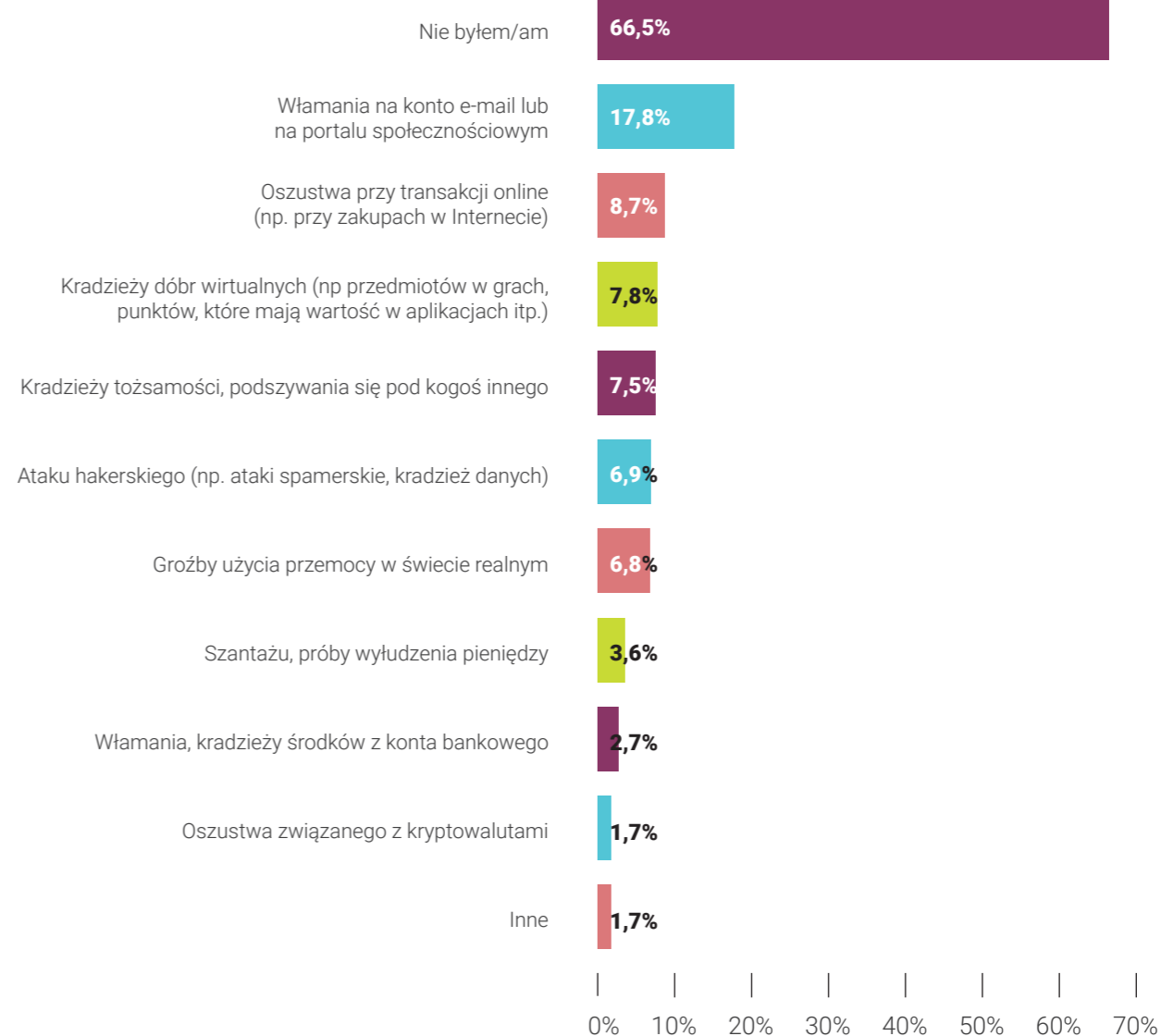

Tabela 36. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy w internecie byłeś/as poszkodowany/a w wyniku:” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=962.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczeta	Chłopcy
Włamania na konto e-mail lub na portalu społecznościowym	17,8%	15,5%	20,9%	16,6%	19,1%
Kradzieży tożsamości, podszywania się pod kogoś innego	7,5%	7,4%	7,6%	6,0%	9,1%
Groźby użycia przemocy w świecie realnym	6,8%	7,0%	6,6%	7,3%	6,3%
Oszustwa przy transakcji online (np. przy zakupach w internecie)	8,7%	6,9%	11,0%	9,3%	8,0%
Włamania, kradzieży środków z konta bankowego	2,7%	2,8%	2,6%	3,5%	1,9%
Oszustwa związanego z kryptowalutami	1,7%	1,9%	1,5%	2,4%	1,1%
Ataku hakerskiego (np. ataki spammerskie, kradzież danych)	6,9%	6,8%	7,1%	7,2%	6,6%
Szantażu, próby wyłudzenia pieniędzy	3,6%	3,3%	4,0%	4,0%	3,1%
Kradzieży dóbr wirtualnych (np. przedmiotów w grach, punktów, które mają wartość w aplikacjach itp.)	7,8%	5,6%	10,8%	10,5%	5,0%
Inne	1,7%	1,9%	1,5%	2,8%	0,6%
Nie byłem/am	66,5%	70,5%	61,0%	65,7%	67,3%

8.4 Patostreamy

W badaniu uczniowie byli pytani również o zjawisko tzw. patostreamów, czyli materiałów wideo, których popularność wiąże się z pojawiającymi się w nich wulgaryzmami, obscenicznymi treściami czy przemocą.

Wykres 36. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy oglądasz tzw. patostreamy (nacechowane wulgaryzmami, obscenicznością i/lub przemocą internetowe audycje video, często nadawane na żywo)?” wśród wszystkich respondentów; n=966.

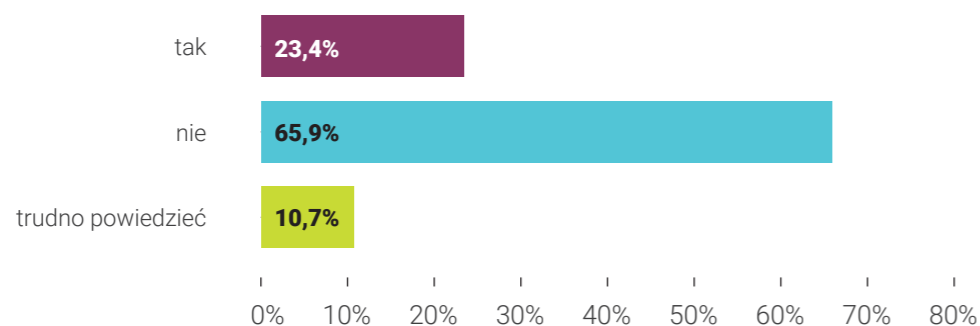

Tabela 37. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy oglądasz tzw. patostreamy (nacechowane wulgaryzmami, obscenicznością i/lub przemocą internetowe audycje video, często nadawane na żywo)?” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=966.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczeta	Chłopcy
Tak	23,4%	20,8%	26,8%	14,9%	31,7%
Nie	65,9%	68,6%	62,2%	76,1%	56,0%
Trudno powiedzieć	10,7%	10,6%	11,0%	9,0%	12,3%
Ogółem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Blisko co piąty badany oglądał treści tego typu, (patrz Wykres 36.). Dwukrotnie częściej byli to chłopcy (blisko 32%) niż dziewczęta (14,9%), (patrz Tabela 37.). Chłopcy częściej oglądali je dla rozrywki, z kolei dziewczynki – z ciekawości. Aż 13% badanych

wskazało, że trafiło na takie treści przez przypadek, (patrz Wykres 37.). Natomiast starsi uczniowie blisko trzykrotnie częściej niż młodsi trafiają na patostreamy przez polecenie znajomego, (patrz Tabela 38.).

Wykres 37. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Dlaczego oglądałeś/aś patostreamy?” wśród wszystkich respondentów; n=328.

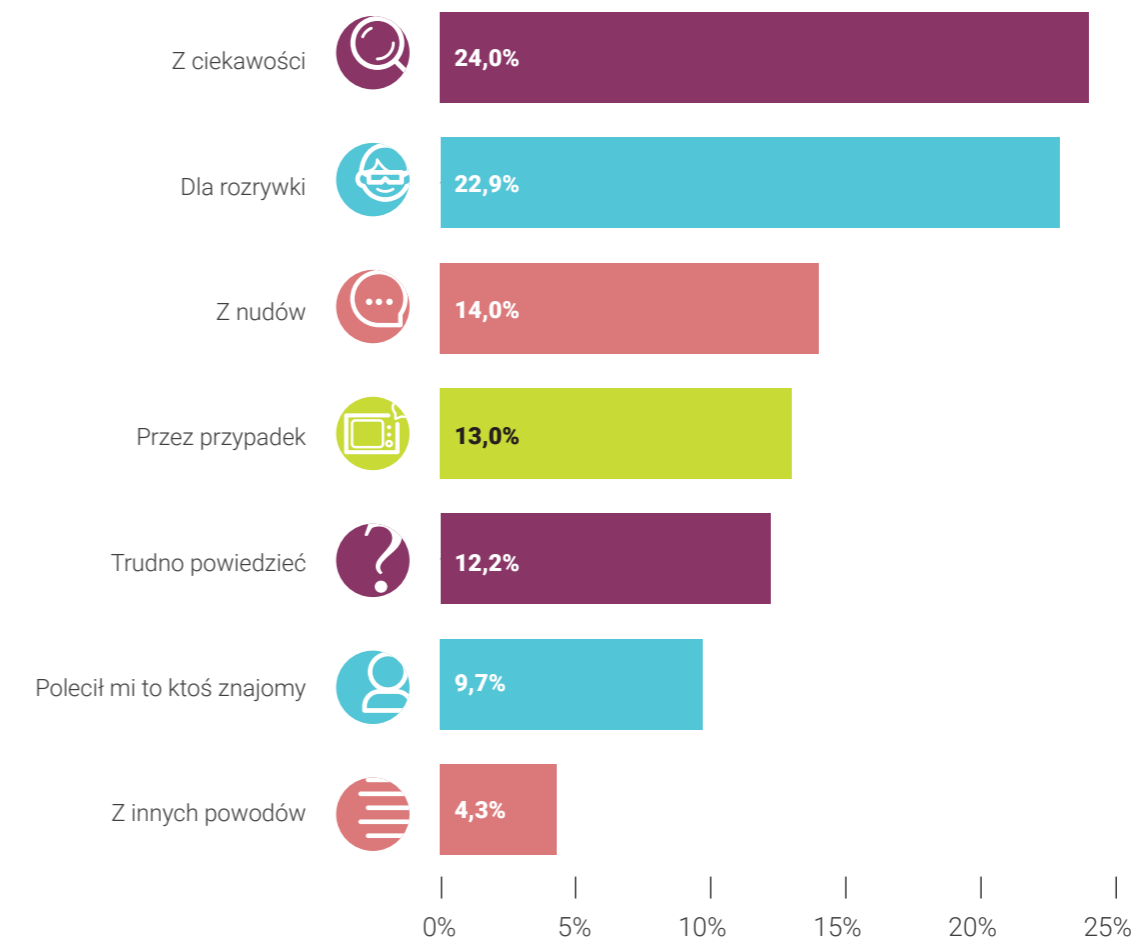

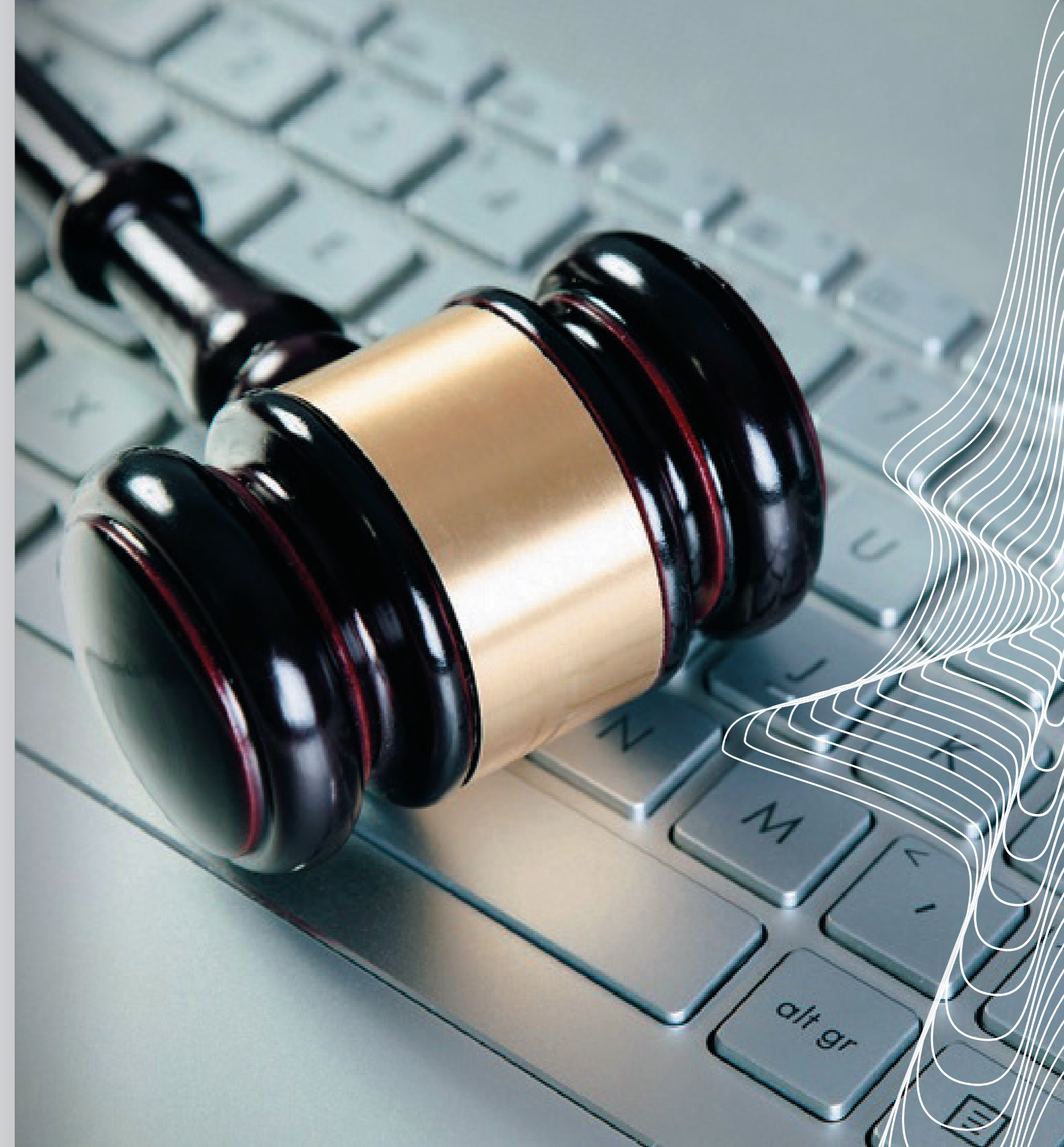
Tabela 38. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Dlaczego oglądałeś/aś patostreamy?” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=328.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczeta	Chłopcy
Polecił mi to ktoś znajomy	9,5%	5,2%	14,7%	10,5%	8,9%
Z ciekawości	24,2%	23,7%	24,4%	25,4%	23,5%
Dla rozrywki	22,9%	24,3%	21,2%	15,8%	26,8%
Z nudów	14,1%	16,8%	10,9%	9,6%	16,4%
Przez przypadek	12,8%	12,7%	13,5%	19,3%	9,4%
Z innych powodów	4,3%	4,0%	4,5%	5,3%	3,8%
Trudno powiedzieć	12,2%	13,3%	10,9%	14,0%	11,3%
Ogółem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Rozdział 8: Cyberbezpieczeństwo

Najważniejsze wnioski

- Zdecydowana większość respondentów była świadkami przemocy internetowej, skierowanej przeciwko znajomej osobie. Najczęstszymi jej przejawami były: wyzywanie, ośmieszanie, poniżanie.
- Bezpośrednie doświadczenie przemocy internetowej nie dotyczy jedynie połowy badanych (51,2% „nie spotkałem/am się”). Najczęściej uczniowie padali ofiarami wyzywania, ośmieszania i poniżania, bez względu na cechy socio-demograficzne.
- Niepokojącym wynikiem są deklaracje części poszkodowanych respondentów – otóż blisko co trzeci nie zgłasza tego problemu – nie podejmuje żadnego działania, nawet rozmowy z bliskimi czy innymi osobami, które mogłyby udzielić wsparcia w takiej sytuacji.
- Wśród poszkodowanych, którzy podejmują jakiegokolwiek kroki, najpopularniejszą reakcją było zgłoszenie problemu administratorom strony, gdzie zdarzenia miało miejsce oraz rozmowa z przyjaciółmi i rodziną.
- W przypadku przemocy słownej w internecie, nastolatki najczęściej były świadkami dyskryminacji ze względu na wygląd fizyczny – 55,3%, ubiór (styl, typ ubrań) – 43,8%, jak również preferencje seksualne – 40%. W większości przypadków (64,3%) badani nie doświadczyli bezpośrednio takiej formy agresji.
- Większość respondentów – 66,5%, nie doświadczyła żadnego typu przestępczości wirtualnej. Osoby, które zostały poszkodowane, najczęściej doświadczały włamania na konto e-mail lub na portalu społecznościowym (blisko 18% respondentów) oraz oszustwa przy transakcjach online (blisko 9%).
- Większość nastolatków nie ogląda patostreamów. Częściej oglądają je chłopcy niż dziewczęta.

9 Świadomość prawna

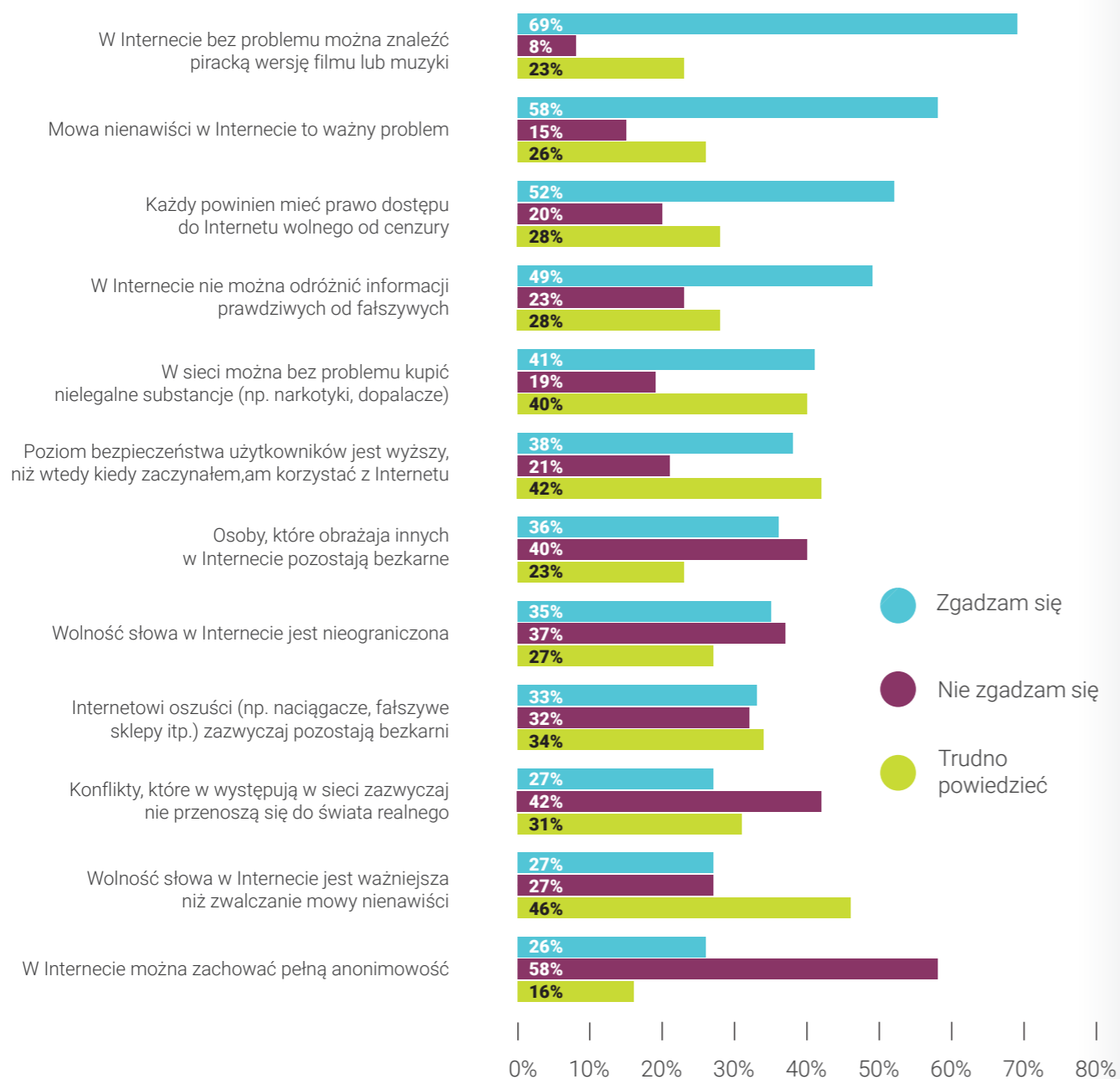
9.1 Opinie o funkcjonowaniu norm

Wyniki badania ukazują złożony obraz postrzegania tego, jak prawo działa w internecie. Zdecydowana większość ankietowanych uczniów jest przekonana, że dostęp do nielegalnych treści kultury (filmy, muzyka) jest bardzo łatwy (69%). Natomiast jeśli chodzi o dostęp do nielegalnych produktów, to 40% badanych określa go jako bezproblemowy, a niespełna 20% respondentów nie zgadza się z taką opinią. Warto zaszyfrować, że w tym przypadku wartość 40%

jest znacząca, jednak nie wiadomo, czy jest to opinia oparta na osobistym doświadczeniu.

Warto podkreślić, że 42% respondentów przyznało, że konflikty, które rodzą się w internecie, przekładają się także poza sieć internetową i oddziałują na życie „w realu”. Potwierdza to również przekonanie o tym, że w internecie nie można zachować pełnej anonimowości (58%), (patrz Wykres 38.).

Wykres 38. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy zgadzasz się z poniższymi opiniami” wśród wszystkich respondentów; n=986.

Uczniowie przyznają, że mowa nienawiści to poważny problem (58%), jednak stosunkowo trudno było im się odnieść do wyważenia ważności między wolnością słowa a potrzebą zwalczania mowy nienawiści. Blisko połowa respondentów wyraziła opinię, że trudno ocenić z całą pewnością, czy informacje zdobyte w internecie są zgodne z prawdą czy nie (49%).

Wiedza na temat legalności różnych działań w internecie jest wśród uczniów zróżnicowana.

Najczęściej nastolatki wskazywały, że niezgodne z prawem jest podszywanie się pod inne osoby na portalach społecznościowych (74%), podobnie jak publikowanie wizerunku (zdjęć) osób bez

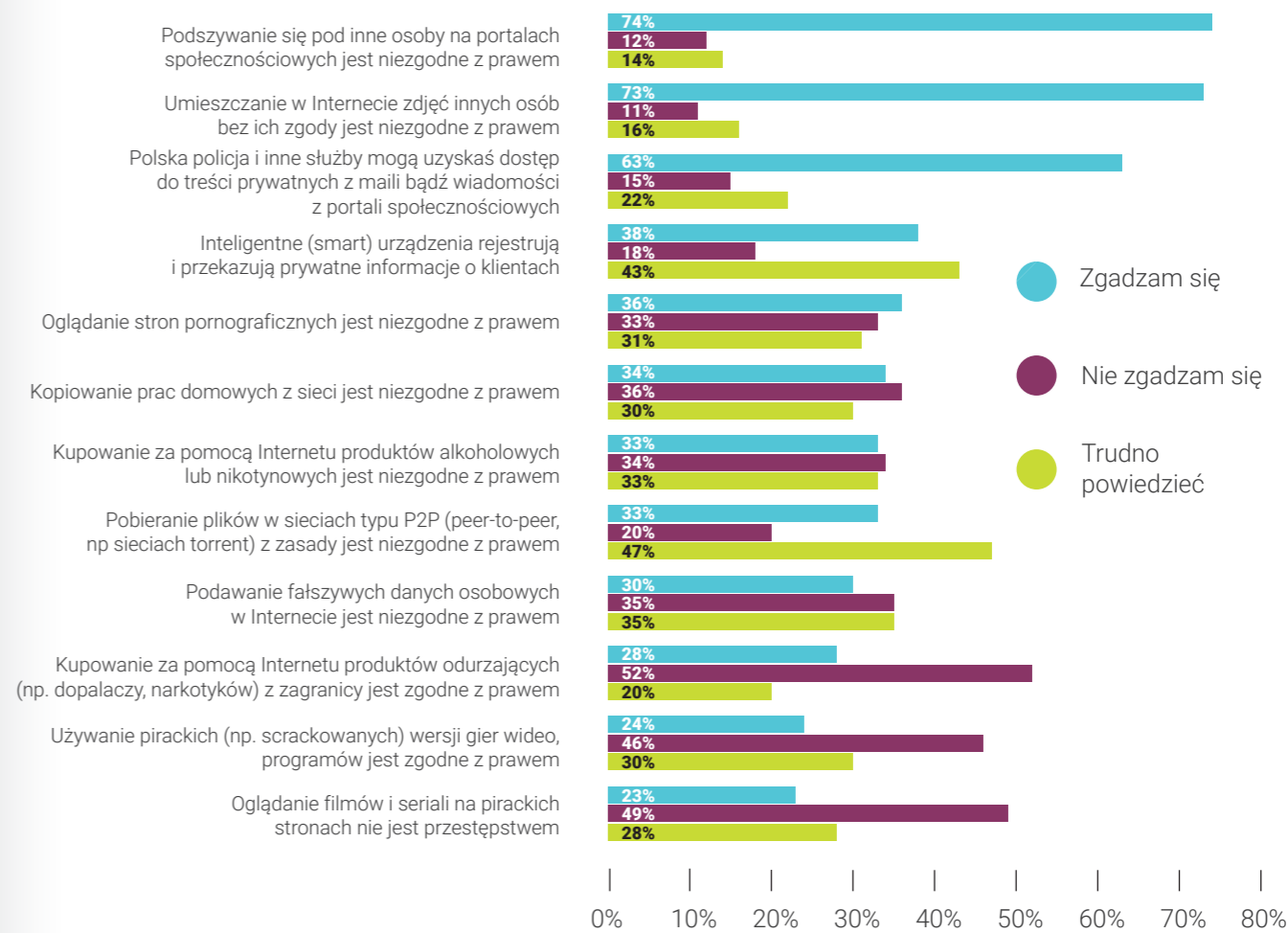
ich zgody (73%). Aż 63% respondentów jest świadoma, że w uzasadnionych przypadkach służby państwowe mogą uzyskać dostęp do prywatnych danych z e-maili bądź portali społecznościowych.

Badani na ogół mają wiedzę na temat nielegalności kupowania przez internet dopalaczy i narkotyków (52% nastolatków wiedziało, że jest to nielegalne), jak również posiadają wiedzę o nielegalności korzystania z pirackich wersji gier. Jednak już tylko co trzeci respondent uważa, że kopiowanie prac domowych dostępnych w internecie jest działaniem niezgodnym z prawem.

9.2 Wiedza o normach

Młodzi ludzie nie zawsze mają dostateczną wiedzę na temat faktycznie obowiązujących norm prawnych. Znaczna część badanych była skłonna wskazywać jako nielegalne dostępne w internecie usługi, które nie naruszają prawa, np. kupowanie produktów alkoholowych czy nikotynowych (33% wskazań jako nielegalna praktyka), oglądanie stron pornograficznych (36% wskazań jako nielegalne), (patrz Wykres 39.).

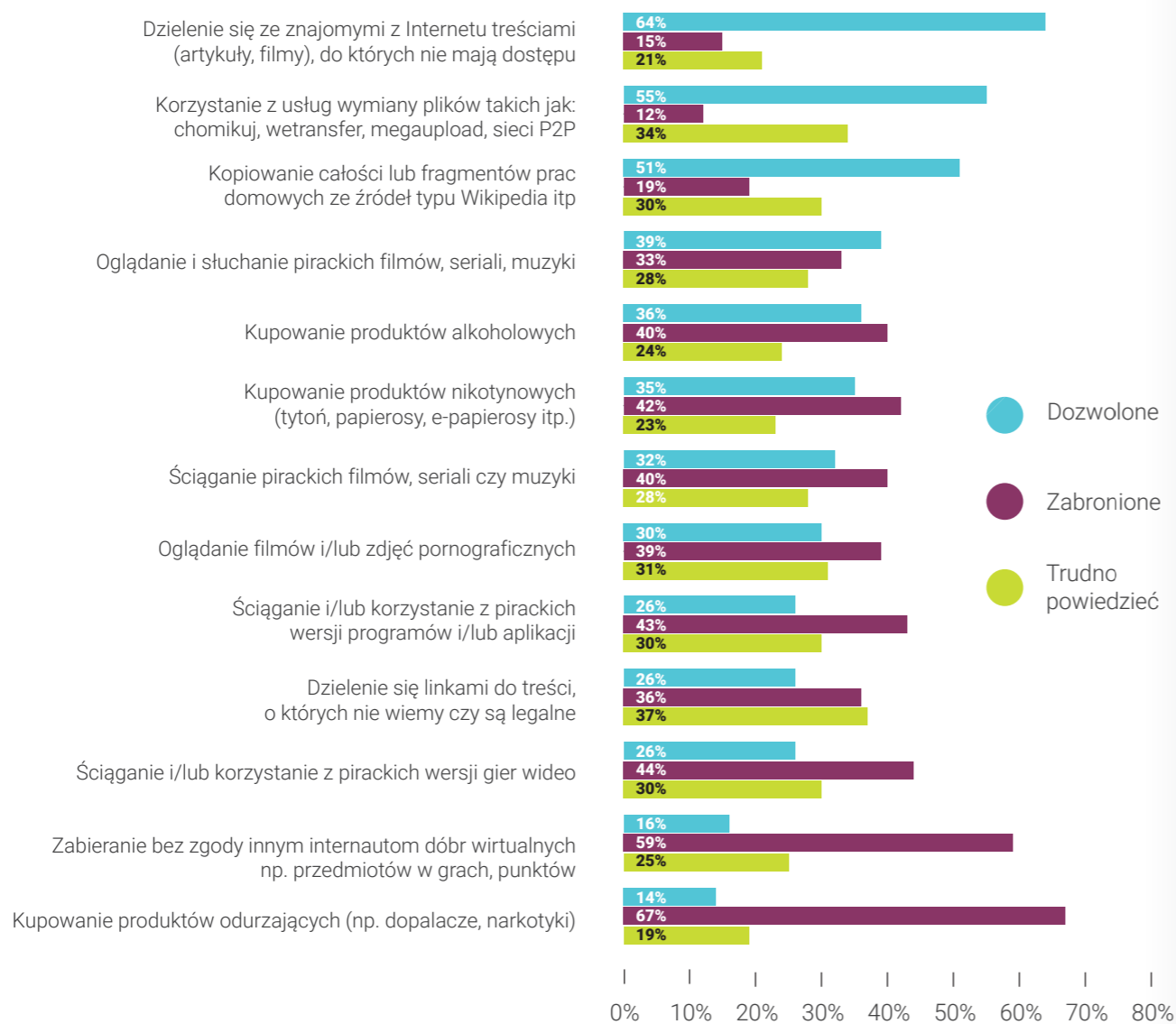
Wykres 39. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy według Twojej wiedzy:” wśród wszystkich respondentów; n=981.

9.3 Postulaty wobec norm

Osobne pytanie dotyczyło typów aktywności, które według nastolatków powinny być dopuszczalne lub zabronione. Ponad połowa respondentów uważa, że treści kultury – filmy, seriale, muzyka – powinny znajdować się w wolnym dostępie. Zdaniem nastolatków, akceptowalne z punktu widzenia norm prawnych powinno być dzielenie się ze znajomymi internetowymi treściami (np. medialnymi i rozrywkowymi), do których owi znajomi nie mają dostępu (64% opinii, że powinno to być działanie dozwolone przez prawo). Respondenci wśród praktyk, które według nich powinny być zgodne z polskim prawem, wskazali także usługi umożliwiające wymianę plików (55%).

Wykres 40. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Które z poniższych aktywności w internecie powinny być według Ciebie dozwolone, a które zabronione?” wśród wszystkich respondentów; n=957.

Prawdopodobnie ze względu na swoje doświadczenia oraz korzyści związane z obowiązkiem szkolnym, ponad połowa respondentów chciałaby, aby przy odrabianiu prac domowych dozwolone było kopiowanie materiałów dostępnych w internecie.

Z kolei praktyki, które według badanych powinny być objęte zakazem prawnym, to przede wszystkim kupowanie produktów odurzających (dopalacze, narkotyki) – 67% wskazań, oraz zabieranie bez zgody innych internautów dóbr wirtualnych (np. przedmiotów w grach) – 59% wskazań, (patrz Wykres 40.).

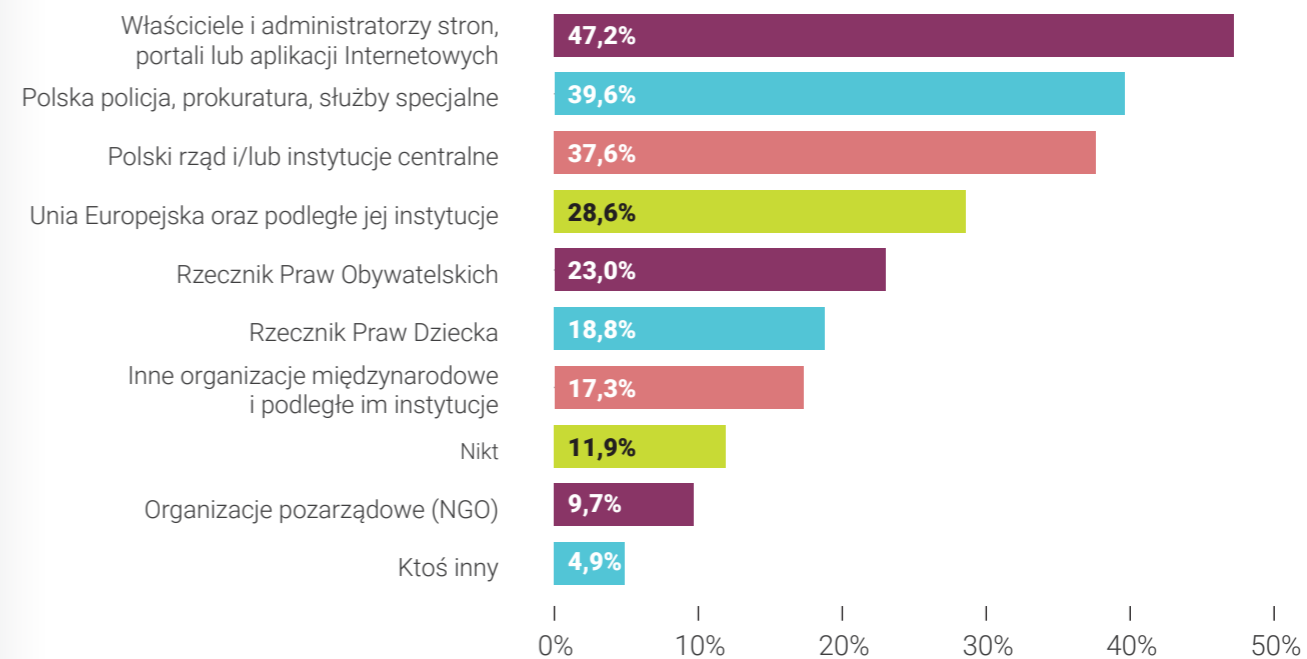
9.4 Podmioty odpowiedzialne

Uczniów zapytano także o to, na kim według nich powinien spoczywać obowiązek odpowiadania za bezpieczeństwo i prywatność użytkowników w internecie, (patrz Wykres 41. i Wykres 42.).

Wykres 41. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Kto Twoim zdaniem powinien odpowiadać za ochronę Twojego bezpieczeństwa w internecie?” wśród wszystkich respondentów; n=949.

Wykres 42. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Kto Twoim zdaniem powinien odpowiadać za ochronę Twojej prywatności w internecie?” wśród wszystkich respondentów; n=930.

Zarówno w jednym, jak i drugim przypadku, według respondentów odpowiedzialność ta powinna leżeć przede wszystkim w gestii polskich służb (ponad 40% wskazań dla policji, prokuratury etc.) oraz właścicieli i administratorów stron i portali (ok 40%). Co dziesiąty badany deklaruwał poglądy leseferystyczne wskazując, że za bezpieczeństwo i prywatność użytkowników nie powinien odpowiadać nikt. Warto zaznaczyć, że była to postawa częstsza wśród chłopców (12,6% – bezpieczeństwo, 14% – prywatność) niż dziewcząt

(8,4% – bezpieczeństwo, 9,8% – prywatność), (patrz Tabela 39. oraz Tabela 40.).

W przypadku opcji odpowiedzi: „ktoś inny” najczęściej respondenci podawali odpowiedź „ja sam”, „ja sama”. Pokazuje to, że choć nie jest to popularna odpowiedź, część nastolatków zdaje sobie sprawę, że ochrona bezpieczeństwa i prywatności leży w ich rękach i jest w znaczącym stopniu uzależniona od odpowiedzialnego korzystania z internetu.

Tabela 39. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Kto Twoim zdaniem powinien odpowiadać za ochronę Twojego bezpieczeństwa w internecie?” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=949.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
Polski rząd i/lub instytucje centralne	40,3%	39,7%	41,2%	36,3%	44,2%
Polska policja, prokuratura, służby specjalne	43,0%	40,6%	46,1%	48,4%	37,8%
Unia Europejska oraz podległe jej instytucje	28,7%	29,3%	27,8%	24,9%	32,3%
Inne organizacje międzynarodowe i podległe im instytucje	12,8%	11,5%	14,4%	10,0%	15,4%
Właściciele i administratorzy stron, portali lub aplikacji internetowych	43,0%	39,5%	47,5%	47,5%	38,7%
Rzecznik Praw Obywatelskich	22,8%	20,8%	25,3%	25,8%	19,9%
Rzecznik Praw Dziecka	17,0%	20,7%	12,1%	20,6%	13,5%
Organizacje pozarządowe (NGO)	6,7%	6,2%	7,3%	4,6%	8,6%
Nikt	10,5%	10,8%	10,2%	8,4%	12,6%
Ktoś inny	4,5%	5,2%	3,6%	4,3%	4,7%

Tabela 40. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Kto Twoim zdaniem powinien odpowiadać za ochronę Twojej prywatności w internecie?” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=930.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
Polski rząd i/lub instytucje centralne	37,6%	37,1%	38,2%	35,3%	39,9%
Polska policja, prokuratura, służby specjalne	39,6%	37,3%	42,7%	40,1%	39,0%
Unia Europejska oraz podległe jej instytucje	28,6%	26,7%	31,2%	26,3%	30,9%
Inne organizacje międzynarodowe i podległe im instytucje	17,3%	16,1%	18,9%	14,7%	20,0%
Właściciele i administratorzy stron, portali lub aplikacji internetowych	47,2%	43,1%	52,9%	52,5%	42,0%
Rzecznik Praw Obywatelskich	23,0%	22,2%	24,1%	25,9%	20,1%
Rzecznik Praw Dziecka	18,8%	21,9%	14,6%	22,4%	15,2%
Organizacje pozarządowe (NGO)	9,7%	9,8%	9,6%	5,9%	13,6%
Nikt	11,9%	12,7%	10,8%	9,8%	14,0%
Ktoś inny	4,9%	5,4%	4,2%	4,7%	5,1%

Rozdział 9: Świadomość prawna

Najważniejsze wnioski

- Dostęp do nielegalnych źródeł kultury czy też produktów, które nie są legalnie dostępne na polskim rynku, według nastolatków nie stanowi problemu.
- Respondenci z dość dużą dozą niepewności podchodzą do autentyczności treści internetowych, przy jednoczesnej świadomości, że sfera wirtualna oddziałuje na realne życie.
- Wiedza na temat legalności poszczególnych działań w internecie jest zróżnicowana. Najczęściej nastolatki uważają, że niezgodne z prawem jest podszywanie się pod kogoś innego na portalach społecznościowych (74%) oraz publikowanie wizerunku (zdjęć) innych osób, bez ich zgody (73%). Wiele praktyk respondenci błędnie kwalifikowali jako zgodne/niezgodne z prawem.
- Zdaniem nastolatków legalizacji najbardziej wymaga: swobodne udostępnianie różnych treści użytkownikom internetu i wymiana plików, jak również mile widziane byłyby zmiany w prawie autorskim.
- Według większości respondentów osobami/podmiotami odpowiedzialnymi za ochronę prywatności oraz zapewnienie bezpieczeństwa w sieci powinny być polskie służby oraz właściciele i administratorzy stron i portali.

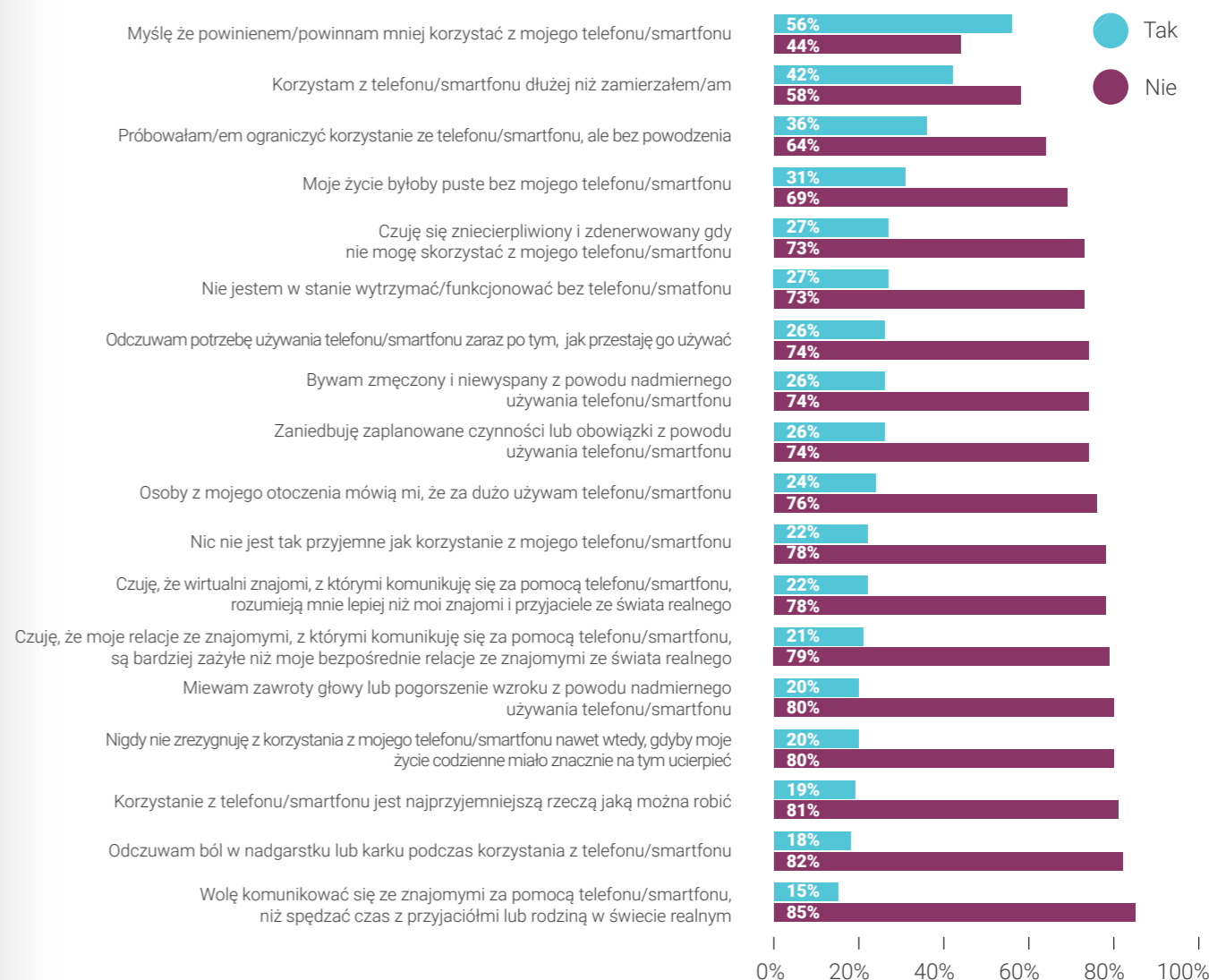
10.1 Użytkowanie smartfonów

Ponad połowa respondentów (56%) zadeklarowała, że powinna mniej korzystać z telefonu komórkowego, a 42%, że ten czas jest dłuższy niż początkowe założenie. Nieco ponad jedna trzecia badanych przyznała, że próbowała ograniczyć czas poświęcony na użytkowanie smartfonu, ale próby te nie powiodły się (36%), (patrz Wykres 43.).

Pomimo iż opinie potwierdzające przypadki problematycznego użytkowania internetu nie są podzielane przez większość badanych, wciąż w przypadku niektórych zjawisk istnieją podstawy do niepokoju. Blisko jedna trzecia badanych

przyznała, że „Moje życie byłoby puste bez mojego telefonu/smartfonu”. Zbliżony wynik osiągnęła akceptacja dla stwierdzenia „Czuję się zniecierpliwiony i zdenerwowany, gdy nie mogę skorzystać z mojego telefonu/smartfonu”. Pomimo, że respondenci najrzadziej zgadzali się ze zdaniem: „Wolę komunikować się ze znajomymi za pomocą telefonu/smartfonu, niż spędzać czas z przyjaciółmi lub rodziną w świecie realnym”, to i tak spotkało się ono ze znaczącą, 15% zgodą. Przy rosnącym czasie użytkowania internetu za pomocą smartfonu, może być to sygnałem istnienia niepokoju trendu.

Wykres 43. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy zgadzasz się z poniższymi zdaniami:” wśród wszystkich respondentów; n=830.

10 Problematyczne użytkowanie internetu (PUI)

Alarmować może również fakt, że przy większości wskaźników uzależnienia od korzystania ze smartfonu, częstości zgody z powyższymi zdaniami są wyższe wśród młodszych użytkowników. Może to wskazywać na to, że problem się nasila i będzie to widoczne w kolejnych badaniach nastolatków, (patrz Tabela 41.).

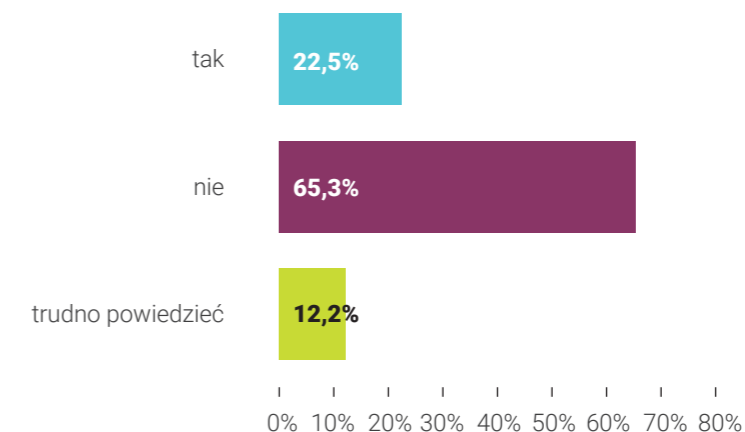
Tabela 41. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy zgadzasz się z poniższymi zdaniami:” wśród wszystkich respondentów; n=830.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
Myszę, że powinienem/powinnam mniej korzystać z mojego telefonu/smartfonu	49,5%	62,6%	68,6%	63,2%	67,4%
Próbowałam/em ograniczyć korzystanie ze telefonu, smartfonu, ale bez powodzenia	13,2%	45,7%	36,2%	43,1%	40,0%
Odczuwam potrzebę używania telefonu,smartfonu zaraz po tym, jak przestaję go używać	15,0%	32,1%	28,0%	29,0%	31,7%
Osoby z mojego otoczenia mówią mi, że za dużo używam telefonu, smartfonu	11,2%	26,2%	28,5%	25,1%	29,5%
Zaniedbuję zaplanowane czynności lub obowiązki z powodu używania telefonu, smartfonu	12,9%	26,9%	33,0%	30,0%	29,0%
Korzystam z telefonu,smartfonu dłużej niż zamierzałem/am	19,4%	41,0%	57,7%	52,2%	44,0%
Nic nie jest tak przyjemne jak korzystanie z mojego telefonu,smartfonu	13,7%	26,7%	23,6%	23,7%	27,1%
Moje życie byłoby puste bez mojego telefonu,smartfonu	15,7%	35,3%	35,0%	38,7%	31,3%
Korzystanie z telefonu,smartfonu jest najprzyjemniejszą rzeczą jaką można robić	13,0%	25,7%	17,1%	19,1%	25,1%
Czuję, że wirtualni znajomi, z którymi komun się za pomocą telef	14,3%	27,1%	22,2%	20,6%	29,7%
Czuję, że moje relacje ze znajomymi, z którymi komunikuję się za pomocą telefonu,smartfonu, są bardziej zażyłe niż moje bezpośrednie relacje ze znajomymi ze świata realnego	15,8%	26,7%	21,2%	19,7%	29,2%
Wolę komunikować się ze znajomymi za pomocą telefonu,smartfonu, niż spędzać czas z przyjaciółmi lub rodziną w świecie realnym	5,8%	19,0%	14,0%	11,9%	22,2%
Nie jestem w stanie wytrzymać/funkcjonować bez telefonu, smatfonu	12,6%	31,9%	29,2%	30,9%	30,6%
Nigdy nie zrezygnuję z korzystania z mojego telefonu,smartfonu nawet wtedy, gdyby moje życie codzienne miało znacznie na tym ucierpieć	12,6%	24,8%	19,3%	19,2%	25,9%
Czuję się zniecierpliwiony i zdenerwowany gdy nie mogę skorzystać z mojego telefonu,smartfonu	11,6%	29,1%	33,2%	29,5%	32,4%
Odczuwam ból w nadgarstku lub karku podczas korzystania z telefonu,smartfonu	9,6%	22,6%	18,0%	18,9%	22,4%
Miewam zawroty głowy lub pogorszenie wzroku z powodu nadmiernego używania telefonu,smartfonu	7,8%	23,0%	21,8%	21,4%	23,7%
Bywam zmęczony i niewyspany z powodu nadmiernego używania telefonu,smartfonu	15,7%	27,5%	32,7%	27,7%	32,1%

10.2 Kontrola rodzicielska

W większości przypadków respondenci deklarowali, że w ich domach nie wprowadza się zasad ograniczających czasu korzystania z internetu czy reguł dotyczących selekcji treści, do których uczniowie mogą mieć dostęp. Jedynie 22,5% respondentów przyznało, że takie zasady są wprowadzone przez ich rodziców lub opiekunów, (patrz Wykres 44.).

Wykres 44. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy rodzice (opiekunowie) ustalają zasady dotyczące korzystania przez Ciebie z internetu (np.: ile czasu i jakie treści możesz oglądać w internecie)?”; n=972.

Wyraźnie widoczna jest tu zależność od wieku. Dwukrotnie częściej ograniczenia i zasady korzystania z internetu zdarzają się w domach nastolatków ze szkół podstawowych i gimnazjalnych (28,8%) niż uczniów szkół średnich (14%). Natomiast odsetek ten nie różnicuje się ze względu na płeć badanych, (patrz Tabela 42.).

Tabela 42. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy rodzice (opiekunowie) ustalają zasady dotyczące korzystania przez Ciebie z internetu (np.: ile czasu i jakie treści możesz oglądać w internecie)?” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=972.

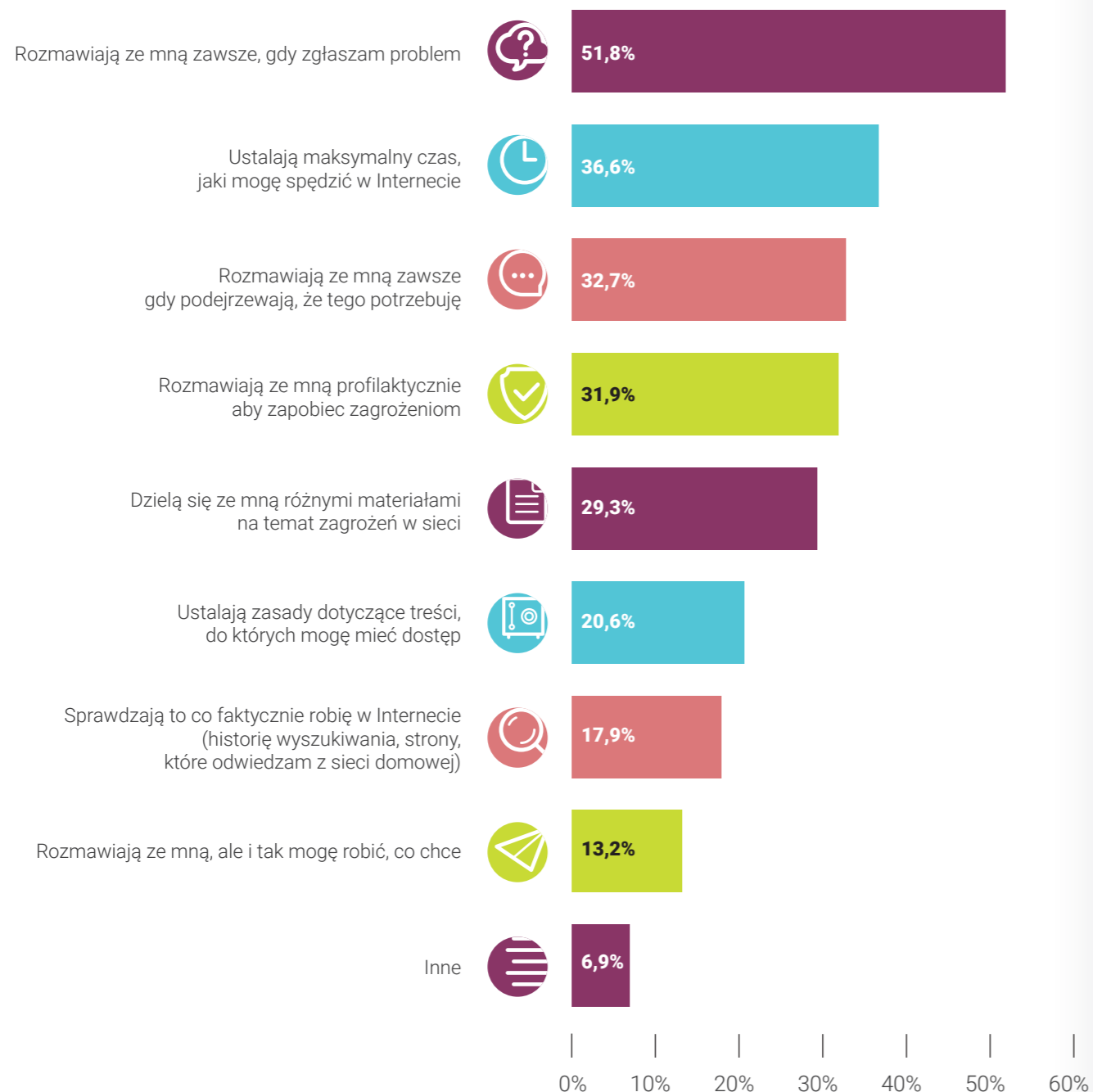
	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
Tak	22,6%	28,8%	14,0%	23,0%	22,2%
Nie	65,3%	57,8%	75,3%	67,2%	63,4%
Trudno powiedzieć	12,2%	13,4%	10,7%	9,8%	14,4%
Ogółem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Najczęstszą formą „kontroli rodzicielskiej” jest według uczniów rozmowa rodzicielska, oparta na zaufaniu co do tego, że problem zostanie przez dziecko zgłoszony (blisko 52% wskazań). W domach, gdzie takie zasady

są ustalone, 36,6% respondentów przyznało, że ich opiekunowie robią to poprzez określenie limitu czasu korzystania z internetu, (patrz Wykres 45.).

Wykres 45. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jakie zasady korzystania przez Ciebie z internetu stosują Twoi rodzice?” wśród wszystkich respondentów; n=761.

Uczniowie szkół podstawowych i gimnazjalnych zdecydowanie częściej, w porównaniu do uczniów szkół ponadgimnazjalnych, przyznawali, że rodzice niezależnie od ich deklaracji sprawdzają, co faktycznie robią w sieci, jak również ustalają limity czasu na korzystanie z niej. Młodszy uczniowie ponad

dwukrotnie częściej niż starsi mają ustalone reguły ograniczające dostęp do wybranych typów treści. Młodszy uczniowie częściej niż starsi wskazali także, że rodzice dzielą się z nimi materiałami na temat zagrożeń w sieci, (patrz Tabela 43.).

Tabela 43. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Jakie zasady korzystania przez Ciebie z internetu stosują Twoi rodzice?” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=761.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
Rozmawiają ze mną zawsze, gdy zgłaszam problem	51,8%	51,5%	52,5%	56,8%	46,9%
Rozmawiają ze mną zawsze, gdy podejrzewają, że tego potrzebuję	32,7%	32,3%	33,7%	32,7%	32,8%
Rozmawiają ze mną profilaktycznie, aby zapobiec zagrożeniom	31,9%	32,9%	29,8%	31,4%	32,5%
Rozmawiają ze mną, ale i tak mogę robić, co chcę	13,2%	12,4%	14,9%	11,1%	15,2%
Sprawdzają to, co faktycznie robię w internecie (historię wyszukiwania, strony, które odwiedzam z sieci domowej)	17,9%	20,2%	12,8%	16,2%	19,6%
Ustalają maksymalny czas, jaki mogę spędzić w internecie	36,6%	40,3%	28,4%	39,7%	33,7%
Ustalają zasady dotyczące treści, do których mogę mieć dostęp	20,6%	25,6%	9,3%	20,2%	20,9%
Dzielą się ze mną różnymi materiałami na temat zagrożeń w sieci	29,3%	32,7%	21,6%	34,4%	24,5%
Inne	6,9%	4,9%	11,5%	7,2%	6,7%
Ogółem	241,1%	252,8%	214,5%	249,5%	232,9%

Filtry rodzinne i inne technologie, ograniczające dostęp do niebezpiecznych treści w internecie, cieszą się znikomą popularnością. Stosowanie takiej formy kontroli rodzicielskiej zadeklarowało jedynie 11,3% respondentów, a blisko 55% było pewnych, że w ich domach takie rozwiązania nie są stosowane, (patrz Wykres 46.). Co więcej, praktyka ta nie jest zależna od typu szkoły ani płci respondentów, (patrz Tabela 44.).

Wykres 46. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy w miejscu, w którym mieszkasz zainstalowany jest filtr rodzinny lub inna technologia ograniczająca dostęp do niebezpiecznych treści w internecie?”; n=970.

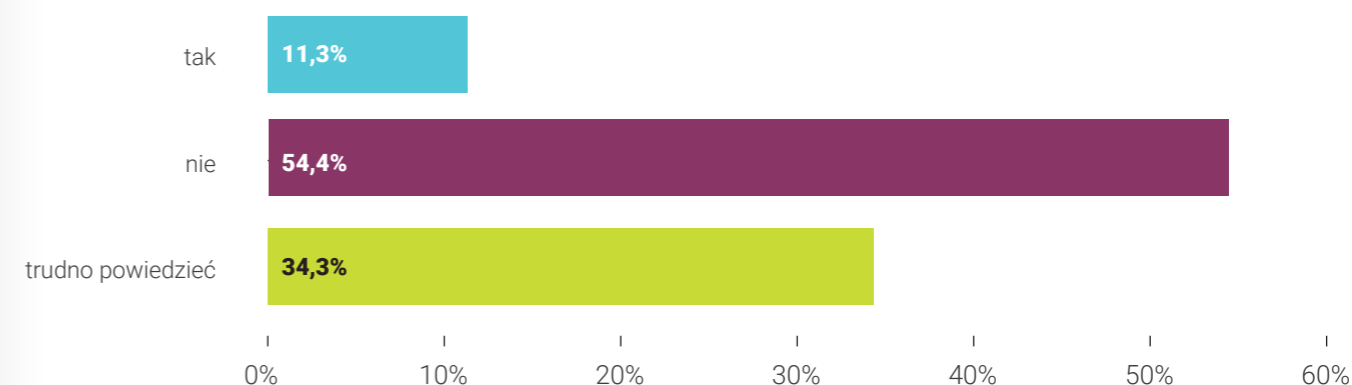

Tabela 44. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie „Czy w miejscu, w którym mieszkasz zainstalowany jest filtr rodzinny lub inna technologia ograniczająca dostęp do niebezpiecznych treści w internecie?” wśród wszystkich respondentów oraz z podziałem na płeć i typ szkoły; n=970.

	Wszyscy	Szkoły podstawowe i gimnazja	Szkoły ponadgimnazjalne	Dziewczęta	Chłopcy
Tak	11,3%	11,5%	11,1%	10,0%	12,6%
Nie	54,3%	49,2%	61,3%	48,6%	59,9%
Trudno powiedzieć	34,3%	39,3%	27,6%	41,3%	27,5%
Ogółem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Rozdział 10: Problematyczne użytkowanie internetu (PUI)

Najważniejsze wnioski

- Ponad połowa (56%) respondentów, przyznała, że powinna mniej korzystać z telefonu komórkowego, a 42%, że spędza więcej czasu w internecie niż planowało.
- Blisko jedna trzecia badanych zgadza się ze stwierdzeniami, wskazującymi na silne uzależnienie od korzystania z sieci przez komórki, co w zestawieniu z rosnącym czasem korzystania z internetu, może zwiastować pogłębianie się problemu.
- Mimo faktu, że ryzyko uzależnienia od internetu wśród uczniów wzrasta, wciąż w większości gospodarstw domowych nie wprowadza się zasad ograniczających czas korzystania z internetu, czy reguł dotyczących selekcji treści, do których nastolatki mogą mieć dostęp.
- Niską popularnością natomiast cieszą się filtry rodzinne i inne technologie ograniczające dostęp do niebezpiecznych treści w internecie.
- 1/3 (34%) polskich nastolatków, użytkuje smartfony w sposób powodujący zaburzenia w sferze społecznej, emocjonalnej i zdrowotnej.

NASK

NASK • • •

PBS Pracownia Badań
Społecznych

NASK – Państwowy Instytut Badawczy

ul. Kolska 12
01-045 Warszawa

Recepcja

+48 22 380 82 00
+48 22 380 82 01

Sekretariat

+48 22 380 82 04
+48 22 380 82 01

nask@nask.pl